

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“Κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση στην Αθήνα”

Καραδημητρίου Νίκος

Επιβλέπων: Μαλούτας Θωμάς

Βόλος, Φεβρουάριος 1999

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 1380/1
Ημερ. Εισ.: 24-05-1999
Δωρεά: Συγγραφέας
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
1999
ΚΑΡ

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1ο

Ιστορική αναδρομή της περιοχής και έρευνα πεδίου.

1.1 Ιστορική αναδρομή.	1
1.2 Επιλογή περιοχής ερεύνης.	4
1.3 Επιλογή του δείγματος πολυκατοικιών.	11
1.4 Η έρευνα πεδίου.	14
1.5 Προβλήματα της έρευνας πεδίου.	16

Κεφάλαιο 2ο

Θεωρητικά ζητήματα

2.1 Επιστημολογικό υπόβαθρο.	17
2.2 Θεωρητικό υπόβαθρο.	18
2.3 Η έννοια της ισχύος.	19
2.4 Τάξη, κύρος και εντολή.	23
2.5 Η διαπλοκή των καταστάσεων ισχύος.	24
2.6 Στρωματοποίηση.	25
2.7 Κατασκευή του ερωτηματολογίου.	27
2.8 Το ταξινομικό σχήμα.	29
2.9 Η εφαρμογή του σχήματος.	32

Κεφάλαιο 3ο

Στρωματοποίηση και κοινωνικός διαχωρισμός

3.1 Η αλληλεπίδραση χώρου-κοινωνίας.	36
3.2 Ο διαχωρισμός ως προς τον τόπο κατοικίας.	37
3.3 Κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση.	41
3.4 Βασικές υποθέσεις προς απόδειξη.	43

Κεφάλαιο 4ο

Στατιστική επεξεργασία των δεδομένων.

4.1 Επιλογή και περιγραφή χρησιμοποιούμενων μεθόδων.	44
4.2 Εφαρμογή της πολλαπλής παλινδρόμησης.	45
4.3 Λοιπές στατιστικές επεξεργασίες και υπολογισμοί.	50

Κεφάλαιο 5ο

Συμπεράσματα

5.1 Σύνθεση των συμπερασμάτων	57
--------------------------------------	-----------

Ελληνική βιβλιογραφία	60
------------------------------	-----------

Ξένη βιβλιογραφία	61
--------------------------	-----------

Παράρτημα

Ευχαριστήρια

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Μαλούτα γιατί χωρίς την σημαντική του πνευματική αρωγή, και το χαρακτηρισμό της εργασίας ως «Ερευνητικού προγράμματος» προκειμένου να εξευρεθούν οι απαραίτητοι πόροι, αυτή η διπλωματική δεν θα είχε τελειώσει ποτέ. Ευχαριστώ επίσης τον κ. Σαγιά απο το ΕΚΚΕ για την ανταπόκρισή του στα αιτήματα μου για χορήγηση πληροφοριών απο τη βάση δεδομένων της απογραφής της ΕΣΥΕ που διαθέτει, και για τη σημαντική συνεισφορά του στην εξεύρεση συνεντευκτών, μιά πραγματικά κρίσιμη καμπή της μικρής μου περιπέτειας.

Σημαντική ήταν η υποστήριξη του κ. Εμμανουήλ, του κ. Βελίδη και της κ. Στρουσοπούλου απο τη ΔΕΠΟΣ που μου παραχώρησαν ευγενικά το δικαίωμα χρήσης της βιβλιοθήκης της επιχείρησης και δεν έπαψαν να εκδηλώνουν το ενδιαφέρον τους για την πορεία της εργασίας μου. Ακόμα, ευχαριστώ τον συμφοιτητή μου Παναγιώτη Πανταζή ο οποίος αφιέρωσε πολύ απο τον προσωπικό του χρόνο ασχολούμενος με δικά μου ζητήματα και με την ταχύρρυθμη διδασκαλία του πάνω σε καίρια θέματα.

Νοιώθω βαθιά υποχρέωση στο συμφοιτητή μου Λευτέρη Μπόζη που έσπευσε να προσφέρει την προσωπική του εργασία όποτε τη χρειάστηκα, ακόμα και στις πλέον φορτωμένες ημέρες του. Ήταν μεγάλη χαρά μου να συνεργαστώ με τους συμφοιτητές μου Τάσο Κολίτση και Αλέκο Καρβούνη στην πρώτη, «αποτυχημένη», πιλοτική προσπάθεια για την οποία θυσίασαν τον πολύτιμο χρόνο τους.

Η εργασία πεδίου δεν θα είχε ποτέ ολοκληρωθεί εάν δεν την ανελάμβαναν οι θαρραλέες συνεντευκτριες Ελένη Καλάβρια, Νατάσα Καστρίτη, Νατάσα Κούλη Σοφία Καργκούλη, Αρλέττα Μακατσώρου και Γρηγορία Μπαλμπούζη,

Το όμορφο εξώφυλλο οφείλεται σε ένα έκτακτο αλλά όχι μάταιο ξενύχτι της Παυλίνας Αλεξανδροπούλου και της αδερφής της Αιμιλίας.

Τέλος, ευχαριστώ περισσότερο όλους εκείνους που κατα καιρούς ανέχθηκαν εμένα και τα ξενύχτια μου αλλά και όλους όσους μου προσέφεραν κάποια στιγμή τη συμπαράστασή τους και ήμουν αρκετά αγνώμων ώστε να τους ξεχάσω.

Κεφάλαιο 1ο

Ιστορική αναδρομή της περιοχής και έρευνα πεδίου.

1.1 Ιστορική αναδρομή.

Η περιοχή των Αμπελοκήπων αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα των φάσεων μετεξέλιξης μιάς κεντρικής, σήμερα, συνοικίας της ανατολικής Αθήνας. Από την αρχαιότητα μέχρι και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα διέθετε ειδυλλιακό φυσικό περιβάλλον. Οι περιγραφές των περιηγητών του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα μιλάνε για μια περιοχή κατάφυτη με εσπεριδοειδή, ελιές, αμπέλια και κυπαρίσσια η οποία αποτελούσε τόπο εκδρομής και θερινής διαμονής των Αθηναίων.

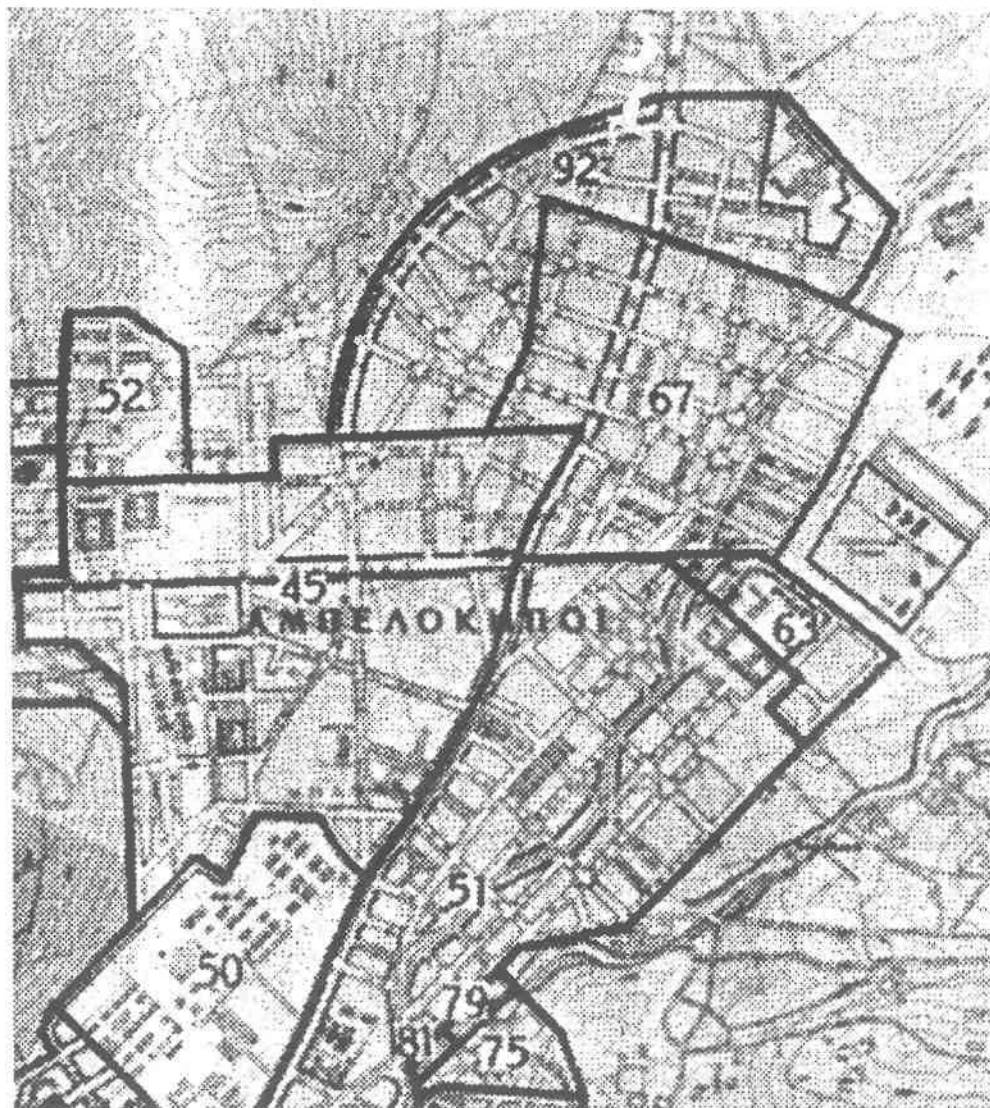
Οι πλούσιοι κήποι αρδεύονταν με χρήση των νερών του Ιλισσού, του Αδριανείου υδραγωγείου και πλήθους πηγαδιών. Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα η εγγύτητα της περιοχής προς το κέντρο σε συνδυασμό με τις ιδανικές συνθήκες διαβίωσης προσήλκυσε αρκετές μεγαλοαστικές οικογένειες οι οποίες και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην περιοχή. Αρκετές από τις κατοικίες τους είχαν διασωθεί έως και τη δεκαετία του 1960, ιδίως κατά μήκος της Λ. Κηφισίας.

Η ένταξη της περιοχής στον αστικό πυρήνα της Αθήνας ήδη διαφαίνεται από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα με τη χάραξη της Λ. Αλεξάνδρας και την επέκταση της Λ. Κηφισίας. Όπως φαίνεται και στο χάρτη 1 (σελ. 2), το 1892 το ρυμοτομικό σχέδιο επεκτάθηκε από τις φυλακές Αβέρωφ έως την διασταύρωση Αλεξάνδρας με Κηφισίας (περιοχή 45) και, δύο χρόνια έπειτα το 1894, προς την παρλισία περιοχή ΝΑ της προηγούμενης (περιοχή 51). Η παρά την Κηφισίας περιοχή έως τον Ερυθρό (περιοχή 67) ρυμοτομήθηκε το 1905 ενώ το τμήμα που περιλαμβάνει τον Αγ. Δημήτριο και το βόρειο τμήμα του Ερυθρού (περιοχή 92) εντάχθηκε στο σχέδιο πόλης στα 1926.

Κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων του 20ου αιώνα άρχισε να μεταβάλλεται και ο χαρακτήρας του χώρου αυτού. Οι εκτατικές χρήσεις (γεωργία, κτηνοτροφία, μάντρες υλικών κλπ) άρχισαν να παραχωρούν τη θέση τους στην κατοικία ενώ εμφανίστηκαν και βιοτεχνίες ακόμα και

εργοστάσια. Η δόμηση αφορούσε ισόγεια ή μονόροφα κτίσματα μικρο/μεσοστρωματικών οικογενειών κυρίως σε οικόπεδα πίσω από τις σχετικά οικοδομημένες κεντρικές λεωφόρους. Μεγάλη αύξηση πληθυσμού επήλθε με την άφιξη των προσφύγων στα 1922. Η πλειοψηφία τους γρήγορα ενσωματώθηκε κοινωνικά με τους προγενέστερους κατοίκους της περιοχής.

Χάρτης 1: Επεκτάσεις του σχεδίου πόλης στην περιοχή των Αμπελοκήπων

Πηγή: Μπίρης Κ. (1995)

Από το 1922 έως το 1940 η περιοχή παρουσίαζε μεικτή εικόνα¹. Κάποιες κατοικίες μεγαλοαστικών οικογενειών ήταν χτισμένες κοντά στις κεντρικές αρτηρίες. Οργανωμένοι προσφυγικοί συνοικισμοί κατελάμβαναν εκτάσεις του δημοσίου και μεσοαστικοί οικοδομικοί συνεταιρισμοί

οικοπεδοποιούσαν και οδηγούσαν στην οικοδόμηση κάποια άλλα ενιαία τμήματα γής. Παράλληλα με τη νόμιμη οικοδόμηση, περί τα όρια του εγκεκριμένου σχεδίου (Πτωχοκομείο), αναπτύχθηκε αυθαίρετος προσφυγικός συνοικισμός.

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η περιοχή ήταν αρκετά πυκνοδομημένη, αν και υπήρχαν μεγάλες αδόμητες εκτάσεις σε λιγότερο ελκυστικά σημεία (πχ η περιοχή της σημερινής οδού Βελεστίνου) ή μεγάλα ιδιωτικά κτήματα (π.χ. Θών). Τη δεκαετία του 1950 και 1960, οι Αμπελόκηποι απετέλεσαν τόπο εγκατάστασης μεγάλου αριθμού εσωτερικών μεταναστών, που γρήγορα εντάχθηκαν στα μικροαστικά υπαλληλικά στρώματα. Η στέγασή τους κατέστη δυνατή χάρη στον ταχύτατο ρυθμό οικοδόμησης πολυκατοικιών.

Το παλιό οικιστικό απόθεμα, κυρίως αποτελούμενο από ισόγεια ή μονόροφα κτίσματα, επανεισήλθε στην αγορά γής μέσω του μηχανισμού της αντιπαροχής. Μια σειρά από παρεμβάσεις, όπως διευθετήσεις ρεμάτων και διανοίξεις οδών, που είχαν αρχίσει προπολεμικά, συνεχίστηκαν και, σε συνδυασμό με την αυξημένη ζήτηση, κατέστησαν οικονομικά συμφέρουσα την οικοδόμηση στους μέχρι τότε αδόμητους χώρους. Από το 1949, οπότε χτίστηκε η πρώτη σύγχρονη πολυκατοικία στην περιοχή (Παραδείσης, 1997), έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 οι Αμπελόκηποι μετετράπησαν σε μια από τις πιο πυκνοδομημένες περιοχές της Αθήνας. Οι πολυκατοικίες της περιοχής προσέφεραν στέγη σε ένα μεγάλο αριθμητικά και, όπως μπορούμε να εικάσουμε, σχετικώς ομοιογενή κοινωνικά πληθυσμό.

Την τελευταία αυτή περίοδο, οι Αμπελόκηποι απετέλεσαν πεδίο εφαρμογής του μεταπολεμικού μοντέλου κοινωνικής αναπαραγωγής και οικονομικής μεγέθυνσης μέσω του συστήματος γής και κατοικίας². Μεγάλες ομάδες πληθυσμού ωφελήθηκαν από την έντονη οικοδομική δραστηριότητα, όχι μόνο ως παραγωγοί (εμπλεκόμενοι με την κατασκευή) αλλά και προσποριζόμενοι προσόδους από αγοραπωλησίες γαιών και κατοικιών καθώς επίσης και ως καταναλωτές κατοικίας φθηνής και καλής ποιότητας, για τα δεδομένα της εποχής. Παράλληλα, η με τέτοιο τρόπο ικανοποίηση των αναγκών στέγασης επέτρεψε την ομαλή ένταξη μεγάλων μερίδων του πληθυσμού στα στρώματα που μάλλον υποστήριζαν, και πάντως δεν αντιμάχονταν ενεργητικά, την μεταπολεμική πολιτική και οικονομική τάξη

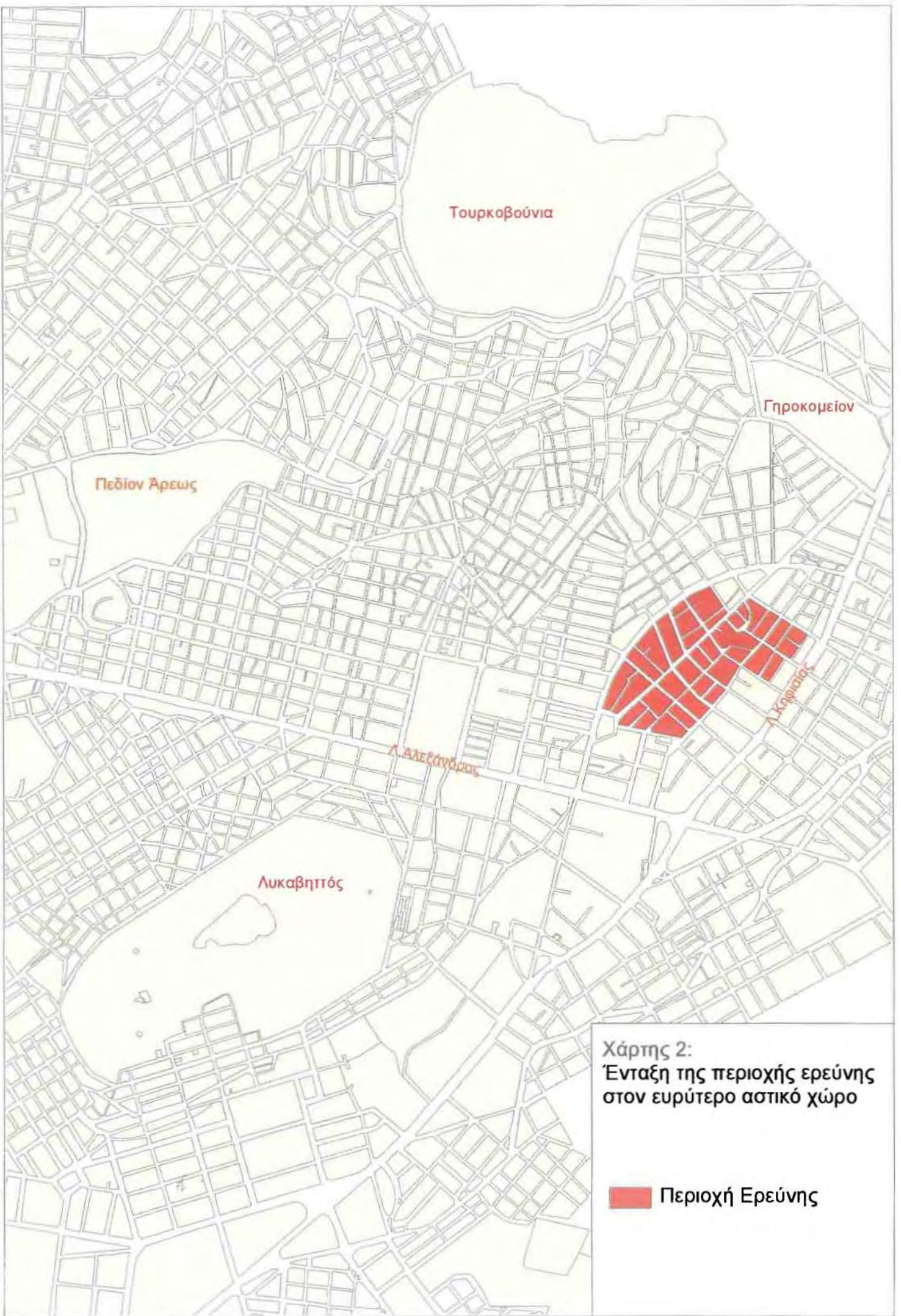
πραγμάτων. Το μοντέλο αυτό άγγιξε για τη συνοικία αυτή, τα όριά του στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Η οικοδόμηση στην περιοχή σχεδόν σταμάτησε, δεν συνέβη όμως το ίδιο και με τη μεταβολή του χαρακτήρα της περιοχής.

Η περιοχή φαίνεται να ακολουθεί μια τυπική πορεία πολλών άλλων περιοχών του κέντρου των ευρωπαϊκών πόλεων. Τα πιο εύπορα στρώματα του πληθυσμού φαίνεται πως εδώ και καιρό άρχισαν να μετακινούνται σε περιοχές όπου οι συνθήκες προσήγγιζαν περισσότερο τα νέα οικιστικά πρότυπά τους ενώ κάτοικοι διαφορετικού χαρακτήρα άρχισαν να εισέρχονται και να τους αντικαθιστούν με αποτέλεσμα αλλαγές στην ποσοτική, δημογραφική και κοινωνική σύνθεση του πληθυσμού. Οι νέοι μηχανισμοί που λειτουργούν στην αγορά κατοικίας της περιοχής, οι πληθυσμιακές μεταβολές, η διαφοροποιούμενη κοινωνική σύνθεσή της και οι νέες κοινωνικές σχέσεις δεν έχουν επαρκώς ερευνηθεί. Οι μέχρι τώρα έρευνες αφορούν πιο μακροσκοπικά χωρικά επίπεδα. Για το λόγο αυτό θα αρκεστούμε απλώς στην καταγραφή της αντίληψής μας για την ύπαρξη της εν λόγω δυναμικής, ελπίζοντας η έρευνά μας να μας δώσει σαφέστερες ενδείξεις.

Ανεπαρκής, έως ανύπαρκτη, είναι η επιστημονική διερεύνηση και ενός ακόμα σημαντικού φαινομένου, της κάθετης κοινωνικής διαφοροποίησης. Η παρούσα έρευνα έρχεται να εξακριβώσει τις υποθέσεις που διατυπώνονται σε αναφορές πάνω στο τελευταίο θέμα. Πιστεύουμε ότι παρά τον τοπικό της προσανατολισμό, η έρευνά μας θα μπορέσει να αποτελέσει μια σοβαρή ένδειξη για τις τάσεις της κοινωνικής στρωματοποίησης και διαφοροποίησης στις παρομοίου χαρακτήρα κεντρικές αθηναϊκές συνοικίες.

1.2 Επιλογή περιοχής ερεύνης.

Η περιοχή στην οποία διεξήχθη η έρευνα περικλείεται από τις οδούς Πανόρμου, Λαμίας, Δουκίσσης Πλακεντίας, Αχαΐας, Αώου, Άρτης, Λαρίσης και Καρύστου (Χάρτες 2,3). Αποτελεί σημαντικό σε μέγεθος τμήμα της περιοχής των Αμπελοκήπων και επελέγη με κριτήριο την πολεοδομική της ομοιομορφία και την αστική της συνέχεια. Προσπαθήσαμε να απομονώσουμε

Χάρτης 2:
Ένταξη της περιοχής ερεύνης
στον ευρύτερο αστικό χώρο

 Περιοχή Ερεύνης

από το σύνολο των οικοδομικών τετραγώνων (ΟΤ) της περιοχής, την ομάδα εκείνη που:

α) Παρουσιάζει παραπλήσιους όρους δόμησης, ιδίως κατά τη διάρκεια των ετών 1950-1975 οπότε και οικοδομήθηκε η συντριπτική πλειοψηφία των σημερινών κτισμάτων. Τελικά μπορέσαμε να αποσαφηνίσουμε μόνο τις αλλαγές στο ρυμοτομικό καθεστώς της περιοχής, το οποίο αποτελεί μια έμμεση ένδειξη των πιέσεων και των αλλαγών του καθεστώτος των όρων δόμησης.

β) Η χρήση γής, σύμφωνα με την απογραφή χρήσεων της Αττικό Μετρό (ΜΑΜ), είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό κατοικία και όχι κεντρικές λειτουργίες ή άλλες μη τοπικού χαρακτήρα χρήσεις (Χάρτης 4).

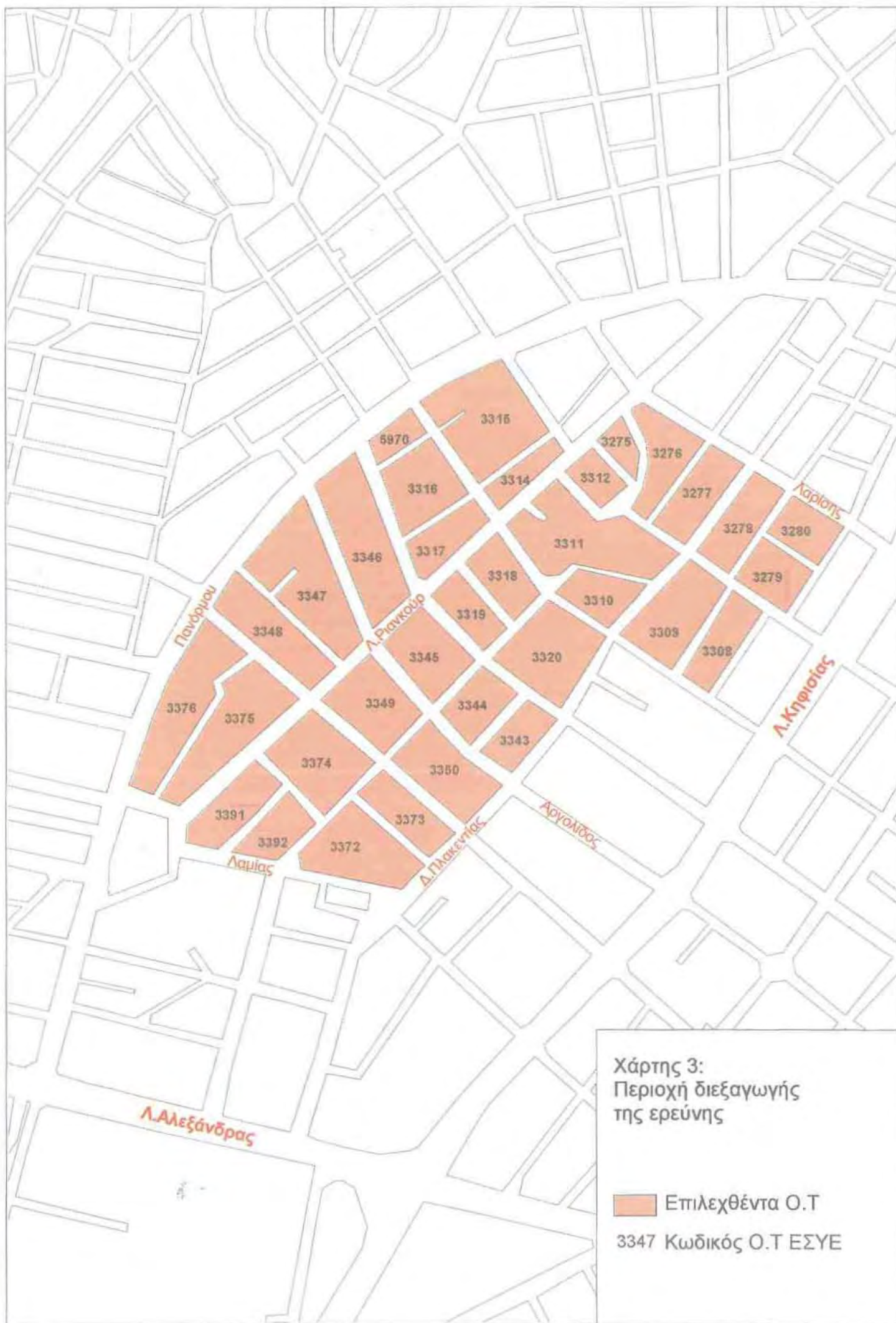
γ) Δεν τέμνεται από υπερτοπικής σημασίας συγκοινωνιακούς άξονες (Κηφισίας ή Αλεξάνδρας), ούτε έχει μέτωπο σε τέτοιου χαρακτήρα οδούς. Τελικώς η περιοχή έχει μέτωπο στην οδό Πανόρμου, οδικό άξονα δευτερεύουσας σημασίας σε σχέση με τους προαναφερθέντες.

δ) Δεν περιλαμβάνει κτίρια ή ομάδες κτιρίων αποκλίνοντα από το σύνθετες, όπως προσφυγικές κατοικίες ή πολυόροφους πύργους.

ε) Έχει όρια όσο το δυνατόν πιο ευκρινή και εύκολα αντιληπτά από τους συνεντευκτές.

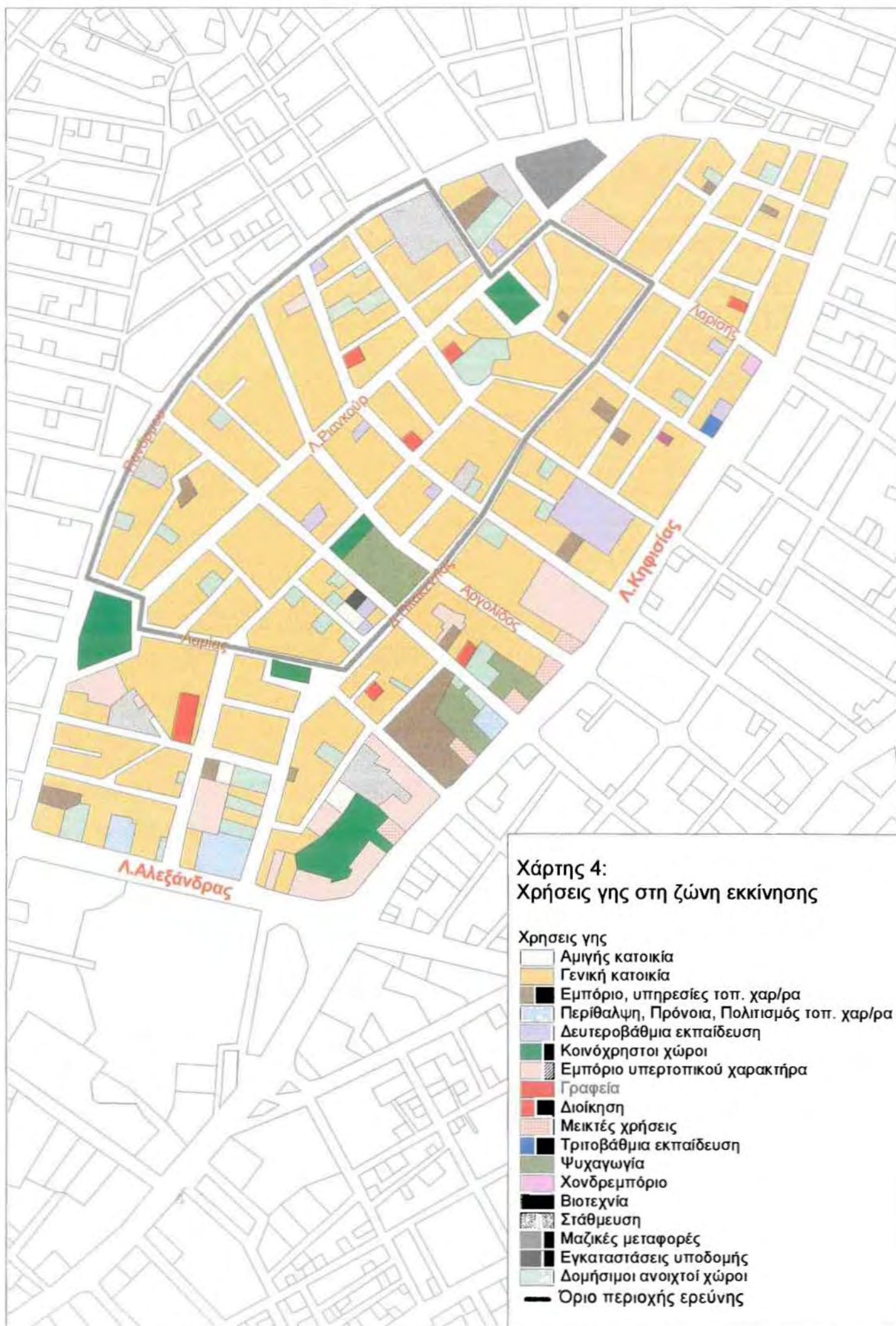
Σαν ζώνη εκκίνησης καθορίστηκε το τρίγωνο που περικλείεται από τις οδούς Πανόρμου, Αλεξάνδρας και Κηφισίας. Η διαδικασία επιλογής ξεκίνησε με την αφαίρεση από το δείγμα όλων των ΟΤ βορειανατολικά της οδού Λαρίσης. Μέσα στα τετράγωνα που αφαιρέθηκαν περικλείονται κατοικίες που χρησίμευσαν για την οργανωμένη εγκατάσταση Μικρασιατών προσφύγων καθώς και ο πολυόροφος πύργος που ονομάζεται "Απόλλων".

Στη συνέχεια αφαιρέθηκαν τα τετράγωνα που βρίσκονται κατά μήκος της Λ. Κηφισίας γιατί αρκετά από τα κτίσματα που περιλαμβάνουν χρησιμοποιούνται ως γραφεία ή καταστήματα. Τα ΟΤ αυτά έχουν ρυμοτομηθεί αρκετά νωρίτερα από εκείνα που δεν γειτονεύουν με τη Λ. Κηφισίας (βλ. Χάρτη 1). Μεταπολεμικά υπέστησαν σειρά τροποποιήσεων του αρχικού τους ρυμοτομικού σχεδίου, γεγονός που πιθανότατα σχετίζεται με την προνομιακή τους θέση επί του οδικού άξονα. Οι ίδιες παρατηρήσεις

Χάρτης 3:
Περιοχή διεξαγωγής
της ερεύνης

Επιλεχθέντα Ο.Τ
3347 Κωδικός Ο.Τ ΕΣΥΕ

ισχύουν σε γενικές γραμμές και για τα ΟΤ κατά μήκος της Λ. Αλεξάνδρας, νοτίως της οδού Λαμίας, τα οποία επίσης αφαιρέθηκαν.

Τέλος, εξαιρέθηκε το ΟΤ με αριθμό 3274 (αρίθμηση ΕΣΥΕ 1991), γιατί έχει προσελκύσει έντονη νέα ανοικοδόμηση κτιρίων γραφείων λόγω της γειννιάσής του με το νέο σταθμό του υπογείου σιδηροδρόμου. Η εξαίρεση αυτή συμπάρεσυρε και το ΟΤ με αριθμό 5972 για να μην εκτραπεί το όριο της περιοχής στην οδό Ιτέας αλλά να παραμείνει επί της Λουίζης Ριανκούρ.

Η επιλεγείσα περιοχή περιλαμβάνει 32 ΟΤ τα οποία σχεδόν στο σύνολό τους εντάχθηκαν στο σχέδιο πόλης στις 29/5/1926. Από το μητρώο ρυμοτομικών και πολεοδομικών χαρτών ανά ΟΤ, του Δ. Αθηναίων, φαίνεται ότι το ρυμοτομικό καθεστώς της περιοχής τροποποιήθηκε μεταπολεμικώς για πρώτη και τελευταία φορά με το ΦΕΚ 55/1951. Τα ΟΤ 3310 και 3311 έχουν υποστεί μεταβολές με το ΦΕΚ 142/1962 και τα 3308 και 3309 με το ΦΕΚ 200/1951. Τα ΦΕΚ αυτά αν και βρέθηκαν δεν προσφέρουν κάποια χρήσιμη πληροφορία μιάς και παραπέμπουν σε υπουργικές, νομαρχιακές και δικαστικές αποφάσεις η εύρεση των οποίων θα απαιτούσε πολύτιμο χρόνο χωρίς να αναμένεται κάποιο αξιόλογο εύρημα.

Με τη χρήση των προαναφερθέντων κριτηρίων πιστεύουμε ότι απενεργοποιήσαμε ορισμένες παραμέτρους που πιθανά να αποτελούσαν παράγοντες έλξης ή απώθησης συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού. Λόγω της εξαιρέσεως των ακραίων καταστάσεων και των ομοιόμορφων μεταβολών του πολεοδομικού καθεστώτος για το σύνολο της περιοχής ερεύνης δεν θα κάναμε μοιραίο λάθος αν θεωρούσαμε ότι η επιλογή μας προσεγγίζει ικανοποιητικά έναν πολεοδομικά ομοιογενή χώρο. Μια σοβαρή ένδειξη για αυτό είναι ο χάρτης των χρήσεων γής (Χάρτης 4).

Κρίνουμε ότι οποιαδήποτε περαιτέρω προσπάθεια για την επίτευξη παρομοίου αποτελέσματος θα ξέφευγε κατά πολύ από τους στόχους της έρευνάς μας και θα υπερέβαινε τις δυνατότητες των μέσων τα οποία είχαμε στη διάθεσή μας.

1.3 Επιλογή του δείγματος πολυκατοικιών.

Για την περιοχή ερεύνης έχουμε ελάχιστες πληροφορίες ανά ΟΤ προερχόμενες από την απογραφή πληθυσμού της ΕΣΥΕ. Η έλλειψη αυτή οφείλεται στην πάγια άρνηση της ΕΣΥΕ να παραχωρεί λεπτομερή στοιχεία ανά ΟΤ. Η μεγαλύτερη κλίμακα την οποία κάνει αποδεκτή η ΕΣΥΕ, κατά συνέπεια χρησιμοποιείται από όλες τις πρόσφατες έρευνες, είναι η ζώνη ΟΑΣΑ. Η μόνη άλλη πηγή των συγκριτικών στοιχείων μας, πλὴν της απογραφής, η έρευνα «Μελέτη Ανάπτυξης Μετρό», χρησιμοποιεί τις ζώνες αυτές αλλά τα στοιχεία προέρχονται στην πλειοψηφία τους από την ΕΣΥΕ. Στην περίπτωση μας το τρίγωνο Αλεξάνδρας-Κηφισίας-Πανόρμου υποδιαιρείται σε δύο ζώνες ΟΑΣΑ.

Όπως είδαμε, όμως, η περιοχή αυτή περιλαμβάνει ένα ιδιαίτερα ανομοιογενές πλήθος ΟΤ, τόσο από απόψεως τυπολογιών δόμησης και χρήσεων γής, όσο και από πλευράς πληθυσμιακής σύνθεσης. Η χρησιμοποίηση των στοιχείων αυτών για τη στρωματοποίηση ή τη στάθμιση του δείγματος κατοικιών και του πληθυσμού της περιοχής μελέτης θα επέφερε πιθανότατα σημαντικές αλλοιώσεις. Όπως θα δούμε θα χρησιμοποιηθούν σε περιορισμένη έκταση, μόνο ως ενδεικτικές πληροφορίες, προκειμένου να αποκαλύψουν συστηματικά ή άλλα χονδροειδή λάθη στο τελικό πληθυσμιακό δείγμα μας.

Τα μόνα διαθέσιμα σε εμάς σχετικά δεδομένα, ανά ΟΤ, είναι η παλαιότητα και ο αριθμός ορόφων των κτισμάτων καθώς και ο αριθμός κατοίκων. Οι δύο πρώτες πληροφορίες είναι ομαδοποιημένες σε νοηματικά ανούσιες, για την εργασία μας, κατηγορίες ενώ τόσο αυτές όσο και η τρίτη πάσχουν από λάθη, όπως φάνηκε μετά την έρευνά μας. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι για το ΟΤ 3346, από το οποίο λάβαμε απαντήσεις σε 16 ερωτηματολόγια, δίνεται πληθυσμός 0 άτομα. Επίσης είναι διαθέσιμη, και χρησίμευσε όπως είδαμε ήδη στην επιλογή περιοχής, η βάση δεδομένων της Μελέτης Ανάπτυξης Μετρό.

Λόγω της φύσεως του φαινομένου της κάθετης κοινωνικής διαφοροποίησης θεωρήσαμε σκόπιμο τα κτίρια του δείγματος να είναι

πολυκατοικίες με 3 ορόφους και άνω. Φαίνεται εύλογο να υποθέσουμε ότι το υπό μελέτη φαινόμενο είναι εντονότερο σε μια επταόροφη πολυκατοικία από ότι σε ένα δυόροφο κτίσμα. Βέβαια, η υπόθεση αυτή δεν βασίζεται σε κάποια δεδομένα αλλά απλώς σε συλλογισμούς οι οποίοι δεν θα αποδειχθούν ούτε μετά την έρευνα εφ' όσον κατά την επιλογή του δείγματος έχει εφαρμοστεί η προαναφερθείσα εξαίρεση.

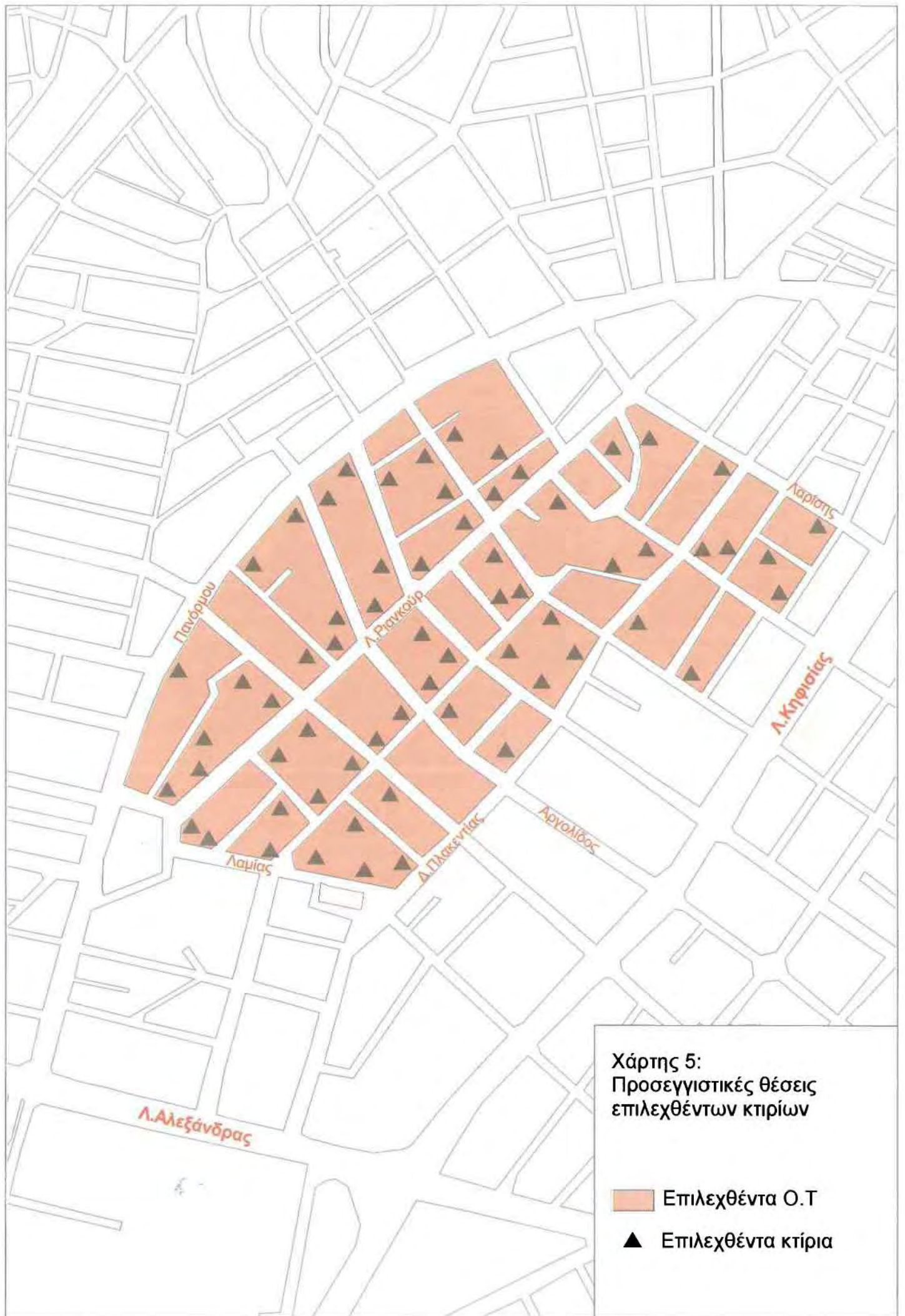
Συνοπτικά, λοιπόν, εκτιμούμε ότι δεν υπάρχει κάποιος παράγοντας που να έχει αποδεδειγμένα αιτιακή σχέση με τον βαθμό έντασης του φαινομένου της κάθετης κοινωνικής διαφοροποίησης. Το κενό αυτό οφείλεται στην έλλειψη σχετικής έρευνας και εξ' αιτίας του δεν μπορούμε παρά να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί όσον αφορά τις επεμβάσεις στο δείγμα.

Παρά ταύτα έγινε προσπάθεια να στρωματοποιηθεί το δείγμα με βάση τον αριθμό ορόφων ανα κτίσμα. Η στρωματοποίηση αυτή, στη χειρότερη των περιπτώσεων, δεν προξενεί κάποια αλλοίωση στο δείγμα. Αντιθέτως αυξάνει την αντιπροσωπευτικότητά του έστω και προς ένα δυνητικά αδιάφορο παράγοντα όπως ο αριθμός ορόφων ανά κτίσμα.

Σύμφωνα με την απογραφή της ΕΣΥΕ, το 1991 υπήρχαν στην περιοχή ερεύνης 350 κτίσματα. Από αυτά, τα 112 ήταν ισόγεια, μονόροφα και δυόροφα κτίσματα και τα 238 ήταν πολυκατοικίες άνω των τριών ορόφων. Χωρίσαμε τα κτίσματα σε δύο ομάδες. Η ομάδα Α' περιελάμβανε τα κτίρια με 3 έως 5 ορόφους και η ομάδα Β' τα κτίρια με 6+ ορόφους. Η κατηγοριοποίηση αυτή είναι η πιο αναλυτική διαθέσιμη από την ΕΣΥΕ και δεν είναι η πλέον ενδεικνυόμενη για την έρευνά μας.

Δεδομένων των πόρων μας ορίσαμε τον πληθάρημο του δείγματος σε 64 κτίσματα. Από αυτά, προκειμένου να κρατήσουμε στο δείγμα περίπου την ίδια αναλογία ομάδων με αυτή του συνολικού πληθυσμού, τα 7 έπρεπε να ανήκουν στην ομάδα Β' και τα 57 στην ομάδα Α'. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν για κάθε ΟΤ τόσοι κλήροι όσα και τα επιλέξιμα κτίρια που αυτό περιελάμβανε από κάθε ομάδα.

Από τις δύο δημιουργηθείσες ομάδες κλήρων τραβήχτηκαν 7 και 57 αντιστοίχως. Τελικώς επελέγησαν κτίρια από 29 ΟΤ ενώ δεν επελέγη κανένα κτίριο μόνο από 3 ΟΤ. Οι κλήροι δεν αντιπροσώπευαν συγκεκριμένα κτίρια, συνεπώς θέση των επιλεγέντων κτιρίων στο κάθε ΟΤ ήταν άγνωστη και

Χάρτης 5:
Προσεγγιστικές θέσεις
επιλεχθέντων κτιρίων

- Επιλεχθέντα Ο.Τ
- Επιλεχθέντα κτίρια

θεωρήθηκε άσκοπη σπατάλη πόρων η εύρεσή της για λόγους που θα διαφανούν στη συνέχεια.

Ακολούθως, η περιοχή χωρίστηκε σε 3 ζώνες με κατεύθυνση από ΝΔ προς ΒΑ. Σε κάθε ζώνη τα ΟΤ χωρίστηκαν σε τεταρτημόρια τα οποία και αριθμήθηκαν από το 1 έως το 4. Σε κάθε ΟΤ επελέγησαν τόσα τεταρτημόρια όσα και τα κτίρια του δείγματος που του αντιστοιχούσαν. Εντός κάθε ΟΤ επελέγοντο δεξιοστροφώς συνεχόμενα τεταρτημόρια. Σε περίπτωση που αντιστοιχούσαν πάνω από 4 κτίσματα σε ένα ΟΤ, δηλαδή πάνω από 1 κτίσμα ανά τεταρτημόριο, επιλέγαμε κτίριο σε διαφορετική πλευρά του τεταρτημορίου. Η τελική επιλογή κτιρίων φαίνεται προσεγγιστικά στο Χάρτη 5.

1.4 Η έρευνα πεδίου.

Η επιλογή πολυκατοικίας στο τεταρτημόριο ήταν τυχαία. Εντός της πολυκατοικίας δεν έγινε συγκεκριμένη επιλογή διαμερισμάτων, άλλωστε, λόγω της άρνησης απάντησης, αυτό μάλλον θα αποτύγχανε. Δόθηκε όμως οδηγία στους συνεντευκτές να μην εκκινούν τις συνεντεύξεις συστηματικά από την ίδια πλευρά κάθε ορόφου της ίδιας πολυκατοικίας. Επιδιωκόμενος στόχος ήταν να ληφθεί απάντηση από ένα διαμέρισμα ανά όροφο.

Η εργασία πεδίου άρχισε μετά την ολοκλήρωση του ερωτηματολογίου, το Σεπτέμβριο του 1997. Οι συνεντευκτές δραστηριοποιήθηκαν σε ξεχωριστά τμήματα εντός των 3 ζωνών στις οποίες είχε χωριστεί η περιοχή. Αρχικά, η εργασία ξεκίνησε από ομάδα ανδρών συνεντευκτών, ενδεικτικά, σε ένα ΟΤ ανά ζώνη. Το αποτέλεσμα ήταν απογοητευτικό και η άρνηση ξεπέρασε το 90%.

Το ποσοστό αυτό δεν θα πρέπει να θεωρηθεί τυχαίο. Σχετίζεται άμεσα με την απειρία, το φύλο και το παρουσιαστικό των συνεντευκτών. Δεν θα πρέπει να αγνοηθεί επίσης το διάχυτο κλίμα φόβου που επικρατεί έναντι των αγνώστων ατόμων. Η πλειοψηφία των πολυκατοικιών έχει στην είσοδό της αναρτημένη πινακίδα με μήνυμα απαγορευτικό της εισόδου σε διανομείς φυλλαδίων και πίτσας, διαφημιστές και μικροπωλητές. Μετά την έναρξη της έρευνάς μας σε αρκετές ανακοινώσεις προστέθηκε και η κατηγορία “άτομα που διενεργούν στατιστικές έρευνες”.

Η αντίδραση αυτή μάλλον εντάσσεται στο γενικότερο κλίμα πανικού που προκαλεί η (φαντασιακή ή πραγματική) αύξηση της εγκληματικότητας σε συνδυασμό με την υφέρπουσα ξеноφοβία, όπου ως ξένος νοείται πλέον ο κάθε άγνωστος. Βέβαια οι κοινωνικοί μηχανισμοί που οδηγούν τους διανομείς πίτσας και τους κοινωνικούς ερευνητές να στρέφονται μαζικά προς το έγκλημα παραμένουν, προς το παρόν, ανεξερεύνητοι. Λιγότερο ανεξερεύνητοι, αλλά εξ' ίσου ενδιαφέροντες είναι οι μηχανισμοί που ωθούν μεγάλες μερίδες πληθυσμού να πιστεύουν κάτι τέτοιο.

Παρά την αποτυχία της, η πρώτη αυτή προσπάθεια χρησίμευσε για την αποσαφήνιση ασαφειών και λοιπών προβλημάτων του ερωτηματολογίου. Επίσης θεωρήθηκε σκόπιμο να μοιράζεται ενημερωτική επιστολή (βλ. Παράρτημα) στους ενοίκους των επιλεγμένων πολυκατοικιών την προηγούμενη της έρευνας. Από τον Οκτώβριο του 1997 ως τον Μάρτιο του 1998, ομάδα 6 γυναικών συνεντευκτών κατάφερε να λάβει 254 συνεντεύξεις. Οι συνεντεύξεις ελήφθησαν τόσο το πρωί όσο και το απόγευμα και πάντα σε κατάλληλες ώρες ώστε να μην προκαλείται ενόχληση. Από τις συνεντεύξεις αυτές απερρίφθησαν 11 γιατί είχαν ληφθεί απαντήσεις από ακατάλληλα άτομα, όπως τα παιδιά των ενοίκων, ή οι απαντήσεις ήταν εξαιρετικά ελλιπείς, ή είχαν σημαντικά λάθη.

Εξετάστηκαν διαμερίσματα 64 πολυκατοικιών, 6 εκ των οποίων ανήκαν στην ομάδα Β' και 58 στην ομάδα Α'. Στάθηκε αδύνατο να ληφθεί έστω και μία απάντηση από μία πολυκατοικία της ομάδας Β' και αντικαταστάθηκε από μία της ομάδας Α'. Ο συνολικός αριθμός ορόφων στις επιλεγμένες πολυκατοικίες ανέρχεται σε 332 και τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, όπως είδαμε, σε 243. Παράλληλα, συμπληρώθηκε δελτίο αλλοδαπών και δελτίο ορόφων (βλ. Παράρτημα). Στο πρώτο κατεγράφετο οι αλλοδαποί σύμφωνα με τις δηλώσεις άλλων ενοίκων της πολυκατοικίας. Στο δεύτερο κατεγράφετο ο αριθμός ορόφων και διαμερισμάτων κάθε πολυκατοικίας.

Ο συνολικός πληθυσμός όλων των Ο.Τ. με βάση την απογραφή της ΕΣΥΕ (1991) είναι 6448 άτομα ενώ ο συνολικός αριθμός των μελών νοικοκυριού για τα διαμερίσματα που εξετάστηκαν είναι 598 άτομα (9,27% του συνόλου). Αξίζει να σημειωθεί ότι από το σύνολο των 598 ατόμων οι 56 (9,36%) είναι αλλοδαποί ενώ συνολικά, σύμφωνα με δηλώσεις των ενοίκων

των πολυκατοικιών, στις 64 επιλεγείσες πολυκατοικίες κατοικούν 162 αλλοδαποί. Αν θεωρήσουμε ότι η αναλογία αυτή ισχύει για το σύνολο των πολυκατοικιών της περιοχής ερεύνης τότε προκύπτει ότι οι αλλοδαποί κάτοικοι των κτιρίων που έχουν πάνω από 3 ορόφους ανέρχονται σε 602 άτομα. Ακόμα λοιπόν και εάν δεν κατοικούν αλλοδαποί σε κτίρια κάτω των 3 ορόφων το ποσοστό τους στο σύνολο του πληθυσμού της περιοχής ερεύνης ανέρχεται σε 9,33% ποσοστό παρόμοιο με αυτό των απαντησάντων στην έρευνα.

1.5 Προβλήματα της έρευνας πεδίου.

Το βασικότερο πρόβλημα κατά τη διάρκεια της έρευνας πεδίου ήταν η άρνηση. Παρ' ότι η χρήση γυναικών συνεντευκτών βελτίωσε το ποσοστό απάντησης, η συλλογή έστω και ενός ερωτηματολογίου από κάθε όροφο συνέχισε να είναι δύσκολη έως ανέφικτη. Τη δυσκολία αυτή τη μαρτυρά η τελική αναλογία ερωτηματολογίων ανα πολυκατοικία, που ανέρχεται σε 3,79.

Δύσκολο, σε αρκετές περιπτώσεις, ήταν να βρεθεί το κατάλληλο κτίσμα στο επιλεγμένο τεταρτημόριο, οπότε οι συνεντευκτές προχωρούσαν στο πλησιέστερο κατάλληλο. Η διαδικασία αυτή κατέστησε άνευ ουσίας την ακολουθηθείσα διαδικασία επιλογής τεταρτημορίου στο ΟΤ. Σε κάποιες περιπτώσεις τα στοιχεία της ΕΣΥΕ είχαν ανακρίβειες ως προς την ύπαρξη κτισμάτων από κάθε ομάδα στο συγκεκριμένο ΟΤ.

Οι περιπτώσεις αυτές επέφεραν κάποιες μικρές ποιοτικές και χωρικές μεταβολές στην κατανομή του δείγματος, όχι όμως σε βαθμό που να ακυρώνει την τυχαιότητα της επιλογής του. Κατέστη όμως σαφές ότι οποιαδήποτε διαδικασία στρωματοποίησης και χωρικής κατανομής του δείγματος δεν μπορούσε να έχει ουσιαστική εφαρμογή στην κλίμακα αυτή.

Κεφάλαιο 2ο

Θεωρητικά ζητήματα

2.1 Επιστημολογικό υπόβαθρο.

Η αποδοχή από μέρους μας, της επιρροής της θεωρητικής αφετηρίας πάνω στα αποτελέσματα μιάς έρευνας, μας αναγκάζει να αφιερώσουμε σημαντικό μέρος της εργασίας μας προκειμένου να αποσαφηνίσουμε το θεωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου θα κινηθούμε. Οι αντίστοιχες επιλογές μας, απαντήσεις στα ζητήματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της εργασίας, δεν ήταν εύκολο να γίνουν ούτε διεκδικούν το αλάθητο. Η υπερβολική ποικιλία προσεγγίσεων πάνω στα ζητήματα που απασχολούν την κοινωνική θεωρία, προκαλεί στο νεοφώτιστο, εκτός από σύγχυση, βαθύτατη αμφιβολία για την ερμηνευτική ικανότητα κάθε ενός από τα προτεινόμενα ερμηνευτικά σχήματα.

Η παρουσίαση των πολλαπλών αυτών προσεγγίσεων και τα αίτια που οδήγησαν στην κατάσταση αυτή, δεν αφορά την παρούσα εργασία. Πολλοί έμπειροι επιστημολόγοι και λοιποί θεωρητικοί των κοινωνικών επιστημών έχουν ασχοληθεί επισταμένως με το ζήτημα αυτό. Η δική μας παρουσίαση θα επικεντρωθεί αυστηρώς στα στοιχεία εκείνα τα οποία κρίνουμε απαραίτητο να παρουσιαστούν προκειμένου να γίνει κατανοητή η θέση μας.

Δεν παρουσιάζουμε κάποια θεωρητική καινοτομία αλλά ακολουθούμε το δρόμο που χάραξαν άλλοι. Καθήκον μας είναι λοιπόν να γίνουμε σαφείς μόνο ως προς το ποιούς και τι ακολουθούμε και να δείξουμε την εφαρμογή των απόψεών μας στο ζήτημα που μας απασχολεί. Δηλώνουμε εξ' αρχής ότι τα θεωρητικά σχήματα που θα μας καθοδηγήσουνε δεν είναι τα μοναδικά νοητικά εφευρήματα που φιλοδοξούν να δώσουν απαντήσεις στα ζητήματα που μας απασχολούν.

Κάθε γνώση είναι αναθεωρήσιμη, απλά σε κάποια δεδομένη στιγμή μια συγκεκριμένη απάντηση φαίνεται να παρέχει εξήγηση ικανοποιητικότερη από αυτές των υπολοίπων. Τίποτα δεν διαβεβαιώνει ότι στο μέλλον οι ίδιοι προβληματισμοί δεν θα μπορούν να απαντηθούν ικανοποιητικότερα από κάποια άλλα, νεότερα, θεωρητικά σχήματα.

Σε κάθε περίπτωση, πέρα από τη συνθήκη της ικανοποιητικής εξήγησης, θα προσπαθήσουμε να τηρούνται τα ακόλουθα³ προκειμένου να βεβαιωθούμε για την ακρίβεια των σκέψεών μας:

α) Να υπάρχουν άλλοι, ανεξάρτητοι, λόγοι που θα μας κάνουν να πιστεύουμε ότι οι οντότητες που εξετάζουμε έχουν τις αιτιώδεις δυνάμεις που τους αποδίδουμε.

β) Πειστήρια ότι υπό τις παρούσες συνθήκες ενεργοποιούνται οι δυνάμεις αυτές.

γ) Απουσία λόγων που να μας κάνουν να πιστεύουμε ότι οι δυνάμεις αυτές εμποδίζονται να ενεργοποιηθούν.

δ) Πειστήρια ότι αυτή η οντότητα (-ες) και όχι άλλη (-ες) προκαλούν τα εν λόγω φαινόμενα.

2.2 Θεωρητικό υπόβαθρο.

Η φιλοσοφική θεώρηση που επηρέασε τη σκέψη μας κατά τη διάρκεια της έρευνας είναι ο ρεαλισμός. Η βασική, οντολογικής φύσεως, παραδοχή του είναι ότι στον κόσμο υπάρχει αναγκαιότητα ύπαρξης των δομών και των αιτιωδών τους δυνάμεων. Όλες οι εκδηλώσεις φαινομένων είναι πιθανές και τα κοινωνικά φαινόμενα υπάρχουν ανεξαρτήτως της ερμηνείας που τους δίνουμε ή οποιασδήποτε άλλης γνώσης μας για αυτά.

Ο κόσμος είναι στρωματοποιημένος και αποτελείται όχι μόνο από γεγονότα αλλά και από αντικείμενα, τα οποία έχουν αιτιώδεις δυνάμεις, δηλαδή την ικανότητα να προκαλούν γεγονότα. Στα αντικείμενα περιλαμβάνονται όχι αποκλειστικά τα άτομα αλλά και οι δομές και οι ιδέες. Η ύπαρξη των αιτιωδών αυτών δυνάμεων είναι ανεξάρτητη από την κατά περίπτωση ενεργοποίησή τους. Η ενεργοποίηση αυτή μπορεί να συμβεί όταν, υπό τις κατάλληλες συνθήκες, λειτουργήσουν οι μηχανισμοί εκείνοι που θα επιτρέψουν την εκδήλωση των φαινομένων.

Η προηγούμενη παραδοχή συνεπάγεται ότι η αναζήτηση των αιτίων των υπό παρατήρηση φαινομένων δεν ανάγεται σε απλή εύρεση κανονικότητων και συνδιακυμάνσεων. Η αναζήτηση των αιτίων ανάγεται στην ανακάλυψη των μηχανισμών που επέτρεψαν την εκδήλωση του φαινομένου και

συνδυάζεται με την εύρεση του νοήματος που έχουν τα φαινόμενα αυτά για τα μέλη της κοινωνίας στην οποία εκδηλώνονται. Βασιζόμενος στο ρεαλισμό ο A. Giddens πρότεινε τη θεωρία της δομοποίησης. Από τη θεωρία αυτή αντλούμε βασικές ιδέες για τη σύσταση της κοινωνίας.

Θεμελιώδης παραδοχή είναι η ικανότητα του ατόμου να δρά και να προκαλεί αλλαγή στο φυσικό και κοινωνικό του περιβάλλον. Τα άτομα είναι αυτά που, εν τέλει, δρουν ώστε να παράγουν, να διατηρήσουν ή να μεταβάλλουν τις κοινωνικές δομές. Η δράση των ατόμων-κοινωνικών φορέων τελεί πάντοτε υπό τον έλεγχο των ιδίων, ποικίλει όμως σημαντικά ο βαθμός αυτονομίας τους. Αυτός καθορίζεται από κοινωνικούς και υλικούς περιορισμούς, οι οποίοι μπορεί να υπερβαίνουν τις δυνατότητες του φορέα να τις αλλάξει.

Γενικότερα, αποδεχόμαστε ότι κάθε φορέας έχει σημαντικό βαθμό ελευθερίας, υπο την έννοια ότι έχει τη δυνατότητα να δράσει με άλλο τρόπο αν το θέλει. Σύμφωνα με τον ίδιο τον Giddens “Η δομή είναι και μέσον και αποτέλεσμα της αναπαραγωγής των πρακτικών”⁴. Από αυτό συνεπάγεται ότι θα ήταν λάθος να δοθεί προτεραιότητα είτε στο άτομο είτε στη δομή. Η ιδιαιτερότητα του ατόμου έγκειται στη μοναδική του ικανότητα να είναι ο φυσικός φορέας της κοινωνικής δράσης.

Η έννοια της δράσης μας δίνει την ευκαιρία να μεταφερθούμε στην επόμενη έννοια, την ισχύ. Η έννοια της ισχύος είναι συνδεδεμένη με αυτή της δράσης σε τέτοιο βαθμό ώστε, σε αρκετούς συγγραφείς, να αλληλοεπικαλύπτονται και να συγχέονται λανθασμένα. Η άμεση αυτή σύνδεση αντικατοπτρίζεται στην παραδοχή ότι η ελευθερία δράσης των ατόμων περιορίζεται από “την ασύμμετρη πρόσβαση και έλεγχο των πόρων μέσω των οποίων οι φορείς επηρεάζουν τη συμπεριφορά αλλήλων”⁵ και από “το εύρος πρακτικών που ο φορέας είναι ικανός να επιτελέσει”⁶ λόγω και μέσω των ικανοτήτων του.

2.3 Η έννοια της ισχύος.

Κρίνουμε σκόπιμο, να αφιερώσουμε λίγο παραπάνω χώρο στην κρίσιμη αυτή έννοια. Ισχύς είναι μια δυνατότητα η οποία συχνά, μα όχι πάντα,

πραγματοποιείται μέσω της δράσης. Αυτή η δυνατότητα δεν καθορίζεται μόνο από τυχαία περιστατικά αλλά και από δομικούς καθοριστικούς παράγοντες. Μιλώντας για ισχύ εννοούμε τη χρήση των πόρων που έχει στη διάθεσή του κάθε φορέας προκειμένου να επιτύχει επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Η χρήση αυτή μπορεί να είναι ενεργητική μπορεί όμως κάλλιστα να είναι και παθητική. Χαρακτηριστικό πεδίο παθητικής χρήσης πόρων ισχύος είναι η διπλωματία, όπου οι στρατιωτικές ή άλλες δυνατότητες δεν κινητοποιούνται άμεσα αλλά καθορίζουν σαφώς τις δυνατότητες χειρισμών των συνδιαλεγόμενων.

Συχνότατα, τα αποτελέσματα της χρήσης της ισχύος αφορούν και τρίτους, με αποτέλεσμα η άσκηση ισχύος να να είναι μια από τις πρώτες και συχνότερα επαναλαμβανόμενες ανθρώπινες εμπειρίες. Δεν πρέπει να αποδίδουμε την ισχύ αποκλειστικά με συγκρουσιακούς όρους. Σε αρκετές περιπτώσεις η ισχύς αφορά τη συλλογική χρήση πόρων και τη συνεργασία με σκοπό το κοινό όφελος χωρίς να αποβαίνει σε βάρος άλλων.

Όσον αφορά την επεξηγηματική της ικανότητα δεν θα ήταν αποτυχημένη η ερμηνεία ότι ουσιαστικά οι κοινωνίες μπορούν να αντιμετωπιστούν και ως "πολλαπλά αλληλοεπικαλυπτόμενα δίκτυα ισχύος"⁷. Πίσω από τη φράση αυτή κρύβονται τεράστιες ερμηνευτικές δυνατότητες αλλά και πολλές παγίδες και παρανοήσεις.

Η ισχύς είναι ασύμμετρη διαδραστική σχέση μεταξύ φορέων και μπορεί να περιγραφεί επαρκώς από το εύρος, την ένταση και την περιεκτικότητά της. Η ταύτιση της ισχύος με τη δύναμη, τη χειραγώγηση, τον πειθαναγκασμό ή την εξουσία είναι αποπροσανατολιστική. Αυτές είναι διαφορετικές μορφές της ισχύος, τα διαφορετικά της πρόσωπα, όπως φαίνεται και στο σχήμα 1. Βάσει του ορισμού που δώσαμε, η ισχύς βασίζεται στην κινητοποίηση συγκεκριμένων πόρων. Με τέτοιο τρόπο συλλογιζόμενοι, αρκετοί ερευνητές προσπάθησαν να δημιουργήσουν μια ταξινόμηση των πόρων αυτών. Για αναλυτικούς λόγους, οι πόροι χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες, ατομικούς και

Σχήμα 1: Οι μορφές της ισχύος.

Πηγή: Wrong D. (1988: 24)

συλλογικούς. Οι ατομικοί συνδέονται με μια σειρά από χαρακτηριστικά και ιδιότητες του ατόμου ενώ οι συλλογικοί συνδέονται άμεσα με την έννοια της ομάδας.

Η ισχύς της ομάδας εξαρτάται άμεσα από την αλληλεγγύη και την οργάνωση των μελών της, μπορεί δε να υπερβεί κατά πολύ σε ένταση, έκταση και περιεκτικότητα την αθροιστική ισχύ των ατόμων που την αποτελούν. Μέσω της θεσμοποίησης μάλιστα ή ισχύς αυτή μπορεί να επεκταθεί σε χρονικές περιόδους πολύ μεγαλύτερες από τη διάρκεια ζωής ενός εκάστου των μελών της ομάδας.

Τόσο οι ατομικοί, όσο και οι συλλογικοί πόροι διαφέρουν ως προς τη ρευστότητά τους, δηλαδή ως προς την ικανότητά τους να τεθούν άμεσα σε χρήση, σύμφωνα με τις επιδιώξεις του κατόχου τους, χωρίς να απαιτούν οποιαδήποτε μετατροπή ή τροποποίησή τους. Απτό παράδειγμα πόρου υψηλότατης ρευστότητας είναι το χρήμα. Οι συλλογικοί πόροι συχνά χαρακτηρίζονται από χαμηλή ρευστότητα, καθώς εξαρτώνται άμεσα από την εύρυθμη λειτουργία της ομάδας, το βαθμό οργάνωσης και αλληλεγγύης της.

Ουσιωδέστερη από την ταξινομική απαρίθμηση πόρων είναι η αποκρυστάλλωση των ιδεατών τύπων των πηγών της ισχύος, εκφάνσεις των οποίων αναλύσαμε προηγουμένως μέσω των πόρων. Οι ιδεατοί αυτοί τύποι είναι:

α) Ισχύς που πηγάζει από τη σφαίρα του συμβολικού, από τον έλεγχο όλων εκείνων των ιδεών που σημασιοδοτούν τη ζωή του ανθρώπου (όπως των αξιών, της αισθητικής, των κανόνων κ.ο.κ), δηλαδή από τη μονοπώληση της ερμηνείας του νοήματος.

β) Ισχύς που πηγάζει από τη σφαίρα του οικονομικού. Με τον τελευταίο όρο εννοούμε κάθε δραστηριότητα του ανθρώπου που αφορά την απόσπαση πόρων, τη μετατροπή τους τη διανομή και την κατανάλωσή τους.

γ) Ισχύς που πηγάζει από τη σφαίρα του “πολιτικού”. Το πολιτικό, όπως εννοείται εδώ, αφορά τη δημιουργία και λειτουργία οργανώσεων που διαχειρίζονται ή ρυθμίζουν τις κοινωνικές σχέσεις. Δεν πρέπει να το συγχέουμε με το “πολιτειακό”. Το τελευταίο είναι μια υποπερίπτωση που αφορά κυρίως στην ύπαρξη και τη λειτουργία του κράτους.

Διάφοροι μελετητές προσθέτουν και τέταρτη κατηγορία, όπως την στρατιωτική ή τη νομική πηγή. Μια τέτοια διάκριση πιθανόν να είναι χρήσιμη για τους σκοπούς της έρευνάς τους. Η επέκταση του ρόλου του κράτους σε κύριο ρυθμιστή των κοινωνικών σχέσεων, μοναδικό χρήστη του βίαιου εξαναγκασμού, καθιστά παρόμοιες κατηγοροποιήσεις μάλλον περιττές στην περίπτωσή μας.

Γύρω από τους ιδεατούς τύπους των πηγών της ισχύος, αρθρώνονται δίκτυα κοινωνικών σχέσεων, δομές ισχύος, οι οποίες ιδεατά έχουν σχέση ένα προς ένα με κάθε πηγή. Όλες οι θέσεις, εντός αυτών των δομών, δεν προσφέρουν την ίδια ισχύ σε αυτούς που τις καταλαμβάνουν. Από την ομαδοποίηση των θέσεων παρόμοιας ισχύος, εντός των δομών καθ’ αυτών, προκύπτουν τρεις αναλυτικές ιδεατές κατηγορίες καταστάσεων.

Η ταξική κατάσταση προέρχεται από τη διαφοροποίηση ισχύος των ατόμων στην περίπτωση που η πηγή της ισχύος είναι οικονομική. Η κατάσταση κύρους (status) προέρχεται από τη διαφοροποίηση της ισχύος των ατόμων στην περίπτωση που η πηγή της ισχύος είναι ιδεολογική, δηλαδή προέρχεται από τον κόσμο των ιδεών. Τέλος, η κατάσταση εντολής προέρχεται από την διαφοροποίηση ισχύος των ατόμων στην περίπτωση που η πηγή είναι πολιτική, δηλαδή πρόκειται για τη διαφορετική δυνατότητα άσκησης ελέγχου εντός κάποιου οργανισμού.

2.4 Τάξη, κύρος και εντολή.

Οι 3 καταστάσεις που προαναφέραμε χρήζουν σύντομης αποσαφήνισης. Η ταξική κατάσταση, και ο όρος τάξη ειδικότερα, είναι από τις πλέον αμφιλεγόμενες και αμφισβητούμενες έννοιες της κοινωνιολογίας. Πέρα από τη διαμάχη για τον τρόπο προσδιορισμού της τάξης στις σύγχρονες κοινωνίες αμφισβητείται έντονα, αν και λιγότερο από ότι στο παρελθόν, η χρησιμότητά του ως αναλυτικού εργαλείου⁸. Για εμάς η τάξη είναι αποδεκτό και χρήσιμο αναλυτικό εργαλείο. Η δημιουργία των τάξεων βασίζεται στις διαφορετικές δυνατότητες που μπορεί να φέρει κανείς για διαπραγμάτευση στην αγορά. Η κατοχή κεφαλαίου, γνώσης, επαγγελματικών προσόντων ή εργατικής δύναμης και οποιωνδήποτε άλλων πόρων, βρίσκει το οικονομικό της ισοδύναμο και εντάσσεται στο κύκλωμα παραγωγής μέσω του μηχανισμού της αγοράς.

Οι ταξικές σχέσεις βασίζονται στην κατοχή πόρων με οικονομική σημασία αλλά υλοποιούνται στο μέγιστο βαθμό τους μέσω του μηχανισμού της αγοράς. Κατά συνέπεια οι θεωρήσεις που βλέπουν τις ταξικές σχέσεις είτε να βασίζονται αποκλειστικά στις σχέσεις παραγωγής, με τη στενή έννοια της εργασίας, είτε να εξαντλούνται στη δυνατότητα να ακολουθηθούν συγκεκριμένα καταναλωτικά πρότυπα βλέπουν μόνο μέρος της εικόνας.

Η κατάσταση κύρους είναι μια έννοια λιγότερο αμφιλεγόμενη. Το κύρος, η ισχύς μέσω του ελέγχου των ιδεών, μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία δομών ανταγωνιστικών των άλλων δομών ισχύος, τέτοιο παράδειγμα είναι η εκκλησία. Μπορεί όμως και να λειτουργήσει συμπληρωματικά κάποιας ήδη ανεπτυγμένης δομής, όπως η ιδεολογία των ηγεμονικών ομάδων του Gramsci.

Η αξιολόγηση των ατόμων με βάση το σύστημα κοινωνικών αξιών είναι άλλος ένας παράγοντας διαφοροποίησης του κύρους. Τόσο η κατοχή των θέσεων αυξημένου κύρους όσο και η μονοπώληση του ελέγχου του νοήματος εύκολα μεταφράζονται σε πόρους ισχύος. Το φύλο, η ηλικία, η εθνικότητα είναι παράγοντες σε μεγάλο βαθμό ανεξάρτητοι από τις άλλες πηγές, οι οποίοι επηρεάζουν σημαντικά τη δημιουργία βασισμένων στο κύρος δομών

ισχύος. Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι οι εθνοτικές ομάδες είναι αποκλειστικά ομάδες κύρους.

Τέλος, η κατάσταση εντολής είναι αρκετά πιο ευκρινής και, στις δυτικές κοινωνίες, αφορά την θέση του ατόμου μέσα στην ιεραρχία οργανισμών όπως το κράτος, τις εταιρίες, το στρατό, τα κόμματα, την εκκλησία κ.λ.π.

Οι τρεις αυτές καταστάσεις, παρά τον αναλυτικό διαχωρισμό τους, δεν είναι στην πραγματικότητα ανεξάρτητες η μία από την άλλη. Όπως εύκολα μπορεί να σκεφτεί κανείς, διαπλέκονται, αλληλοεπηρραζούνται και τροφοδοτούν η μία την άλλη. Οι έντονες μεταξύ τους σχέσεις, και οι παρανοήσεις που αυτές προκαλούν, έχουν οδηγήσει τους σχετικούς επιστήμονες σε ατελείωτες διαμάχες.

2.5 Η διαπλοκή των καταστάσεων ισχύος.

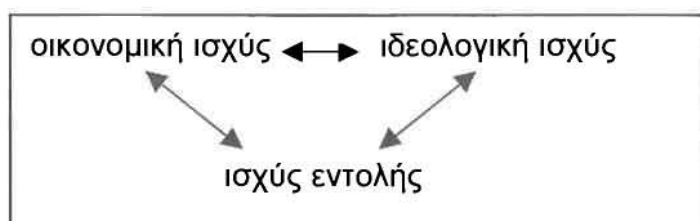
Παρ' ότι η αναλυτική αποσαφήνιση των καταστάσεων ισχύος μπορεί να μας προσφέρει ένα χρήσιμο εργαλείο, δεν είναι εξ' ορισμού δυνατόν να ερμηνεύσει την πραγματικότητα με ακρίβεια. Για το λόγο αυτό χρειάζεται ένα ακόμα βήμα και δη ότι η τελική θέση ισχύος κάθε ατόμου πηγάζει από περισσότερες της μίας πηγές. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται για κάθε άτομο, μια διαδοχή αυτοτροφοδοτούμενων κύκλων ενίσχυσης, διατήρησης ή αποδυνάμωσης της ισχύος και είναι πρακτικά αδύνατον να επιτευχθεί αναλυτικός διαχωρισμός κάθε πηγής χωρίς οι αφαιρέσεις στις οποίες θα προβούμε να αλλοιώσουν την ακρίβεια της περιγραφής.

Το ακόλουθο παράδειγμα πιστεύουμε ότι θα καταστήσει την επιχειρηματολογία μας κατανοητότερη.

Ας θεωρήσουμε ένα άτομο το οποίο κατά γενική ομολογία βρίσκεται σε μια εξαιρετικά πλεονεκτική θέση συνολικής ισχύος, ας πούμε τον πρόεδρο μίας μεγάλης πολυεθνικής εταιρίας. Η ισχύς του πηγάζει τόσο από την κατοχή οικονομικών πόρων (π.χ. περιουσία και επαγγελματικά προσόντα), όσο και από τη θέση του στην ιεραρχία της εταιρίας (π.χ. δυνατότητα ελέγχου σημαντικού μέρους της ζωής χιλιάδων εργαζομένων) καθώς επίσης και από την ιδεολογική επίδραση που το κύρος του μπορεί να έχει στα λοιπά μέλη της κοινωνίας (π.χ η μιμητική επίδραση του ελιτιστικού τρόπου ζωής του).

Παράλληλα κάθε μία από τις τρεις καταστάσεις ισχύος τροφοδοτεί της άλλη. Η τεράστια περιουσία του αυξάνει το κύρος του, η θέση του στην ιεραρχία της εταιρίας τροφοδοτεί με πλήθος τρόπων την περιουσία του, το κύρος του ενισχύει τη θέση του στην εταιρία και τη δυνατότητα ελέγχου που έχει αλλά και το ανάστροφο. Γενικότερα η ισχύς του εδράζεται σε έναν «ενάρετο κύκλο» όπως αυτόν του σχήματος 2.

Σχήμα 2: Ο κύκλος αλληλοτροφοδότησης των καταστάσεων ισχύος

Κάθε μία από τις πηγές ισχύος μπορεί να έχει βαρύνουσα σημασία για τη διαμόρφωση της τελικής ισχύος. Η διακρίβωση του κύριου παράγοντα διαμόρφωσης της τελικής θέσης ισχύος των ατόμων κάθε κοινωνίας αποτελεί το αντικείμενο έρευνας πλήθους σημαντικών ερευνητών. Η πληθώρα εμπειρικών ερευνών και οι έντονες διαμάχες που μαίνονται, για τα συμπεράσματα και το θεωρητικό υπόβαθρο της κάθε μίας, φανερώνουν τις εγγενείς δυσκολίες του εγχειρήματος. Χαρακτηριστική τέτοια διαμάχη είναι αυτή των μαρξιστών με τους οπαδούς της θέσης του managerialism.

2.6 Στρωματοποίηση.

Από την προηγούμενη ανάλυσή μας προκύπτει ότι και η κοινωνική στρωματοποίηση μπορεί να γίνει αντιληπτή με όρους ισχύος. Η κατανομή της ισχύος πιστεύουμε ότι αντικατοπτρίζεται άμεσα στην κατανομή των ωφελημάτων που προκύπτουν από τα συστήματα ανταμοιβών της κοινωνίας. Τα συστήματα αυτά είναι οι μηχανισμοί άσκησης και αναπαραγωγής της ισχύος.

Κατ' αντιστοιχία λοιπόν με τις τρεις καταστάσεις ισχύος, θα μπορούσαμε να ορίσουμε τρεις αναλυτικές κατηγορίες στρωμάτων⁹ τις τάξεις, τις ομάδες

κύρους και τα κοινωνικά μπλόκ. Τα κοινωνικά αυτά στρώματα, είναι συσπειρώσεις ατόμων γύρω από καταστάσεις ισχύος. Η συσπείρωση αυτή προκαλείται μέσω της λειτουργίας μιάς σειράς δημογραφικών διαδικασιών, όπως η δια- και ένδογενεακή κινητικότητα, η καθημερινή πρακτική και επαφή και η συμπεριφορά ως προς την δημιουργία νοικοκυριών.

Όπως είπαμε, τα κοινωνικά στρώματα αντανakλούν τις διαδικασίες μέσω των οποίων οι καταστάσεις ισχύος επιδρούν στην πορεία της ζωής των ατόμων. Όμως, η λειτουργία των πηγών της ισχύος βασίζεται σε μηχανισμούς που μπορεί να λειτουργούν σε διαφορετικό βαθμό από κοινωνία σε κοινωνία και από ιστορική περίοδο σε ιστορική περίοδο. Συνδυάζοντας την παραδοχή αυτή με το φαινόμενο της αλληλοτροφοδότησης των πηγών ισχύος καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα κοινωνικά στρώματα είναι σχηματισμοί πολύπλοκοι που σπάνια διαμορφώνονται σε εύκολα διακριτές ιεραρχίες. Ο Scott (1996) αναφέρει χαρακτηριστικά ότι “οι τρεις μηχανισμοί στρωματοποίησης τείνουν να λειτουργούν συγχρόνως με αντικρουόμενους και αλληλοενισχυόμενους τρόπους για να δημιουργήσουν την πορεία ζωής (life chances) και τους τρόπους ζωής των στρωμάτων”. Η απόλυτη κυριαρχία μιάς πηγής είναι πρακτικά ανύπαρκτο φαινόμενο, μιά καλή ιδέα όμως μας δίνει η κατανομή ισχύος στην πρώην ΕΣΣΔ, για την οποία, δυτικοί ερευνητές, χρησιμοποίησαν με επιτυχία ως εργαλείο για την ερμηνεία της κοινωνικής στρωματοποίησης, τη θέση στη ιεραρχία του συμπλέγματος κράτους/κόμματος.

Η κοινωνική στρωματοποίηση δεν είναι στατική απεικόνιση ανισοτήτων. Είναι το αποτέλεσμα μιάς δυναμικής διαδικασίας αλληλεπίδρασης της άνισης κατανομής πόρων ισχύος επί των προοπτικών ζωής των ατόμων (και το αντίστροφο) μέσω δημογραφικών διαδικασιών που ως αποτέλεσμα έχουν ευρείες κοινωνικές, όχι απλά στατιστικές, συσπειρώσεις.

Θα ήταν λάθος να θεωρήσουμε ότι τα κοινωνικά στρώματα τοποθετούνται, το ένα σε σχέση με το άλλο, όπως τα στρώματα μιάς τούρτας. Κάτι τέτοιο θα ήταν δυνατόν μόνο εάν η διαστρωμάτωση βασιζόταν αποκλειστικά σε μία πηγή ισχύος. Όμως, συχνά, τα ίδια στρώματα είναι διασπασμένα, ενώ στο βαθμό όπου δεν ασκείται απόλυτος αποκλεισμός, υπάρχει κυκλοφορία ατόμων και αλληλοεπικάλυψη μεταξύ στρωμάτων.

Ταυτοχρόνως, ένα νοικοκυριό μπορεί να είναι διακαταστασιακό όμως είναι μονοστρωματικό. Είναι δυνατόν, κατόπιν έρευνας, να αναγνωριστούν τα κυριότερα στρώματα κάθε κοινωνίας και οι βασικοί μηχανισμοί δημιουργίας τους, όμως τίποτα δεν αποκλείει ότι θα υπάρχουν και άλλα “περιφερειακά” στρώματα, απομεινάρια προηγούμενων συστημάτων στρωματοποίησης.

2.7 Κατασκευή του ερωτηματολογίου

Η βασική δυσκολία με την έννοια της ισχύος είναι ότι δεν μπορεί να ποσοτικοποιηθεί με τον τρόπο που θα ποσοτικοποιείτο ένα φυσικό μέγεθος. Δεν είναι λοιπόν καθόλου εύκολο να βρεθεί ένας τρόπος μέτρησής της. Κατ’ ανάγκη τόσο στην αποτύπωση της θέσης ισχύος των ατόμων, όσο και στην τοποθέτησή τους σε στρώματα θα υπεισέλθουν υποκειμενικοί αξιολογικοί παράγοντες.

Κατασκευάσαμε ένα ερωτηματολόγιο βασισμένο τόσο στη θεωρητική μας ανάλυση όσο και σε υποδείγματα άλλων ερωτηματολογίων¹⁰ με στόχο να καταφέρουμε να εντάξουμε τον πληθυσμό μας στις ομάδες του κατηγοριοποιητικού μας συστήματος. Θέλαμε να έχουμε αρκετό πλούτο δεδομένων ώστε να μπορέσουμε να διερευνήσουμε την εγκυρότητα μιάς σειράς διαδεδομένων ιδεών αλλά και μερικών δικών μας σκέψεων.

Φυσικά, δεν ήταν δυνατόν να προχωρήσουμε σε κάτι μεγαλεπίβολο για αυτό ο πλούτος πληροφοριών που συγκεντρώσαμε είναι αρκετά εστιασμένος σε μερικούς συγκεκριμένους άξονες και δεν προχωράει σε πολύ μεγάλο βάθος. Ο αναγνώστης όμως μπορεί να διαπιστώσει ότι έχουμε καλύψει μερικά ζωτικά ζητήματα σε βαθμό ικανοποιητικό για τους σκοπούς και με τα μέσα της έρευνάς μας.

Το ερωτηματολόγιο μπορεί να χωριστεί νοητά σε δύο μέρη, αυτό που αφορά την κατοικία και αυτό που αφορά το νοικοκυριό και τα μέλη του. Το σκέλος που αφορά την κατοικία δεν συγκεντρώνει μόνο καθαρά ποσοτικές, “αντικειμενικές” πληροφορίες αλλά και “υποκειμενικές” εκτιμήσεις του νοικοκυριού καθώς και στοιχεία σχετικά με τον τρόπο παραγωγής και απόκτησης της κατοικίας αλλά και τις μετεγκαταστάσεις του απο και προς την περιοχή έρευνας. Τα χαρακτηριστικά αυτά δεν είναι ασύνδετα με το

καταναλωτικό προφίλ του νοικοκυριού. Χρησιμεύουν επίσης για τη διερεύνηση των σχέσεων κοινωνικής κατάταξης και της χωρικής της έκφρασης.

Παραδεχόμενοι ότι η ένταση και η έκταση της οικονομικής ισχύος είναι μεγαλύτερη από αυτή των άλλων μορφών αφιερώσαμε περισσότερη έκταση του δεύτερου τμήματος του ερωτηματολογίου στα σχετικά ζητήματα, με κύριο άξονα την επαγγελματική κατάσταση¹¹. Σε αυτό συνέβαλε και το ταξινομικό μας σχήμα αλλά και η αυξημένη δυνατότητα εκμετάλλευσης της σχετικής πληροφορίας για διασταυρώσεις και συγκρίσεις με άλλες έρευνες. Άλλωστε δεν θα ήταν υπερβολή αν λέγαμε πως το επάγγελμα είναι “η σπονδυλική στήλη του συστήματος ανταμοιβών της δυτικής κοινωνίας” (Crompton 1993, σελ. 50) και συνεπώς αποτελεί σημαντική ένδειξη της θέσης ισχύος του ατόμου.

Όπως μπορεί κάποιος να διαπιστώσει από το ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα) έχουμε επεκταθεί και σε ζητήματα περιουσίας/εισοδήματος αλλά και καταναλωτικής συμπεριφοράς. Όσον αφορά τα πρώτα θεωρούμε τις σχετικές απαντήσεις πιο αναξιόπιστες από αυτές των άλλων ερωτήσεων που αφορούν ταξικά ζητήματα. Η καταναλωτική συμπεριφορά δηλώνεται μεν ειλικρινέστερα σε σχέση με το εισόδημα αλλά δεν θελήσαμε να δώσουμε υπερβολική έκταση, με δεδομένη την έμφασή μας στο ζήτημα του επαγγέλματος και τη σημαντική διαφοροποίηση της καταναλωτικής συμπεριφοράς σε εξάρτηση με το είδος νοικοκυριού. Χρησιμοποιήσαμε λοιπόν κάποιες πολύ ενδεικτικές δαπάνες, για παράδειγμα τη χρήση οικιακής βοηθού, ως αδρές ενδείξεις της καταναλωτικής στάθμης του νοικοκυριού.

Πρέπει να τονίσουμε ότι πολλές από τις πληροφορίες που συγκεντρώνουμε δεν αποσκοπούν στον αποκλειστικό προσδιορισμό μίας και μόνο πηγής ισχύος. Αυτό είναι αναμενόμενο εάν σκεφτεί κανείς την επιχειρηματολογία μας για την διαπλοκή των πηγών ισχύος. Για παράδειγμα οι ερωτήσεις που αφορούν τη θέση στην επαγγελματική ιεραρχία ή την εκπαίδευση εκτός από ένδειξη της δυνατότητας ελέγχου και των επαγγελματικών εφοδίων, αφορούν και το ζήτημα του κύρους.

Άλλωστε, το μόνο που καταφέρνει κάποιος με το να θεωρήσει ότι τα άτομα είναι «κοινωνικά μονοσθενείς φορείς» (Τσουκαλάς, 1986) και να

ισχυριστεί ότι μπορεί να τα κατατάξει με τρόπο απόλυτο μέσω ενός ερωτηματολογίου, είναι να δείξει την πλήρη του άγνοια για την ελληνική πραγματικότητα, και όχι μόνον.

Το κατηγοριοποιητικό μας εργαλείο αισιοδοξεί να αποτυπώσει μόνο ένα τμήμα της πολυπλοκότητας αυτής, με την ελπίδα προσέγγισης της επιτυχίας θέλουμε να ελπίζουμε.

2.8 Το ταξινομικό σχήμα.

Η εργασία μας δεν αποσκοπεί στην έρευνα της διαστρωμάτωσης της ελληνικής κοινωνίας. Σε εμάς ήταν απαραίτητο να λάβουμε ως δεδομένο ένα ταξινομικό σύστημα, κάτι που δυστυχώς δεν υπάρχει έτοιμο για τον ελληνικό χώρο. Η μόνη εναλλακτική δυνατότητα είναι να χρησιμοποιήσουμε ως εργαλείο ένα από τα ήδη υπάρχοντα συστήματα όπως αυτά δημιουργήθηκαν από τους ερευνητές του εξωτερικού κυρίως δε του αγγλοσαξωνικού χώρου.

Η εγγύτερη στο πνεύμα μας εργασία, αν και με υπερβολική έμφαση στην οικονομική πηγή ισχύος, όπως την προσδιορίσαμε προηγουμένως, είναι αυτή του J. H. Goldthorpe (1980, 1993). Το αποτέλεσμα της επίπονης εργασίας του θα το υιοθετήσουμε έχοντας υπ' όψιν μας ότι μπορεί να μην είναι το ιδανικό για τα ελληνικά δεδομένα, τα οποία σίγουρα θα απαιτούσαν το δικό τους ιδιαίτερο σχήμα.

Σύμφωνα με τον ίδιο το συγγραφέα το σχήμα αυτό « ...συνδυάζει επαγγελματικές κατηγορίες, τα μέλη των οποίων εμφανίζονται.....να είναι τυπικά συγκρίσιμα.....όσον αφορά τις πηγές και τα επίπεδα εισοδήματός τους,.....το επίπεδο οικονομικής ασφάλειάς τους,.....τις πιθανότητες οικονομικής ανέλιξης,..... τη θέση τους στα συστήματα εξουσίας και ελέγχου που κυβερνούν τις σχέσεις παραγωγής στις οποίες εμπλέκονται» Goldthorpe (1980, σελ. 40).

Είναι εμφανές ότι η δεύτερη αφαιρετική κατηγορία μας, η κατάσταση κύρους, έχει ληφθεί υπ' όψιν στο σχήμα αυτό μάλλον με έμμεσο τρόπο και σε βαθμό πολύ μικρότερο από ότι οι άλλες δύο καταστάσεις. Παρομοίως η κατάσταση εντολής έχει ληφθεί υπ' όψιν σε μεγάλο βαθμό εντός του χώρου εργασίας αλλά ελάχιστα εκτός αυτού.

Για την έρευνά μας χρησιμοποιήσαμε το «επτατάξιο» σχήμα, προσαρμοσμένο όμως κατά το δυνατόν στα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας. Το σχήμα αυτό (Goldthorpe 1993, σελ. 40-42) περιλαμβάνει τις ακόλουθες κατηγορίες, «τάξεις» κατά τον συγγραφέα:

α) Κατηγορία 1 : Επαγγελματίες υψηλής βαθμίδας μισθωτοί ή αυτοαπασχολούμενοι, διοικητικοί υπάλληλοι υψηλής βαθμίδας στην κεντρική και τοπική διοίκηση στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, διευθυντικά στελέχη επιχειρήσεων και μεγάλοι εισοδηματίες. Σε γενικές γραμμές τα μέλη της κατηγορίας αυτής έχουν υψηλά εισοδήματα, εξασφαλισμένα και με τάση ανόδου με την πάροδο των ετών. Η θέση τους στον καταμερισμό εργασίας εξασφαλίζει σημαντική δυνατότητα άσκησης ελέγχου και μεγάλο βαθμό αυτονομίας και ελευθερίας.

Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην κατηγορία αυτή έχουν συμπεριληφθεί οι εδραιωμένοι ελεύθεροι επαγγελματίες με ή χωρίς υπαλλήλους, τα διευθυντικά στελέχη ιδιωτικών επιχειρήσεων και του δημοσίου, οι καθηγητές πανεπιστημίου, οι εργοδότες επιχειρηματίες και οι μεγαλοεισοδηματίες.

β) Κατηγορία 2: Επαγγελματίες χαμηλής βαθμίδας, υψηλόβαθμοι τεχνίτες, διοικητικά στελέχη μέσης και χαμηλής βαθμίδας και προϊστάμενοι μη χειρωνακτών υπαλλήλων. Τα εισοδήματά τους είναι αμέσως χαμηλότερα από αυτά της κατηγορίας 1 και η θέση τους στον καταμερισμό εργασίας είναι τέτοια που τους επιτρέπει να ασκούν σημαντικό έλεγχο σε άλλους ενώ παράλληλα βρίσκονται και οι ίδιοι υπο επίβλεψη. Τα μέλη της κατηγορίας αυτής είναι οι υποψήφιοι για μεταπήδηση στην κατηγορία 1. Στην κατηγορία αυτή έχουν συμπεριληφθεί οι νέοι επαγγελματικά επιστήμονες ελεύθεροι επαγγελματίες, οι δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι με σπουδές όπως και οι καθηγητές μέσης εκπαίδευσης.

γ) Κατηγορία 3: Απασχολούμενοι σε εργασίες ρουτίνας, μη χειρωνακτικές, κυρίως στις υπηρεσίες. Το επίπεδο εισοδήματος είναι αρκετά χαμηλότερο από αυτό των κατηγοριών 1 και 2 και συχνά και από αυτό διαφόρων χειρωνακτικών επαγγελμάτων, όμως έχουν υψηλό επίπεδο ενσωμάτωσης στην γραφειοκρατική δομή και γι' αυτό και σχετικά υψηλή επαγγελματική βεβαιότητα. Τα μέλη της κατηγορίας αυτής έχουν χαμηλή έως

μηδενική δυνατότητα άσκησης εργασιακού ελέγχου ενώ υπόκεινται σε αρκετά αυστηρούς κανονισμούς.

Η κατηγορία αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως η «υπαλληλική εργατική τάξη». Στην κατηγορία αυτή έχουν συμπεριληφθεί οι ιδιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι απασχολούμενοι με καθήκοντα γραμματειακής φύσεως, οι πωλητές καταστημάτων, οι σερβιτόροι και λοιποί απασχολούμενοι μισθωτοί στο χώρο των υπηρεσιών (κομμώτριες κ.λ.π).

δ) Κατηγορία 4: Μικροϊδιοκτήτες, μικροεισοδηματίες, αυτοαπασχολούμενοι τεχνίτες και γενικότερα κάθε είδους μικρο-αυτοαπασχολούμενοι πλὴν των επιστημονικών κατηγοριών. Πρόκειται για αρκετά ιδιόμορφη κατηγορία με αρκετά αυξημένο επίπεδο ιδίου ελέγχου της εργασίας αλλά και αρκετά απρόβλεπτο και γενικότερα ανασφαλές καθεστώς οικονομικών ανταμοιβών και προοπτικών. Είναι ιδιαίτερα «ευπαθείς» στις μεταβολές του οικονομικού κλίματος.

Στην κατηγορία αυτή έχουν συμπεριληφθεί διάφορων ειδών αυτοαπασχολούμενοι τεχνίτες (υδραυλικοί, ηλεκτρολόγοι κ.λ.π), οι μικροέμποροι και λοιποί μικρο-επιχειρηματίες. Η κατηγορία αυτή όπως θα ανέμενε κανείς παρουσιάζει μεγάλη ανομοιομορφία ανάμεσα στα μέλη της όμως η βασική τους ομοιότητα είναι η ανυπαρξία δομικών παραγόντων που να προκαλούν συστηματική μεταβολή στην οικονομική ισχύ τους.

ε) Κατηγορία 5: Τεχνίτες χαμηλής βαθμίδας και επιστάτες χειρονακτών εργατών. Τα μέλη της κατηγορίας έχουν αρκετά υψηλά επίπεδα εισοδήματος και εργασιακή σταθερότητα και ασφάλεια όχι όμως και τις προοπτικές ανέλιξης των μελών της γραφειοκρατίας. Ασκούν έλεγχο στο χώρο εργασίας σαφώς περισσότερο από την κατηγορία 3 αλλά πάλι υπο καθεστώς αυστηρού ελέγχου από υψηλότερα κλιμάκια. Θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως η «αριστοκρατία των εργατών».

Στην κατηγορία αυτή συμπεριλήφθηκαν τεχνικά επαγγέλματα όταν υπήρχε σαφής αναφορά του ερωτωμένου στην μεσαία θέση στην ιεραρχία (προϊστάμενος τμήματος κ.λ.π). Παρά την προαναφερθείσα διαφοροποίηση δεν φαίνεται να υπάρχει άλλος ιδιαίτερος λόγος τα άτομα αυτά να μην θεωρηθούν ως το ανώτερο τμήμα της κατηγορίας 6 κυρίως κατά τη διάρκεια της στατιστικής ανάλυσης (Runciman, 1990).

στ) Κατηγορία 6: Εκπαιδευμένοι, μέσω διαφόρων μορφών εξειδίκευσης, χειρόνακτες μισθωτοί εργάτες που εργάζονται σε κάθε είδους απασχόληση. Στην κατηγορία αυτή συμπεριελήφθησαν επαγγέλματα όπως ελαιοχρωματιστές, σιδηρουργοί, φαναρτζήδες, υδραυλικοί κ.λ.π πάντα μισθωτοί καθώς και οι ειδικευμένοι βιομηχανικοί εργάτες.

ζ) Κατηγορία 7: Κάθε είδους ανειδίκευτοι εργάτες και αγρεργάτες. Στην κατηγορία αυτή συμπεριλήφθησαν επαγγέλματα όπως οικιακές βοηθοί, καθαρίστριες, ναυτικοί χωρίς κάποια ειδίκευση κ.λ.π.

Οι δύο τελευταίες κατηγορίες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως τα «εργατικά» στρώματα, ιδιαίτερος δε στην 7 περιλαμβάνονται και κάποια πρώτα σημάδια μιας «underclass» όπως οι άνεργοι λαθρομετανάστες. Σε γενικές γραμμές τα μέλη της κατηγορίας 6 έχουν υψηλότερα εισοδήματα από αυτά των μελών της κατηγορίας 7 καθώς και μεγαλύτερη εργασιακή ασφάλεια. Τόσο όμως οι μόν όσο και οι δε έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό ότι πωλούν το εργασιακό τους δυναμικό έναντι μισθού και μέσω των όρων αυτής της συναλλαγής βρίσκονται σε θέση απόλυτης κατωτερότητας όσον αφορά τη δυνατότητα ελέγχου στο χώρο της εργασίας.

2.9 Η εφαρμογή του σχήματος.

Για την κωδικοποίηση των επαγγελμάτων χρησιμοποιήθηκαν οι τριψήφιοι κωδικοί της ΕΣΥΕ (βλ. Παράρτημα) με την προσθήκη ενός τέταρτου ψηφίου σχετικού με τη σχέση εργασίας επάγγελμα (1: εργοδότης, 2: αυτοαπασχολούμενος, 3: μισθωτός) και ο αριθμός 4 εάν επρόκειτο για συνταξιούχο. Προκειμένου να καλυφθεί όλο το εύρος των απαντήσεων που δόθηκαν προστέθηκαν μια σειρά νέοι κωδικοί, 141/142: Μεσαία στελέχη ιδιωτικού/δημοσίου τομέα, 280: Λοιπά επιστημονικά επαγγέλματα, 9500: Άνεργος, 9502: Φαντάρος, 9503: Εισοδηματίας, 9504: Οικιακά με σύνταξη χρειάς, 9505: Φοιτητής, 9506: Οικιακά.

Επιπλέον, στόχος μας ήταν να καταγράψουμε πλήρως το προηγούμενο επάγγελμα των συνταξιούχων, όμως συχνά προέκυπτε θέμα αδυναμίας των συνεντευκτών να εκμαιεύσουν κάτι πέρα από το “συνταξιούχος ΙΚΑ”. Κατά πάσα πιθανότητα η συγκεκριμένη κατηγορία έχει καταγραφεί στο συλλογικό

υποσυνείδητο ως πλήρως χαρακτηρίζουσα την κατάσταση του ατόμου, ιδιαίτερα στην περίπτωση των μικροσυνταξιούχων. Οι συνταξιούχοι που εργάζονται κατετάγησαν στους εργαζομένους, με βάση την παρούσα εργασία τους, όσο και αν η σύνταξή τους προσφέρει πρόσθετα εισοδήματα. Για τις συζύγους συγκεντρώθηκαν στοιχεία επαγγέλματος, στο ίδιο επίπεδο λεπτομέρειας με των ανδρών τους.

Ως μονάδα ανάλυσης θεωρήθηκε το νοικοκυριό και όχι τα άτομα (ερωτώμενος ή σύζυγος). Ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στην επιχειρηματολογία μας για τη στρωματοποίηση, τη σχέση κατάστασης ισχύος και στρώματος (κεφ. 2.6). Η επιλογή κατοικίας είναι μια απόφαση του νοικοκυριού και βασίζεται στους συνολικούς πόρους του όπως αυτοί εισέρχονται και ανταγωνίζονται στην αγορά κατοικίας, άρα είναι ένδειξη της συνολικής ισχύος του. Προέκυψε κατά συνέπεια το ζήτημα της εύρεσης ενός τρόπου καθορισμού μίας κατηγορίας για κάθε νοικοκυριό¹².

Ενδεικτικό για το νοικοκυριό θεωρήθηκε το επάγγελμα του “κύριου φορέα συντήρησης”, του ατόμου, άνδρα ή γυναίκας, δηλαδή που η θέση του στην αγορά εργασίας μπορεί να θεωρηθεί κυρίαρχη¹³. Κυρίαρχη χαρακτηρίζουμε τη θέση αυτή με βάση μία σειρά κριτήρια όπως ότι η εξωτερική εργασία θεωρείται κυρίαρχη επί της ανεργίας ή των οικιακών, η πλήρης απασχόληση επί της μερικής, οι θέσεις με υψηλότερες απαιτήσεις προσόντων επί αυτών με λιγότερες, οι αυτοαπασχολούμενοι επί των μισθωτών και οι μη χειρονακτικές επί των χειρονακτικών εργασιών. Αφού συγκρίθηκαν τα δύο επαγγέλματα και επελέγη το κυρίαρχο προχωρήσαμε στην απόδοση της θέσης του νοικοκυριού μέσα στο σχήμα μας με βάση μια σειρά παραμέτρους όπως τη θέση στο επάγγελμα, τη θέση στην ιεραρχία, το εισόδημα, την εκπαίδευση¹⁴.

Ο ακόλουθος πίνακας παρουσιάζει την τελική κατανομή των ερωτηθέντων νοικοκυριών. Λόγω του μεγάλου αριθμού επαγγελμάτων παρουσιάζονται ενδεικτικά κάποιοι χαρακτηριστικοί κωδικοί (ΕΣΥΕ με προσθήκη ψηφίου). Πρέπει να σημειωθεί ότι ένας κωδικός μπορεί να υπάρχει σε άνω της μίας κατηγορίας γιατί, όπως είδαμε, ενσωματώνει μόνο τον επαγγελματικό χαρακτηρισμό και όχι όλα τα δευτερεύοντα στοιχεία προσδιορισμού. Έτσι, ένας εισοδηματίας μπορεί να καταταγεί τόσο στην

κατηγορία 1 όσο και στην 4 ανάλογα με το μέγεθος της διαχειριζόμενης περιουσίας, κάτι που προκύπτει εν πολλοίς από πληροφορίες του ερωτηματολογίου, όπως το εισόδημα από ακίνητα, το ύψος εισοδήματος, η κατοχή καταναλωτικών αγαθών κ.λ.π. Παράλληλα, ένας απόφοιτος πανεπιστημίου, υπάλληλος γραφείου, μπορεί να εντάσσεται από την κατηγορία 1 έως την κατηγορία 3 ανάλογα με τη χρήση των προσόντων του και την ιεραρχική θέση στην εργασία του.

Για την τελική ένταξη σε κατηγορίες αφαιρέθηκαν οι φοιτητές και οι χήρες που ζούν από τη σύνταξη του άντρα τους αλλά δεν έδωσαν πληροφορίες για το επάγγελμα του. Τα άνεργα νοικοκυριά εντάχθηκαν στην κατηγορία 7.

Πίνακας 1: Ενδεικτική κατανομή νοικοκυριών ανά κατηγορία.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΠΛΗΘΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)	ΚΩΔΙΚΟΙ
1	22	9,8	2221, 2213, 1321, 1343
2	52	27,7	2433, 2133, 2362, 3154
3	67	25,4	4124, 4214, 3113, 3233
4	28	12,5	1342, 3422, 1392, 7562
5	8	3,6	7423, 7323, 7473
6	27	12,1	7263, 8823, 7293, 7353
7	20	8,9	5193, 9133, 9313, 9323
ΣΥΝΟΛΟ	224	100	

Συγκεντρώσαμε και χρησιμοποιούμε επίσης και το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού από όλες τις πηγές. Η προσέγγιση αυτή είναι ελαφρά διαφορετική από αυτήν που ακολουθήσαμε για το επάγγελμα. Η δευτερεύουσα σημασία που έχει το εισόδημα ως δείκτης για τη δική μας ανάλυση, κυρίως λόγω της αναξιπιστίας των απαντήσεων, μας οδηγεί να το χρησιμοποιούμε περισσότερο για να αποκτήσουμε μια “αίσθηση” των πραγμάτων παρά για να βασίσουμε επάνω του την τεκμηρίωση των θέσεών μας.

Τελεί εν γνώση μας ότι με τις παραδοχές μας αυτές χάνουμε σημαντική λεπτομέρεια που ίσως θα βοηθούσε στη απόκτηση μιάς πλήρους εικόνας της

πραγματικότητας. Είναι αναπόφευκτο ότι όσο προσπαθούμε να εντάξουμε την ατελείωτη ποικιλία της πραγματικότητας σε περιορισμένα καλούπια που προκύπτουν από διαδικασίες αφαίρεσης τόσο θα χάνουμε τη δυνατότητα πλήρους περιγραφής κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης.

Με άλλα λόγια, γνωρίζουμε ότι η εφαρμογή αφαιρετικών σχημάτων σε πραγματικές καταστάσεις είναι αδύνατον να ερμηνεύσει όλες τις κατηγορίες παρατηρουμένων γεγονότων. Η διαδικασία της αφαίρεσης όμως είναι η μόνη μας ελπίδα να ανακαλύψουμε σχέσεις και ιδιότητες χαρακτηριζόμενες από "γενικότητα" στα πλαίσια μιας εκτατικής¹⁵ έρευνας.

Κεφάλαιο 3ο

Στρωματοποίηση και κοινωνικός διαχωρισμός

3.1 Η αλληλεπίδραση χώρου-κοινωνίας

Το επόμενο στάδιο της έρευνάς μας ήταν η θεωρητική διερεύνηση του τρόπου αλληλεπίδρασης χώρου-κοινωνίας. Πρόκειται για ένα πολυσυζητημένο θέμα και οι απόψεις επ' αυτού κυμαίνονται από το χωρικό ντετερμινισμό έως την απόλυτη απόρριψη του χώρου ως καθοριστικού παράγοντα επιρροής των κοινωνικών φαινομένων. Για μας είναι αποδεκτό ότι εφ' όσον οι κοινωνίες δεν είναι α-χωρικές δεν μπορεί να είναι α-χωρική η κοινωνιολογία. Ο χώρος είναι μια παράμετρος που πρέπει απαραίτητα να συνυπολογιστεί όταν προσπαθούμε να εξηγήσουμε τις κοινωνικές σχέσεις και διεργασίες.

Σύμφωνα με τον Sayer (1985), δεν μπορούμε να καταλάβουμε τι συμβαίνει στον κόσμο αφαιρώντας το περιεχόμενο από τη μορφή ούτε τη μορφή από το περιεχόμενο. Οι χωρικές σχέσεις αποκτούν νόημα μόνο «σε εξάρτηση με τη φύση των συνιστωσών τους» και αντιστρόφως ο τρόπος εκδήλωσης των αιτιακών μηχανισμών εξαρτάται άμεσα από τη «μορφή των συνθηκών στις οποίες βρίσκονται». Κατά συνέπεια οι αφαιρέσεις που πραγματοποιήσαμε στην προσπάθειά μας να ερμηνεύσουμε τη διαστρωμάτωση της ελληνικής κοινωνίας δεν έχουν ιδιαίτερο νόημα εάν δεν τοποθετηθούν στις χωρικές τους διαστάσεις, ούτε παραλλήλως οι παρατηρούμενες χωρικές διαφοροποιήσεις έχουν νόημα εάν απεξαρτηθούν από τις κοινωνικές διεργασίες που τις προκάλεσαν.

Οι πόλεις είναι, σε τελευταία ανάλυση, δημιουργήματα των ανθρώπων και η μορφή τους πλάθεται από τους κατοίκους τους. Οι τελευταίοι τροποποιούν και ρυθμίζουν το αστικό περιβάλλον με τρόπο που να ικανοποιεί τις αξίες και τις ανάγκες τους. Παράλληλα, οι ίδιοι αυτοί κάτοικοι δέχονται τις επιρροές του αστικού περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρώπινου) και προσαρμόζονται σε αυτές. Οι σχετικές με τον αστικό χώρο έρευνες πρέπει λοιπόν να έχουν σαν ένα από τα κύρια αντικείμενά τους τη διερεύνηση της

αμφίδρομης αυτής σχέσης ανάμεσα στο χώρο και την κοινωνία ή αλλιώς ανάμεσα στην πόλη και τον άνθρωπο.

Στη θεωρητική διερεύνηση μας, θα φανεί χρήσιμη η έννοια του "locale" δανεισμένη από τη θεωρία της «δομοποίησης». Πρόκειται για φυσικούς χώρους, σαφώς οριοθετημένους, εντός των οποίων λαμβάνει χώρα καθορισμένο εύρος κοινωνικών διαδράσεων. Δημιουργούνται έτσι τοπικά κοινωνικά συστήματα ("localities"). Ο τρόπος που τα κοινωνικά νοήματα και τα σύμβολα που συνδέονται με κάθε είδους "locale" επηρεάζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά μένει εν πολλοίς αδιευκρίνιστος. Όμως ο τρόπος που τα νοήματα αυτά καθορίζονται έχει εν πολλοίς σχέση με τη δυνατότητα των κοινωνικών στρωμάτων να τα επιβάλλουν, δηλαδή με τη δύναμή τους. Οι διαδοχικές μεταβολές στη μορφή της πόλης δεν είναι απλές διαδικασίες επέκτασης και αναδιοργάνωσης αλλά σχετίζονται άμεσα με τις, αντιπαρατιθέμενες, αντιλήψεις για το «δέον γενέσθαι» και συμβολίζουν την αισθητική της κάθε περιόδου.

Άμεση σχέση με τη δυνατότητα αυτή έχει και το φαινόμενο του κοινωνικού διαχωρισμού, έννοιας αρκετά ευρείας για να συμπεριλάβει πλειάδα κοινωνικών πρακτικών, διακρίσεων και αποκλεισμών, «που εντοπίζονται στον τρόπο αντιμετώπισης του κοινωνικού γίνεσθαι» (Πανταζής 1995). Από την αρκετά ασαφή και γενικόλογη αυτή έννοια προκύπτει η πολύ χρήσιμη σύλληψη του διαχωρισμού ως προς τον τόπο κατοικίας.

3.2 Ο διαχωρισμός ως προς τον τόπο κατοικίας.

Ο διαχωρισμός ως προς τον τόπο κατοικίας μπορεί να οριστεί ως η σειρά εκείνη των κοινωνικών διεργασιών και πρακτικών που οδηγούν στη διαφοροποίηση της συγκέντρωσης των κοινωνικών ομάδων στο χώρο όσον αφορά τον τόπο κατοικίας. Στην ακραία του μορφή οδηγεί στη δημιουργία κοινωνικά ομοιογενών περιοχών κατοικίας.

Παρ' ότι οι κοινωνικο-οικονομικές διαφοροποιήσεις είναι ο πιο έντονος παράγων διαχωρισμού, υπάρχει πλειάδα άλλων παραμέτρων που πρέπει επίσης να ληφθούν υπ' όψιν. Στους παράγοντες αυτούς θα μπορούσε κανείς

να συμπεριλάβει τις δημογραφικές διαφοροποιήσεις, όπως το στάδιο στον κύκλο ζωής, πολιτιστικές διαφοροποιήσεις ή ακόμα και διαφοροποιήσεις βασισμένες σε παράγοντες όπως οι σεξουαλικές προτιμήσεις (όπως η ομοφυλοφιλική κοινότητα στο Λός Άντζελες) ή η ενασχόληση με περιθωριακά επαγγέλματα, όπως η πορνεία.

Γίνεται εδώ αντιληπτή η σύνδεση του διαχωρισμού ως προς τον τόπο κατοικίας με την έννοια του "locale". Οι κοινωνικά ομοιογενείς περιοχές κατοικίας μπορούν να αντιμετωπιστούν ως χώροι όπου αναπτύσσονται τοπικά κοινωνικά συστήματα τα οποία στοχεύουν στην αναπαραγωγή των κοινωνικών στρωμάτων που κατοικούν εκεί.

Το αστικό μωσαϊκό, μπορεί να ιδωθεί ως χωρική απεικόνιση της προσπάθειας των κοινωνικών στρωμάτων κατ' αρχήν για εδραίωση της θέσης τους και για τη βελτίωσή της στη συνέχεια, μέσω μιάς σειράς πρακτικών αποκλεισμού. Η αποστασιοποίηση, είναι ένας μηχανισμός εξασφάλισης της δυνατότητας των στρωμάτων αυτών να αναπαραχθούν και ταυτόχρονα να προστατεύσουν τις πηγές της δύναμής τους από την υφαρπαγή τους από τρίτους. Ας μην ξεχνάμε πως οι πηγές αυτές μπορεί να είναι οικονομικές, ιδεολογικές και πολιτικές.

Στη διαμόρφωση των συστημάτων αυτών, υπο συνθήκες καπιταλιστικής οικονομίας, κυρίαρχη είναι η επιρροή της λειτουργίας της αγοράς κατοικίας. Οι επιδιώξεις και οι ανάγκες κάθε ομάδας σε συνάρτηση με την διατιθέμενη ποιότητα και ποσότητα κατοικίας βρίσκουν, στην πλειοψηφία τους, έκφραση μέσω της αγοράς. Λόγω όμως των ιδιομορφιών του προϊόντος (μεγάλη διάρκεια ζωής, εκ φύσεως περιορισμένη προσφορά, αδυναμία μετακίνησης, μεγάλη τυπολογική ανομοιομορφία) και του πλήθους των τρόπων απόκτησής του (ενοίκιο, δάνειο, αγορά, κρατική ενίσχυση/παραχώρηση κ.λ.π) έχουμε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία διακριτών υποαγορών. Η ιδιομορφία των υποαγορών αυτών είναι η χαμηλή κινητικότητα των καταναλωτών από τη μία στην άλλη.

Οι υποαγορές αυτές είναι το πεδίο δράσης σειράς παραγόντων: των παραγωγών, των καταναλωτών, των ιδιοκτητών, του κράτους-ρυθμιστή, των ιδιοκτητών γής, των τραπεζών / επενδυτών και των διαμεσολαβητών / μεσαζόντων. Η χωρική έκφραση των υποαγορών αυτών, το αποτέλεσμα της

διαπραγμάτευσης, επηρεάζει άμεσα τις χρήσεις γής, τις τιμές, την ποιότητα διετιθέμενης κατοικίας και εν τέλει την κατανομή των κατοίκων στην πόλη.

Ο τύπος κατοικίας που προσφέρεται σε κάθε «υποαγορά» περιλαμβάνει μια σειρά ιδιοτήτων οι οποίες εκτείνονται πολύ πέρα από τα οικοδομικά ή λοιπά φυσικά χαρακτηριστικά της κατοικίας. Πέρα από το αίσθημα ασφάλειας και αυτοδυναμίας που εμπνέει στο άτομο, κάθε κατοικία έχει μια αξία χρήσης, η οποία καθορίζεται από τη δυνατότητα πρόσβασης που προσφέρει σε μια σειρά εξυπηρετήσεων/πλεονεκτημάτων που το άτομο θεωρεί σημαντικές.

Για τα μέν ανώτερα στρώματα τέτοια πλεονεκτήματα είναι π.χ. το αναβαθμισμένο φυσικό περιβάλλον, τα καλά σχολεία, η θέση σε σχέση με τους πόλους απασχόλησης, η οικονομική υπεραξία της κατοικίας ή ακόμα και η αίγλη που περιβάλλει την ενοίκηση σε μια «καλή» περιοχή. Για ομάδες ευνοημένες λιγότερο από το συσχετισμό ισχύος, πλεονέκτημα μπορεί να είναι ακόμη και η δυνατότητα αποκλεισμού των οικονομικών ανταγωνιστών μέσω της δημιουργίας κλειστών αγορών προσανατολισμένων στις ιδιαίτερες ανάγκες των τοπικών κοινωνικών συστημάτων.

Μέσω της δημιουργίας κλειστών χωροκοινωνικών συστημάτων εξασφαλίζεται ότι η κοινωνικοποίηση των μελών κάθε στρώματος θα γίνεται μόνο με ομοίους του και συνεπώς διευκολύνονται οι δημογραφικές διαδικασίες παραγωγής και αναπαραγωγής του στρώματος ή της ομάδας. Διασφαλίζεται ακόμα ότι κανείς έξω από το σύστημα αυτό δεν θα μπορεί να ωφεληθεί από τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η κατοικία στο συγκεκριμένο μέρος. Με λίγα λόγια ο χώρος μετατρέπεται σε εργαλείο αύξησης της ισχύος.

Πρέπει εδώ να γίνει μια σύντομη παρένθεση προκειμένου να ανατρέξουμε στη θέση μας περί δημιουργίας των κοινωνικών στρωμάτων και τη λειτουργία τους ως αυτόνομων φορέων κοινωνικής δράσης. Θα επαναλάβουμε ότι τα άτομα είναι αυτά που δρουν ώστε να παράγουν, να μεταβάλλουν ή να διατηρήσουν τις κοινωνικές δομές. Συνειδητά ή ασυνειδητά, τα άτομα που βρίσκονται σε παρόμοιες δομικές θέσεις ισχύος θα λειτουργήσουν με παρόμοιους τρόπους προκειμένου να εξασφαλίσουν τις προοπτικές ζωής τους.

Εάν η λειτουργία αυτή θα οδηγηθεί σε ανώτερα επίπεδα οργάνωσης είναι θέμα του τρόπου με τον οποίο τα άτομα θα επιλέξουν για να επιδιώξουν

της επίτευξη των σκοπών τους, υπό τις δεδομένες συνθήκες. Όταν λοιπόν αναφερόμαστε στα κοινωνικά στρώματα ωσάν να επρόκειτο για αυτόνομους φορείς κοινωνικής δράσης ουσιαστικά αναφερόμαστε στην ομοιότροπη δράση ατόμων όπως αυτή αναλύθηκε προηγουμένως.

Κλείνουμε την παρένθεση και επιστρέφουμε στη δημιουργία των «αποκλειστικών» χωροκοινωνικών συστημάτων. Χρήσιμο είναι εδώ να αναφέρουμε την εξάρτηση του χώρου από την αντίληψη που έχει το άτομο για αυτόν. Ο χώρος αποκτά διαφορετική σημασία για κάθε κοινωνική ομάδα. Άλλο είναι το νόημα που αποδίδει σε μια γειτονιά ο κάτοικός της και άλλο ένας περιπατητής της.

Για τον κάτοικο «η γειτονιά» και «η οικία» είναι ένα μέσον σύνδεσης του πνευματικού με τον υλικό κόσμο, «ζεί μέσα σε» αυτά ενώ οι υπόλοιποι «περνούν μέσα από» αυτά. Ο καθορισμός του «εγώ» μέσω του ορισμού του «άλλου» και η χρήση του χώρου για στη διαδικασία αυτή οδηγεί ταυτόχρονα και στη δημιουργία ενός αξιολογικού συστήματος για το χώρο. Οι αξιολογήσεις με βάση το σύστημα αυτό μπορεί να είναι θετικές ή αρνητικές και καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις στάσεις των ατόμων απέναντι σε άλλα άτομα συνδεδεμένα με τους συγκεκριμένους χώρους. Επηρεάζει ακόμα, την αναζήτηση των ατόμων για επιθυμητή κατοικία και με τον τρόπο αυτό ασκεί σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση των προαναφερθέντων υποαγορών.

Όσα αναφέραμε προηγουμένως βρίσκουν την ακραία έκφρασή τους στα “turfs” και τα “ghettos” των αμερικάνικων μεγαλουπόλεων. Πέρα από όλα τα άλλα, αμφότερα μπορούν να ιδωθούν και ως έκφραση της ανάγκης κάποιων κοινωνικών ομάδων για προστασία από μια σειρά παραγόντων που θεωρούν απειλητικούς για την υπόστασή τους. Βέβαια, η ειδοποιός διαφορά είναι ότι τα πρώτα αφορούν στρώματα ευνοημένα από άποψη ισχύος ενώ τα δεύτερα αφορούν τον ακριβώς αντίθετο πόλο και μάλιστα με έντονη την εθνοτική απόχρωση.

Πρέπει να σημειωθεί ότι ο διαχωρισμός δεν προκύπτει πάντα ως συνειδητή επιλογή. Συχνά, η διαφοροποίηση ως προς τον τόπο κατοικίας προκύπτει έμμεσα, μέσω διαδικασιών φιλτραρίσματος, όπου διάφορες ομάδες πληθυσμού εγκαταλείπουν μία περιοχή με αποτέλεσμα σε αυτήν να απομένουν μόνο όσοι δεν δύνανται να ακολουθήσουν.

Συμπερασματικά, αντιγράφοντας τον Κνοχ (1995) μπορούμε να πούμε ότι « Ο τόπος είναι..... περιεχόμενο και περιέχον, ένα σκηνικό για την κοινωνική διάδραση που ανάμεσα στα άλλα:

1. Δομεί τις καθημερινές ρουτίνες της οικονομικής και κοινωνικής ζωής.
2. Δομεί τις πορείες ζωής των ατόμων, παρέχοντάς τους ευκαιρίες και θέτοντας περιορισμούς.
3. Παρέχει ένα πεδίο συλλογής «καθημερινής» γνώσης και εμπειρίας.
4. Παρέχει ένα πεδίο λειτουργίας των διαδικασιών κοινωνικοποίησης και κοινωνικής αναπαραγωγής.
5. Παρέχει ένα πεδίο αμφισβήτησης των κοινωνικών «σταθερών»»

3.3 Κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση.

Ακραία φαινόμενα κοινωνικού διαχωρισμού ως προς την κατοικία, τα οποία είναι συνήθη στο εξωτερικό, αποτελούν την εξαίρεση όταν αναφερόμαστε στην Ελληνική (Αθηναϊκή) πραγματικότητα. Μιά σειρά από παράγοντες, όπως η διασπορά των πόλων απασχόλησης και οι μικτές χρήσεις/λειτουργίες, το είδος και η ποιότητα του αποθέματος των κατοικιών, η κακή ποιότητα των υποδομών και των αστικών μεταφορών και η συνεπαγόμενοι περιορισμοί στην δυνατότητα ενδο-αστικής κίνησης αλλά και η φιλοαστική μεσογειακή ιδεολογία και η επίσημη κυβερνητική πολιτική περιορισμού της αστικής επέκτασης υποθάλπουν, σε μια μεγεθυνόμενη πληθυσμιακά πόλη, την ανάμειξη των κοινωνικών στρωμάτων.

Ο Αθηναϊκός αστικός χώρος χαρακτηρίζεται μακροσκοπικά από τον κύριο διαχωριστικό άξονα Ανατολής/ Δύσης. Η ανατολική Αθήνα κατοικείται κυρίως από άτομα τα οποία θα μπορούσαν να ενταχθούν στην πλειοψηφία τους σε κάποια από της κατηγορίες 1-3 του θεωρητικού μας σχήματος. Η δυτική Αθήνα έχει πολύ πιο έντονη εκπροσώπηση των κατηγοριών 5 έως 7. Ομως, τόσο μέσα στην ανατολική όσο και στη δυτική Αθήνα υπάρχουν περιοχές, όπως οι Αμπελόκηποι, όπου στην ίδια πολυκατοικία κατοικούν ο άνεργος λαθρομετανάστης και ο καθηγητής πανεπιστημίου. Θα λέγαμε μάλιστα ότι περιοχές τύπου Ψυχικού ή Περάματος είναι οι εξαιρέσεις από τον γενικότερο κανόνα της ανάμειξης.

Ο αθηναϊκός αστικός χώρος παρουσιάζει, επίσης, μεγάλη ανομοιογένεια ως προς το στεγαστικό απόθεμα ακόμα και για πολύ μικρές περιοχές. Σύμφωνα με τον Εμμανουήλ (1996:159) η ποιότητα και η αξία των κατοικιών μπορεί να διαφέρει ακόμα και σε σημειακό επίπεδο ως αποτέλεσμα διαφορών κατασκευής και θέσης που εντοπίζονται και σε επίπεδο κτιρίου με αποτέλεσμα την παροχή σε περισσότερα του ενός στρωμάτων της δυνατότητας διεκδίκησης μίας θέσης στις συγκεκριμένες περιοχές.

Η σχετική απουσία ομοιογενών κοινωνικά περιοχών κατοικίας δεν συνεπάγεται ότι οι αιτιώδεις μηχανισμοί που προκαλούν την αποστασιοποίηση έχουν πάψει να λειτουργούν. Μέσα σε κοινωνικά ανάμεικτες περιοχές πολυκατοικιών η αποστασιοποίηση μεταξύ των στρωμάτων εκδηλώνεται μέσω της κάθετης κοινωνικής διαφοροποίησης.

Η διαφοροποίηση μπορεί να οριστεί ως η διαφοροποιούμενη συγκέντρωση συγκεκριμένων κοινωνικών στρωμάτων ανάλογα με τον όροφο της πολυκατοικίας. Εμφανιζόταν στις πόλεις της ηπειρωτικής Ευρώπης μέχρι και τον προηγούμενο αιώνα.

Σύμφωνα με τον White (1984) κύριος τύπος κατοικίας σε πολλές Ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις μέχρι και τις αρχές του 20ου αιώνα ήταν το συγκρότημα διαμερισμάτων (apartment block). Το ισόγειό τους καταλαμβάνονταν από καταστήματα ή άλλου είδους επαγγελματικές λειτουργίες και ο πρώτος και δεύτερος όροφος, με τα καλύτερης ποιότητας διαμερίσματα, κατοικείτο από τα πιο εύπορα στρώματα. Τα ποιοτικά στεθερότυπα μειωνόνταν με την άνοδο σε υψηλότερα πατώματα ενώ υπήρχε σημαντική ποιοτική διαφοροποίηση ανάμεσα στα διαμερίσματα με θέα στην πρόσοψη ή στην πίσω αυλή. Παρόμοιες απόψεις παρουσιάζει και ο Fishman (1996) περιγράφοντας το Παρίσι του 1850 και ο Berry (1973).

Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, η βιομηχανοποίηση των οικονομιών των Ευρωπαϊκών χωρών οδήγησε στο νέο μοντέλο της προαστιακής οικιστικής ανάπτυξης και στην ενίσχυση της οριζόντιας διάστασης του διαχωρισμού ως προς την κατοικία. Η κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση παρέμεινε όμως παρούσα σε αρκετές πόλεις, κυρίως στον Ευρωπαϊκό νότο.

Ο Laquerbe (1967) ισχυρίζεται ότι τα ποσοστά της «εργατικής τάξης» και της «αστικής τάξης» μεταβάλλονται αντιστρόφως ανάλογα σε σχέση με

τον όροφο κατοικίας, ιδιαίτερα στην παλιά πόλη του Μοντελιέ. Ο White (1984) αναφέρει τις έρευνες των Dorp και Deneux. Ο πρώτος παρουσιάζει τη συμβίωση της «αστικής τάξης» στον 1ο και 2ο όροφο με την «εργατική τάξη» στους ανώτερους ορόφους των κτιρίων της Νάπολι. Ο δεύτερος, διαπιστώνει ότι στο Παρίσι εμφανίζεται και ένας τρίτος τύπος διαχωρισμού ανάμεσα στα διαμερίσματα με μέτωπο στην πρόσοψη και σε αυτά με μέτωπο στην πίσω αυλή.

Η ελληνική περίπτωση παρουσιάζει άλλη μία μοναδικότητα. Σύμφωνα με τη Λεοντίδου (1991), στις πολυκατοικιοποιημένες περιοχές της Αθήνας οι πλουσιότεροι ένοικοι των συγκεντρώνονται στους ανώτερους ορόφους και η «εργατική τάξη» και «χαμηλές βαθμίδες του τομέα των υπηρεσιών» στους χαμηλότερους ορόφους. Αυτή τη θέση της την παρουσιάζει μάλλον ως κοινό τόπο παρά με εμπειρικές αποδείξεις. Στην έρευνά μας θα προσπαθήσουμε να διαπιστώσουμε εάν το φαινόμενο αυτό ισχύει.

3.4 Βασικές υποθέσεις προς απόδειξη.

Η διαφοροποίηση ως προς την κατοικία αποτελεί σταθερό χαρακτηριστικό των ευρωπαϊκών πόλεων τους τελευταίους αιώνες. Το χαρακτηριστικό αυτό εμφανίζεται με μια ποικιλία τρόπων ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες. Ο κοινωνικός διαχωρισμός ως προς την κατοικία στην Αθήνα παρουσιάζει ένα σχετικά σπάνιο χαρακτηριστικό, την κάθετη κοινωνική διαφοροποίηση.

Στις περιοχές όπου κατοικούν ανάμικτα κοινωνικά στρώματα και το οικιστικό απόθεμα αποτελείται κυρίως από πολυκατοικίες, έχουμε τα στρώματα σε ευνοϊκές θέσεις ισχύος να κατοικούν στους ανώτερους ορόφους ενώ οι χαμηλότεροι όροφοι κατοικούνται από στρώματα υποδεέστερων θέσεων ισχύος.

Αφού τεκμηριώσουμε την ύπαρξη του φαινομένου θα προσπαθήσουμε να το συνδέσουμε με το θεωρητικό μας υπόβαθρο και να διαπιστώσουμε κατά πόσον μπορεί να ερμηνευθεί με όρους ισχύος.

Κεφάλαιο 4ο

Στατιστική επεξεργασία των δεδομένων.

4.1 Επιλογή και περιγραφή χρησιμοποιούμενων μεθόδων.

Παρ' ότι η βασική μας υπόθεση αφορά την εύρεση της συσχέτισης μεταξύ δύο μόνο μεταβλητών, του ορόφου και της κοινωνικής κατηγορίας, θεωρήσαμε ότι θα παρουσίαζε εξαιρετικό ενδιαφέρον εάν μπορούσαμε να υπολογίσουμε άλλους παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάζουν την «εξαρτημένη» μεταβλητή, στην περίπτωση μας τον όροφο ενοίκησης. Η επιθυμία μας να συνοψίσουμε σε ένα μοντέλο μας οδήγησε στη χρήση της μεθόδου της πολλαπλής παλινδρόμησης. Το στατιστικό πακέτο που χρησιμοποιήσαμε ήταν το SPSS 8.0.

Για την δική μας έρευνα δε θα χρησιμεύσει τόσο πολύ η ικανότητα του μοντέλου να προβλέπει τις τιμές της εξαρτημένης μεταβλητής όσο το να διαφανεί ο ελάχιστος αριθμός μεταβλητών που συσχετίζονται ισχυρά με την εξαρτημένη και οι οποίες συνδυαζόμενες να «εξηγούν» σημαντικό ποσοστό της διακύμανσης της.

Οι υποθέσεις μας για πιθανές συσχετίσεις μεταξύ μεταβλητών απαιτήσαν την εξέταση μέσω πινάκων διασταύρωσης (cross-tabulations) και υπολογισμό των καταλλήλων συντελεστών συσχέτισης (Pearson και Spearman). Ενδιαφέρουσα, σε κάποιες περιπτώσεις, θεωρήσαμε τη χρήση του συντελεστή χωροθέτησης (LQ) ώστε να διαφανεί με έναν ακόμη τρόπο η διαφορετική συγκέντρωση των τιμών κάποιων μεταβλητών σε συγκεκριμένους ορόφους.

Η πολλαπλή παλινδρόμηση είναι ένα αρκετά ισχυρό εργαλείο στατιστικής ανάλυσης με σχετικά αυστηρές προϋποθέσεις εφαρμογής. Απαιτεί, κυρίως, οι απαιτούμενες μεταβλητές να είναι μετρημένες σε κλίμακα διακριτών μονάδων ομοίου μεγέθους και προϋποθέτει ότι η σχέση μεταξύ εξαρτημένων και ανεξάρτητων μεταβλητών είναι γραμμική και προσθετική. Πρέπει επίσης να δίνεται αρκετή προσοχή στη μη-συγγραμμικότητα των ανεξάρτητων μεταβλητών.

Για τους σκοπούς της έρευνάς μας θεωρήσαμε ότι η μεταβλητή των κοινωνικών κατηγοριών μετράται σε ιεραρχική κλίμακα παρ' ότι στη θεωρητική μας ανάλυση διαπιστώναμε ότι απο κατασκευής η κατηγορία 4 είναι πολύ δύσκολο να τοποθετηθεί ιεραρχικά σε σχέση με την 3. Γενικότερα άλλωστε, η ιεράρχιση κατηγοριών που παρουσιάζουν τη θέση ισχύος (έστω και με τη στενή έννοια της οικονομικής της διάστασης) έχει κάποιες νοηματικές δυσκολίες. Η τελική κατάταξη της 4 κάτω από την 3 έγινε, για την περίπτωση μας και μόνον, κατόπιν εξετάσεως του περιεχομένου της κατηγορίας 4 και της αποδοχής ότι οι περιεχόμενες περιπτώσεις ήταν στην συντριπτική τους πλειοψηφία σε υποδεέστερη θέση από τις περιπτώσεις της κατηγορίας 3.

Μετά την επιλογή των υποψηφίων ανεξάρτητων μεταβλητών χρησιμοποιήσαμε τη δυνατότητα *stepwise* παλινδρόμησης. Η δυνατότητα αυτή αφορά τον τρόπο εισόδου των μεταβλητών στο μοντέλο, με κύριο πλεονέκτημα την επανεξέταση σε κάθε κύκλο όλων των μεταβλητών που έχουν μέχρι τότε εισαχθεί. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται ότι θα εξέλθουν από το μοντέλο μεταβλητές που έπαψαν να πληρούν τα στατιστικά κριτήρια μετά την είσοδο κάποιων «καλύτερων» μεταβλητών.

4.2 Εφαρμογή της πολλαπλής παλινδρόμησης.

Θελήσαμε να εξετάσουμε εάν μπορούν να περιληφθούν στη συνάρτηση μιά σειρά από μεταβλητές που θεωρητικά θα έπρεπε να συσχετίζονται με τον όροφο και, περιλαμβανόμενες σε μια συνάρτηση, να εξηγούν σημαντικό μέρος της διακύμανσης των τιμών του. Για κάποιες από αυτές οι συντελεστές συσχέτισης ήταν αξιόλογοι ενώ για κάποιες άλλες δεν φαινόταν να υπάρχει συσχέτιση όμως είχαμε κάποιες υποθέσεις κατά νου τις οποίες και επιθυμούσαμε να εξετάσουμε.

Οι που τελικά έφτασαν να περιληφθούν στο μοντέλο μας είναι οι ακόλουθες:

α) Χρόνος διαμονής στην Αθήνα (AGEATH) μετρούμενος σε ακέραια έτη.

β) Κοινωνική κατηγορία (CLASS6). Μετράται σε ιεραρχική κλίμακα απο 1-6, όπως προέκυψε απο το κατηγοριοποιητικό μας εργαλείο αλλά με ενσωμάτωση της κατηγορίας 5 στην κατηγορία 6 όπως προαναφέραμε στην παράγραφο 2.9.

γ) Βαθμός ικανοποίησης απο τις περιβαλλοντικές συνθήκες της κατοικίας (GRADE1). Μετράται σε διακριτές συνεχείς τιμές απο 1-5. Προέκυψε απο τον υπολογισμό του μέσου όρου μιάς σειράς μεταβλητών που αφορούσαν εξωτερικές περιβαλλοντικές παραμέτρους (θέα, ηλιασμό κ.λ.π). Τα δεδομένα προήλθαν απο την ερώτηση 38 του ερωτηματολογίου (βλ. Παράρτημα).

δ) Βαθμός ικανοποίησης απο την ποιότητα του διαμερίσματος (GRADE2). Παρομοίως υπολογισμένος με την (GRADE1) απο δεδομένα της ερώτησης 41.

ε) Μέγεθος κατοικίας (TETMET). Μετράται σε τετραγωνικά μέτρα.

Αξίζει να αναφερθεί οτι δοκιμάστηκαν μια σειρά απο άλλες παραμέτρους οι οποίες και απορρίφθηκαν απο τη διαδικασία κατά συνέπεια θα αναφερθούν εδώ ως ενδείξεις για συμπεράσματα.

Η μεταβλητή της εθνότητας (διμεταβλητή: 1 για έλληνες και 2 για ξένους) δεν έμεινε στο μοντέλο κυρίως λόγω του τρόπου μέτρησής της. Η εθνότητα είναι αρκετά σημαντικός παράγων διαφοροποίησης όπως θα δούμε.

Η μεταβλητή της εκπαίδευσης κατά πάσα πιθανότητα έφυγε γιατί υποκαθίσταται καλύτερα απο την CLASS6 (άλλωστε έχει ληφθεί υπόψιν στην κατασκευή των κατηγοριών) παρομοίως και η μεταβλητή για το εισόδημα.

Σειρά 6 μεταβλητών που αφορούσαν στάσεις του νοικοκυριού ως προς τους άλλους ενοίκους σε σχέση με τον όροφο ενοίκησης αυτών. Οι απαντήσεις στις ερωτήσεις μας ήταν αρκετά ιδιόμορφα κατανεμημένες αλλά μια προσεκτική εξέταση άλλου τύπου θα μας δώσει ενδιαφέροντα συμπεράσματα.

Εξετάστηκε επίσης, πιθανή συσχέτιση με τον αριθμό ατόμων του νοικοκυριού, με διάφορους δείκτες πυκνότητας ενοίκησης όπως τα άτομα ανα υπνοδωμάτιο ($r=-0,26$) και ανα δωμάτιο ($r=-0,37$) ή τα τετραγωνικά ανά άτομο ($r= 0,3$) καθώς επίσης και με την ηλικία του ερωτωμένου ($r=0,18$). Συμπεραίνουμε λοιπόν οτι σε πρώτη φάση δεν φαίνεται να ισχύουν οι

εντυπώσεις πολλών ότι στο ρετιρέ κατοικούν μόνο οι εναπομείναντες ηλικιωμένοι ούτε καν ότι βελτιώνονται σημαντικά οι δείκτες πυκνοκατοίκησης σε σχέση με τον όροφο αντίθετα φαίνεται πως μάλλον επιδεινώνονται. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται περισσότερη επεξεργασία των δεικτών ώστε να υπολογιστούν διαφορετικά με βάση τη σύνθεση του νοικοκυριού. Αυτή η επεξεργασία είναι μάλλον περιττή για τους σκοπούς της έρευνάς μας.

Οι περιγραφικές στατιστικές των μεταβλητών του υποδείγματος φαίνονται στον πίνακα 2, ενώ στον πίνακα 3 φαίνεται η σειρά με την οποία εισήλθαν οι μεταβλητές μας στο υπόδειγμα, το κριτήριο αποδοχής/ απόρριψης και διαπιστώνεται ότι καμμία μεταβλητή δεν αφαιρέθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο άπαξ και εισήλθε στο υπόδειγμά μας.

Πίνακας 2: Περιγραφικές στατιστικές των μεταβλητών του μοντέλου

Μεταβλητή	Μέσος όρος	Τυπ. απόκλιση	N
OROF76	2.26	1.85	224
AGEATH	32.02	19.68	224
CLASS6	3.23	1.48	224
GRADE1	3.59	0.64	224
GRADE2	3.45	0.77	224
TETMET	73.62	29.66	224

Πίνακας 3: Σειρά εισόδου των μεταβλητών στο υπόδειγμα.

Υπόδειγμα	Εισερχόμενες μεταβλητές	Αφαιρούμενες μεταβλητές	Μέθοδος
1	CLASS6	.	Stepwise (Criteria: Probability-of-F-to-enter <= .050, Probability-of-F-to-remove >= .100).
2	GRADE1	.	
3	TETMET	.	
4	GRADE2	.	
5	AGEATH	.	

Εξαρτημένη μεταβλητή: OROF76

Η ανάλυση διακύμανσης που αυτόματα πραγματοποιεί το SPSS έδειξε ότι η ευθεία της παλινδρόμησης δεν έχει μηδενική κλίση. Η βελτίωση της απόδοσης του μοντέλου σε όλα τα στάδια της κατασκευής του φαίνεται στον πίνακα 4. Διαπιστώνουμε από το Adjusted R^2 και από το τυπικό σφάλμα της εκτίμησης-οτι το μοντέλο μας έχει σχετικά καλές ικανότητες πρόβλεψης αν και δε σκόπευε αυστηρά σε κάτι τέτοιο.

Πίνακας 4: Διαδοχικές βελτιώσεις του μοντέλου.

	R	R ²	Adjusted R ²	Τυπικό σφάλμα της εκτίμησης
Υπόδειγμα				
1	0.58	0.34	0.34	1.50
2	0.69	0.48	0.48	1.34
3	0.73	0.54	0.53	1.27
4	0.74	0.55	0.54	1.25
5	0.75	0.56	0.55	1.24

Οι εκτιμητές (τυποποιημένοι και ατυποποίητοι) των συντελεστών της συνάρτησης σε κάθε στάδιο κατασκευής του υποδείγματος φαίνονται στον πίνακα 5. Απο τον πίνακα αυτό διαπιστώνουμε ότι τη μεγαλύτερη συνεισφορά στο μοντέλο έχει η μεταβλητή GRADE1 ακολουθούμενη από την CLASS6. Όλες οι μεταβλητές μας είναι στατιστικά σημαντικές ενώ διαφαίνεται κάποιο πιθανό πρόβλημα συγγραμμικότητας λόγω των υψηλών τιμών του t για τις δύο τελευταίες μεταβλητές. Σημειώτεον ότι η ανοχή είναι ικανοποιητικά υψηλή για όλες της μεταβλητές.

Σύμφωνα με τον Berry (1985) ο καλύτερος έλεγχος συγγραμμικότητας είναι να γίνει παλινδρόμηση κάθε μίας ανεξάρτητης προς τις υπόλοιπες και να ελεγχθούν τα R². Εκτελέσαμε τη διαδικασία αυτή και δεν διαπιστώσαμε σε καμία περίπτωση τιμή R² μεγαλύτερη του 0,31 κάτι που μας δείχνει ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερο πρόβλημα.

Πίνακας 5: Εκτιμητές της συνάρτησης και έλεγχοι συγγραμμικότητας

Υπόδειγμα		Ατυποποίητοι εκτιμητές		Τυποπ. εκτιμητές	t	Sig.	Έλεγχοι συγγραμμικότητας	
		B	Τυπ. σφ.				Ανοχή	VIF
1.00	(Constant)	4.623	0.24		19.07	0.00		
	CLASS6	-0.730	0.07	-0.58	-10.69	0.00	1.00	1.00
2.00	(Constant)	0.799	0.54		1.49	0.14		
	CLASS6	-0.565	0.06	-0.45	-8.79	0.00	0.89	1.12
	GRADE1	0.953	0.12	0.40	7.76	0.00	0.89	1.12
3.00	(Constant)	-0.214	0.55		-0.39	0.69		
	CLASS6	-0.447	0.07	-0.36	-6.87	0.00	0.78	1.28
	GRADE1	0.772	0.12	0.32	6.36	0.00	0.82	1.23
	TETMET	0.017	0.00	0.27	5.15	0.00	0.74	1.35
4.00	(Constant)	0.576	0.62		0.92	0.36		
	CLASS6	-0.436	0.06	-0.35	-6.76	0.00	0.78	1.29
	GRADE1	0.902	0.13	0.38	6.90	0.00	0.69	1.45
	TETMET	0.018	0.00	0.28	5.34	0.00	0.74	1.35

Συνέχεια πιν.5

	GRADE2	-0.364	0.15	-0.13	-2.51	0.01	0.81	1.23
5.00	(Constant)	0.554	0.62		0.90	0.37		
	CLASS6	-0.435	0.06	-0.35	-6.82	0.00	0.78	1.29
	GRADE1	0.906	0.13	0.38	7.00	0.00	0.69	1.45
	TETMET	0.015	0.00	0.25	4.56	0.00	0.69	1.46
	GRADE2	-0.412	0.15	-0.14	-2.84	0.00	0.80	1.26
	AGEATH	0.011	0.00	0.11	2.33	0.02	0.87	1.15

Σύμφωνα με τον πίνακα 5 το τελικό μας μοντέλο έχει τη μορφή:

$$\text{OROFOS76} = 0,554 - 0,435 \text{ CLASS6} + 0,906\text{GRADE1} + 0,015$$

$$\text{TETMET} - 0,412\text{GRADE2} + 0,011\text{AGEATH}$$

Το αρνητικό πρόσημο στην μεταβλητή CLASS6 δεν οφείλεται σε αρνητική συσχέτιση αλλά σε αντιστροφή της κλίμακας της μεταβλητής αυτής σε σχέση με την ιεράρχιση της εξαρτημένης μεταβλητής.

Με τη βοήθεια του μοντέλου αυτού επιβεβαιώνουμε την υπόθεσή μας ότι η κοινωνική κατηγορία είναι εξαιρετικά σημαντικός παράγοντας προσδιορισμού της θέσης του νοικοκυριού στο κτίριο. Με δεδομένο το νοηματικό περιεχόμενο που δώσαμε στην CLASS6, μπορούμε να πούμε ότι τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν πως ο συσχετισμός ισχύος αντικατοπτρίζεται σημαντικά και στη θέση κατοικίας στο κτίριο. Παράλληλα συμπεραίνουμε ότι η πανθομολογούμενη εντύπωση πως οι ανώτεροι όροφοι υπερτερούν περιβαλλοντικά σε σχέση με τους κατώτερους είναι αληθής. Αυτή τουλάχιστον είναι και η βαθμολόγηση που κάνουν οι ίδιοι οι ένοικοι των κατοικιών αυτών.

Επιπροσθέτως διαπιστώνουμε ότι αντίθετα με την περιβαλλοντική ποιότητα, η κατασκευαστική ποιότητα/εξυπηρετήσεις δεν ικανοποιεί τα νοικοκυριά περισσότερο όσο ανεβαίνουμε τους ορόφους. Προσεκτικότερη εξέταση των επιμέρους βαθμολογιών δείχνει ότι αυτό οφείλεται κυρίως στην μειούμενη ικανοποίηση από τη θέρμανση όσο ανεβαίνουμε τους ορόφους, ένδειξη κακής μόνωσης ή ελλιπούς θερμαντικής ικανότητας της κεντρικής εγκατάστασης θέρμανσης, η οποία υπάρχει στη συντριπτική πλειοψηφία (98%) των πολυκατοικιών.

Ένα δομικό χαρακτηριστικό των πολυκατοικιών αποκαλύπτεται από την ύπαρξη του μεγέθους κατοικίας στην εξίσωσή μας. Φαίνεται ότι οι πολυκατοικίες κατασκευάζονταν συστηματικά με μεγαλύτερα διαμερίσματα όσο ανεβαίνουμε τους ορόφους. Η παράμετρος αυτή εμμέσως εξηγεί και

μέρος της βελτίωσης των περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών μιάς και συνεπάγεται λιγότερα διαμερίσματα ανά όροφο άρα και βελτιωμένες δυνατότητες ηλιασμού/αερισμού και λιγότερους θορυβώδεις γείτονες. Οι πιά σημαντικές της επιπτώσεις όμως είναι οι περιορισμοί που θέτει στους υποψήφιους κατοίκους. Προς το παρόν θα αρκεστούμε να αναφέρουμε ότι το εύρημα αυτό είναι σοβαρή ένδειξη για τη δημιουργία πολλών υποαγορών κατοικίας στο ίδιο κτίριο και για το ρόλο των κατασκευαστών στη δημιουργία των υποαγορών αυτών.

Τέλος, ο θετικός και στατιστικά σημαντικός συντελεστής της παραμέτρου AGEATH δείχνει τα πλεονεκτήματα που προσφέρει στον κάτοικο της πόλης η εξοικείωσή του με τους μηχανισμούς της αγοράς κατοικίας. Περισσότερα όμως για την επεξηγηματική δυνατότητα του μοντέλου μας και τις πιθανές προεκτάσεις του θα πούμε στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων.

4.3 Λοιπές στατιστικές επεξεργασίες και υπολογισμοί.

Θέλοντας να τεκμηριώσουμε ότι όντως υπάρχει διαφοροποίηση της ποιότητας κατοικίας ανάμεσα στους ψηλούς και τους χαμηλότερους ορόφους κατασκευάσαμε τον ακόλουθο πίνακα όπου εμφανίζονται τα ποσοστά ενδεικτικά απο συγκεκριμένα ενδεικτικά χαρακτηριστικά ανα όροφο. Πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι για λόγους διευκόλυνσης σε κάθε στατιστική μας επεξεργασία ο 7ος και ο 8ος όροφος έχουν αθροιστεί και υπολογίζονται σαν μία κατηγορία. Ο μέσος όρος αναφέρεται στο σύνολο των διαμερισμάτων της πολυκατοικίας.

Πίνακας 6: Ενδεικτικές διαφοροποιήσεις των χαρακτηριστικών των διαμερισμάτων ανα όροφο

Μεταβλητή	Υπόγ.	Ισόγ.	1ος	2ος	3ος	4ος	5ος	<6ος	Μ.Ο
Διαμπερές	12,5%	38,9%	51,3%	44,7%	52,4%	73,7%	76,7%	75%	53,1%
Πρόσωπο μόνο μέσα	68,8%	25%	15,4%	13,2%	2,4%	2,6%	0%	0%	13,6%
Ρετιρέ	0%	0%	0%	0%	14,3%	36,8%	70%	75%	18,1%
Οροφ/σμα	0%	0%	2,6%	5,3%	7,1%	10,5%	30%	25%	8,2%
Κουζίνα βλέπει στρ φωταγωγό	62,5%	66,7%	51,3%	52,6%	45,2%	23,7%	26,7%	0%	45,3%
Δεν διαθετ. μπανιέρα	18,8%	16,7%	2,6%	5,3%	4,8%	0%	0%	0%	5,8%

Όπως διαπιστώνουμε υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση των ποσοστών ιδιαίτερα ανάμεσα στους ακραίους ορόφους. Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι τα υπόγεια διαμερίσματα και λιγότερο αυτά του πρώτου ορόφου, συγκεντρώνουν κάποια επιπλέον μειονεκτήματα. Τέτοια είναι ότι δεν ανήκει σε αυτά κανένας από τους ελάχιστους χώρους στάθμευσης που υπάρχουν ή ότι συγκεντρώνουν αξιοσημειώτα μεγάλα ποσοστά μικρών κουζινών (>4τ.μ) ανερχόμενα σε 62,5% για τα υπόγεια και 38,9% για τον 1ο με μ.ο πολυκατοικίας 26,3%.

Βέβαια, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι κάποιοι από τους πιο πάνω παράγοντες συμπεριελήφθησαν στην εξίσωση παλινδρόμησης εμμέσως με τη μορφή των βελτιωμένων περιβαλλοντικών συνθηκών και του μεγέθους διαμερίσματος, ο πίνακας 6 επιβεβαιώνει ότι η αντίληψη των ενοίκων δεν είναι αυθαίρετη.

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε κάποια ενδιαφέροντα στοιχεία για τις στάσεις των ενοίκων ανα όροφο έναντι των συγκατοίκων τους στους άλλους ορόφους. Στο ερωτηματολόγιό μας είχε συμπεριληφθεί ερώτηση που αφορούσε τη συμφωνία με κάποιες απόψεις, τη θυμίζουμε:

Q67 Πόσο συμφωνείτε με τις ακόλουθες προτάσεις;

(4συφωνώ απόλυτα , 3μάλλον συμφωνώ, 2μάλλον διαφωνώ, 1δεν συμφωνώ καθόλου)

- 1) Οι κάτοικοι των ρετιρέ έχουν καλύτερες συνθήκες ζωής.
- 2) Οι κάτοικοι των ρετιρέ είναι πλουσιότεροι.
- 3) Οι κάτοικοι στο ημιυπόγειο έχουν χειρότερες συνθήκες ζωής.
- 4) Οι κάτοικοι στο ημιυπόγειο είναι φτωχότεροι.
- 5) Αν κάποιος μένει σε ρετιρέ τότε η εικόνα του προς τους άλλους αναβαθμίζεται.
- 6) Αν κάποιος μένει στο ημιυπόγειο τότε η εικόνα του προς τους άλλους υποβαθμίζεται.

Τα ποσοστά θετικών απαντήσεων (3+4) σε κάθε ερώτηση ανάλογα με τον όροφο φαίνονται στον πίνακα 7. Συμπεριελήφθησαν μόνο οι ακραίοι

όροφοι για να διαφανούν οι αντιθέσεις διότι οι ενδιάμεσοι όροφοι παρουσιάζουν έντονες διακυμάνσεις ποσοστών.

Πίνακας 7: Θετικές απαντήσεις στην ερώτηση 67, ανά όροφο.

Ερώτηση	Υπόγ.	Ισόγ.	4ος	5ος	<6ος
1	86,6%	66,6%	82,6%	83,3%	100%
2	73,3%	58,3%	50%	26,7%	33,3%
3	80%	91,7%	94,8%	90%	100%
4	80%	88,9%	86,9%	73,4%	100%
5	53,3%	44,4%	42,1%	30%	33,3%
6	46,6%	47,2%	44,8%	33,3%	33,3%

Από τα στοιχεία αυτά φαίνεται ότι υπάρχει γενική συμφωνία ότι οι συνθήκες ζωής είναι καλύτερες στο ρετιρέ από ότι στο ημιυπόγειο.

Το εντυπωσιακό στοιχείο είναι πως οι κάτοικοι των ρετιρέ (δές και πίνακα 6 για κατανομή ρετιρέ στους ορόφους) στη συντριπτική τους πλειοψηφία δεν πιστεύουν ότι είναι πλουσιότεροι αλλά αντιθέτως ότι οι κάτοικοι του ημιυπογείου είναι φτωχότεροι. Αντιθέτως οι κάτοικοι των υπογείων παρουσιάζονται πιο ειλικρινείς ή αρνούνται λιγότερο την πραγματικότητα. Τέλος, όσον αφορά την εικόνα προς τους άλλους, παρ' ότι η γενική στάση είναι μάλλον αρνητική πάλι οι κατοικοι των ρετιρέ αρνούνται σε μεγαλύτερο βαθμό τη σημασία της κατοικίας για τη βελτίωση της εικόνας τους στους άλλους σε αντίθεση με τους κατώτερους ορόφους όπου οι γνώμες είναι ισομοιρασμένες.

Πιστεύουμε ότι με τα στοιχεία που παρουσιάζουμε τεκμηριώσαμε σε σημαντικό βαθμό την άποψη πως τόσο «υποκειμενικά» όσο και αντικειμενικά η κατοικίες σε ανώτερους ορόφους είναι ανώτερης ποιότητας και επιπλέον η βελτίωση αυξάνει όσο ανεβαίνουμε τους ορόφους.

Πρωτού μπούμε στην εξέταση της μεταβλητής CLASS6 και τη συσχέτισή της με την μεταβλητή του ορόφου θα θέλαμε να επιστήσουμε την προσοχή του αναγνώστη σε δύο ακόμη αξιόλογα φαινόμενα. Το πρώτο αφορά τον όροφο κατοικίας των ξένων και το δεύτερο την εμφάνιση μιας διαδικασίας filtering-down.

Παράτηρήσαμε ότι το 63,2% των αλλοδαπών κατοικεί στο υπόγειο και στο ισόγειο ενώ το 56,3% των ενοίκων του υπογείου είναι αλλοδαποί. Όσον

αφορά τη διαδικασία φιλτραρίσματος, διαπιστώσαμε ότι το ποσοστό των ενοικιαστών, το οποίο κυμαίνεται στο αρκετά υψηλό 42,4% μειώνεται όσο ανεβαίνουμε τους ορόφους και παρόμοια μεταβάλλεται και το ποσοστό αυτών που σκέφτονται να μετακομίσουν μέσα στα επόμενα 2 χρόνια, που ανέρχονται στο 28,4% του συνόλου.

Συγκεκριμένα τα ποσοστά των ενοικιαστών και αυτών που σκεφτονται να μετακομίσουν είναι 87,5% και 43,8% στο υπόγειο, 63,9% και 36,1% στο ισόγειο, 43,6% και 33,3% στον πρώτο όροφο, 42,1% και 28,9% στον δεύτερο, 35,7% και 26,2% στον τρίτο, 31,6% και 28,9% στον τέταρτο 16,7% και 10% στον πέμπτο, 25% (αλλά 1 περίπτωση) και 0% στον έκτο/έβδομο.

Τόσο τα αίτια όσο και οι περιοχές μετακίνησης δεν φανερώνουν κάποια τάση ακόμα αν διασταυρωθούν ως προς τις κοινωνικές κατηγορίες και τους ορόφους. Αυτό οφείλεται κατ' αρχήν στον πολύ μικρό αριθμό περιπτώσεων. Φαίνεται πάντως ότι οι αιτίες μετακίνησης είναι σχετικές με την εργασία και την απόκτηση ιδιόκτητης στέγης και έπονται οι κακές συνθήκες διαβίωσης.

Πίνακας 8: Αίτια μετακόμισης

Αίτιο μετακόμισης	Συχνότητα	Ποσοστό%
Εργασία	16	23.2
Αγορά δικού μου	11	15.9
Μεγαλύτερο	10	14.5
Λοιπά	8	11.6
Κακή ποιότητα περιβάλλοντος	7	10.1
Κακή ποιότητα κατοικίας	6	8.7
Δημιουργία νοικοκυριού	4	5.8
Οικονομικοί (ακρίβεια)	3	4.3
Οκογενειακοί λόγοι	3	4.3
Δ/Α	1	1.4
Σύνολο	69	100.0

Οι κύριες περιοχές μετακόμισης, όπως φαίνεται και στον πίνακα που ακολουθεί, είναι η ίδια περιοχή, τα βόρεια προάστεια, η Δυτική Αθήνα και οι δήμοι γύρω από το Δήμο των Αθηναίων.

Πίνακας 9: Περιοχές μετακίνησης

Περιοχή μετακόμισης	Συχνότητα	Ποσοστό
Αμπελόκηποι	18	26.5
Βόρεια προάστεια	13	19.1
Δυτ. Αθήνα	9	13.2
Δήμοι περί τον Δ. Αθηναίων	8	11.8
Κέντρο	6	8.8
Άγνωστο	4	5.9
Πειραιάς - Φάληρο	3	4.4
Λοιπή Αττική	3	4.4
Εξωτερικό	2	2.9
Νότια προάστεια	1	1.5
Δ/Α	1	1.5
Σύνολο	68	100.0

Παρατηρείται λοιπόν αυξημένη κινητικότητα στους χαμηλότερους ορόφους και σημαντική άυξηση διαμερισμάτων όπου δεν κατοικεί ο ιδιοκτήτης. Παρά την έλλειψη συγκριτικών στοιχείων μπορούμε να πούμε ότι τα προηγούμενα μαζί με το αυξημένο ποσοστό αλλοδαπών δείχνουν ότι αργά-αργά ο παλιός πληθυσμός των ιδιοκτητών μετακινείται προς άλλες περιοχές. Πρέπει όμως να μετακινούνται και τα νοικοκυριά με παιδιά τα οποία αντιπροσωπεύουν μόλις το 31,5% του συνόλου των νοικοκυριών έναντι 44% στο ΠΣΠ. Παράλληλα τα μονομελή νοικοκυριά υπερεκπροσωπούνται (25,1% έναντι 18,5% στο ΠΣΠ) το ίδιο και τα ζευγάρια (22,6% έναντι 17,5%). Σε κάθε περίπτωση το θέμα χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε κάποιες επιπλέον πλευρές της συσχέτισης κοινωνικής κατηγορίας και ορόφου φτιάχνοντας τον πίνακα διασταύρωσης και υπολογίζοντας την συντελεστή χωροθέτησης ανά όροφο για κάθε ομάδα. Ο συντελεστής r , με αντεστραμμένη την κλίμακα της CLASS6 ώστε να ακολουθεί την ιεράρχιση του ορόφου, ανέρχεται σε 0,583 και δείχνει πολύ ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών. Ο ακόλουθος πίνακας συνοψίζει τα LQ's των διαφόρων κοινωνικών κατηγοριών του σχήματός μας ανά όροφο ενοίκησης.

Πίνακας 10: Συντελεστές χωροθέτησης των κοινωνικών κατηγοριών ανά όροφο

OROF76	CLASS6					
	1	2	3	4	5	6
-1						
LQ	0.00	0.00	0.49	0.00	2.40	5.60
0						
LQ	0.34	0.36	1.57	0.80	1.07	2.24
1						
LQ	0.00	0.49	1.27	1.30	1.73	1.21
2						
LQ	0.00	1.00	1.09	2.22	0.89	0.31
3						
LQ	0.52	1.57	1.01	0.82	0.82	0.29
4						
LQ	2.20	1.27	0.85	1.08	0.52	0.00
5						
LQ	3.67	1.73	0.47	0.00	0.26	0.00
6						
LQ	5.09	1.81	0.00	0.00	0.00	0.00

Από τον πίνακα αυτό φαίνεται ανάγλυφα η μεταβολή των συγκεντρώσεων των ατόμων των διαφόρων κατηγοριών σε σχέση με τον όροφο. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η πολωτική συμπεριφορά των κατηγοριών 1 και 2 σε σχέση με τις κατηγορίες 5 και 6. Οι ενδιάμεσοι όροφοι παρουσιάζουν μεγαλύτερη ανάμειξη των διαφόρων κατηγοριών.

Μερικά επιπλέον ενδιαφέροντα στοιχεία για τις κοινωνικές μας κατηγορίες είναι ότι:

α) Η κατηγορία 1 απέκτησε την ιδιόκτητη κατοικία της μόνο κατά 50% με αγορά, κατά 27,8% με αντιπαροχή και κατά 22,2% με κληρονομιά/ δωρεά ή προίκα. Πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος της αντιπαροχής γιατί προς την κατηγορία 1 έγιναν το 45,5% των αντιπαροχών που καταγράψαμε. Αντίθετα στις χαμηλότερες κατηγορίες ο ρόλος της αντιπαροχής, όπως και των παντοειδών παραχωρήσεων, είναι αμελητέος και ο κύριος παράγων είναι η αγορά (100% για την κατηγορία 6).

β) Το 54,5% των νοικοκυριών της κατηγορίας 1 κατοικεί σε ρετιρέ, το ίδιο συμβαίνει με το 32,3% της κατηγορίας 2, το 10,5% της κατηγορίας 3 κ.ο.κ μέχρι μείωσης σε 0% για την ομάδα 6. Παρόμοια είναι η κατάσταση και με άλλες παραμέτρους όπως τα οροφοδιαμερίσματα, τα διαμερίσματα με πρόσωπο μόνο προς τα μέσα (αντίστροφη σχέση) κ.λ.π.

γ) Μόνο το 13,6 των νοικοκυριών της κατηγορίας 1 ζεί με ενοίκιο, το ίδιο συμβαίνει με το 29% της κατηγορίας 2 ενώ τα νοικοκυριά της κατηγορίας 5 ενοικιάζουν σε ποσοστό 60% και της 6 σε ποσοστό 70%.

δ) Παρουσιάζεται ισχυρή συσχέτιση μεταξύ κοινωνικής κατηγορίας και μεγέθους διαμερίσματος το r να φτάνει το 0,421. Αυτό σημαίνει ότι σε γενικές γραμμές οι ανώτερες κοινωνικές κατηγορίες ζούν σε μεγαλύτερα διαμερίσματα.

ε) Τέλος, όσον αφορά τις στάσεις απέναντι στους συγκατοίκους στους άλλους ορόφους ακολουθείται ένα παρόμοιο πρότυπο όπως αναλύθηκε και στον όροφο. Γενική συμφωνία ότι οι συνθήκες στο ρετιρέ είναι καλύτερες και στο ημιυπόγειο χειρότερες. Οριακά θετική, αυτή τη φορά, είναι άποψη των ανώτερων στρωμάτων για το κατά πόσον οι κάτοικοι των ρετιρέ είναι πλουσιότεροι και αρκετά μαζικότερη η συμφωνία των κατώτερων στρωμάτων ενώ ξανά οι κατηγορίες 1 και 2 πιστεύουν με μεγάλη πλειοψηφία ότι οι κάτοικοι του ημιυπογείου είναι φτωχότεροι και οι λοιποί συμφωνούν μαζί τους. Τέλος, όλες οι κατηγορίες δεν είναι και ιδιαίτερα ένθερμοι υποστηρικτές της άποψης για τη βελτίωση και την υποβάθμιση της εικόνας αλλά και πάλι οι ανώτερες κατηγορίες είναι αρκετά αρνητικότερες των κατωτέρων.

Κεφάλαιο 5ο

Συμπεράσματα

5.1 Σύνθεση των συμπερασμάτων

Στα κεφάλαια που προηγήθηκαν καταφέραμε να δείξουμε ότι υπάρχει ισχυρή συσχέτιση ανάμεσα στον όροφο κατοικίας και στις κοινωνικές μας κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές δημιουργήθηκαν με στόχο να αντικατοπτρίζουν τη διαβάθμιση ισχύος των στρωμάτων που προσπαθούν να περιγράψουν και στο βαθμό που το καταφέρνουν μας επιτρέπουν να αναπτύξουμε τη σχετική επιχειρηματολογία μας.

Στην περιοχή μας υπάρχει ένα αρκετά ανομοιόμορφο στεγαστικό δυναμικό, παρ' ότι οι πολυκατοικίες είναι κτισμένες περίπου την ίδια περίοδο. Η ανομοιομορφία αυτή αφορά την ποιότητα και τα είδη κατοικίας τόσο σε σχέση με περιβαλλοντικούς παράγοντες όσο και σε σχέση με το μέγεθος και την παροχή εξυπηρητήσεων. Ιδιαίτερως επιβαρυμένα είναι τα διαμερίσματα του υπογείου ενώ αρκετά ευνοημένα είναι τα διαμερίσματα των τελευταίων ορόφων, άποψη που τεκμηριώσαμε με τη στατιστική μας ανάλυση.

Η εύνοια αυτή δεν οφείλεται όμως μόνον στην αναπόφευκτη βελτίωση των συνθηκών όσο ανεβαίνουμε τους ορόφους των κτισμάτων μιάς περιοχής με στενό οδικό δίκτυο (π.χ. καλύτερος ηλιασμός, λιγότερος θόρυβος) αλλά και σε συνειδητή επιλογή του κατασκευαστή. Κατά κανόνα το εμβαδό ορόφου όσο ανεβαίνουμε τόσο μικραίνει εξ' αιτίας της νομοθεσίας της εποχής, η οποία αναγκαστικά οδηγούσε στην κατασκευή ρετιρέ.

Παράλληλα, οι κατασκευαστές μεγάλωναν το εμβαδό διαμερίσματος με αποτέλεσμα την περαιτέρω βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των δυνητικών ενοίκων. Εάν δεν προχωρούσαν σε αυτή την κίνηση τότε δεν θα κάλυπταν τη ζήτηση από ένα κομμάτι της αγοράς που ήθελε ευρύχωρα διαμερίσματα με βελτιωμένες κατά το δυνατόν περιβαλλοντικές συνθήκες.

Οι ενδιάμεσοι όροφοι θα προσέφεραν αρκετό χώρο για την κατασκευή μεγαλύτερου, διαμερισμάτων με αρκετές διαφοροποιήσεις ως προς τη θέση το είδος και το μέγεθος, προορισμένων να καλύψουν τη ζήτηση άλλων

τμημάτων του πληθυσμού. Η υπερβάλλουσα ζήτηση επέτρεψε την κατασκευή κατοικιών «κακών» ως προϊόντα ακόμα και για τα μέτρα της εποχής, στα υπόγεια των πολυκατοικιών τα οποία όμως στέγαζαν τα κατώτερα στρώματα. Συνολικά η πολυκατοικία της εποχής επέτρεπε την παράλληλη λειτουργία κατοικίας καθ' ύψος, στον ίδιο χώρο, πόλλων υποαγορών κατοικίας.

Από την κατάσταση αυτή οφελήθηκαν παράλληλα και τα νοικοκυριά που κατείχαν γή στην περιοχή και η έκρηξη των τιμών τους επέτρεψε να αποκομίσουν σημαντικά κέρδη απο την όλη διαδικασία όπως δείχνει η κατανομή των αντιπαροχών ανα κατηγορία. Η παρουσία της μεταβλητής AGEATH δείχνει επίσης κατά πάσα πιθανότητα την εκμετάλλευση των ευκαιριών που παρουσιάστηκαν τότε αλλά και γενικότερα τις καλύτερες δυνατότητες εύρεσης καλύτερης κατοικίας που προέρχονται απο την γνώση των ιδιαιτεροτήτων της συγκεκριμένης αγοράς.

Με την πάροδο των ετών, την επέκταση της πόλης και την άνοδο του επιπέδου κατανάλωσης των νοικοκυριών υπήρξε εγκατάλειψη των κατωτέρων ορόφων απο τους ιδιοκτήτες τους και σταδιακή ενοικίαση των διαμερισμάτων εξ' ού και τα σημαντικά ποσοστά ενοικίασης στους χαμηλότερους ορόφους. Η είσοδος των αλλοδαπών επέτρεψε να ενοικιαστούν ακόμα και τα απαράδεκτα υπόγεια και μάλιστα με υπερσυγκέντρωση αλλοδαπών οι οποίοι προσπαθούν να εκμεταλλευτούν τα πλεονεκτήματα που θεωρούν ότι τους προσφέρει η περιοχή υποβαθμίζοντας την ποιότητα κατοικίας που επιλέγουν.

Στις προαναφερθείσες περιπτώσεις έχουμε άλλη μιά εμφάνιση του τρόπου με τον οποίο τα στρώματα σε ανώτερες θέσεις ισχύος εκμεταλλεύονται τη θέση τους προκειμένου να αποκομίσουν επιθυμητά αποτελέσματα. Κατά την αρχική περίοδο, όταν κατασκευαζόταν το οικιστικό απόθεμα της περιοχής, ήταν η πίεση των στρωμάτων αυτών (πιθανότατα μεσοαστικές οικογένειες με ανάγκες χώρου), μέσω της αγοράς που ώθησε στη κατασκευή πολυκατοικιών όπου η καλύτερη θέση προοριζόταν εξ' αρχής για τα στρώματα αυτά. Οι υπόλοιποι αποκλείονταν έμμεσα αλλά αποτελεσματικότερα. Παράλληλα οι κάτοικοι της περιοχής εισήλθαν μέσω της αντιπαροχής στην υποαγορά αυτή, αν δεν ήταν οι ίδιοι που ώθησαν στην δημιουργία της.

Τέλος, με την αλλαγή των καταναλωτικών συνηθειών και τις ευρύτερες αλλαγές στο αστικό περιβάλλον που επέτρεψαν, αν δεν επέβαλαν, τη μετακίνηση των ανώτερων αυτών στρωμάτων, έχουμε μέσω της ενοικίασης την αποκομιδή οφέλους από ένα κεφάλαιο ουσιαστικά απαξιωμένο χηριστικά για τον κάτοχό του. Αυτό ισχύει κυρίως για τα ημιυπόγεια των οποίων οι ιδιοκτήτες πρέπει να θεωρούν τους σε αδύναμη θέση ευρισκόμενους αλλοδαπούς σαν το «μάννα εξ' ουρανού».

Η κατάσταση από πλευράς τύπου νοικοκυριών εμφανίζεται πλέον αρκετά διαφοροποιημένη από την υπόλοιπη Αθήνα, με τα ζευγάρια και τα μονομελή νοικοκυριά να υπερεκπροσωπούνται και τις πυρηνικές οικογένειες, με τις μεγαλύτερες ανάγκες χώρου να υποεκπροσωπούνται σημαντικά. Αυτό μπορεί να σημαίνει είτε ότι δεν μπορούν να βρουν ικανοποιητικό τύπο κατοικίας στη συγκεκριμένη περιοχή είτε ότι δεν την επιλέγουν συνειδητά. Είναι πάντως χαρακτηριστικό ότι 112 από 248 νοικοκυριά δηλώνουν ως έναν από τους τρεις κύριους λόγους, ότι έρχονται να μείνουν στην περιοχή επειδή προσφέρει εξυπηρετήσεις (συγκοινωνίες, κέντρική θέση κ.λπ), 89 λόγω συγγενών και φίλων και 79 ότι τα εξυπηρετεί ως προς την εργασία τους.

Βαθιά εδραιωμένη είναι σε όλους η απαξίωση για το ημιυπόγειο ως τόπο κατοικίας και οι ένοικοί του πιστεύεται μαζικά ότι είναι φτωχότεροι. Οι μόνοι που δεν πιστεύουν ότι στα ρετιρέ κατοικούν πλουσιότερα άτομα είναι οι ίδιοι ο ένοικοί τους, μέλη κυρίως των ανώτερων κατηγοριών. Οι ίδιοι είναι οι πλέον αρνητικοί για το κατά πόσον ο όροφος κατοικίας επηρεάζει την εικόνα προς τους τρίτους. Ακόμα όμως και αυτή η άποψη παρουσιάζει αποδοχή άνω του 50% σε πολλές κοινωνικές κατηγορίες ή κατηγορίες ενοίκων με βάση τον όροφο..

Θεωρούμε σοβαρότατες τις ενδείξεις ότι ο χώρος του υπογείου είναι εδραιωμένος στη συνείδηση των ενοίκων των πολυκατοικιών ως μία κακή περιοχή για να ζει κανείς, μία "back region", με παράλληλη αρνητική επίπτωση στην άποψη για τους ενοίκους του. Η υπερεκπροσώπιση των αλλοδαπών στη συγκεκριμένη κατηγορία διαμερισμάτων μάλλον ανατροφοδοτεί επιβαρυντικά την ξενοφοβική αντίληψη στην οποία αναφερθήκαμε στην αρχή της εργασίας μας.

Ελληνική βιβλιογραφία

- Εμμανουήλ Δ.(κ.α.),(1996), *Η στέγαση των χαμηλών εισοδημάτων στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΔΕΠΟΣ
- ΔΕΠΟΣ (1990), *Συνθήκες και τάσεις στην αγορά κατοικίας των μεγάλων αστικών κέντρων: Έρευνα 198*. Τόμος 2. Αθήνα: ΔΕΠΟΣ
- Καμπούρογλου Δ. (1920), *Τοπωνυμικά παράδοξα*. Αθήνα: Κολλάρος.
- Κόκκου Α. (επίμ.)(1989), *Αττικό τοπίο και Περιβάλλον*. Αθήνα: ΥΠΠΟ.
- Κοτζαμάνης Β., (1991), *Σημειώσεις για το μάθημα: Εισαγωγή στις κοινωνικές επιστήμες*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Κοτζαμάνης Β. (1993), *Σημειώσεις για το μάθημα: Εισαγωγή στις μεθόδους κοινωνικής έρευνας*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Μαλούτας Θ. (1990) *Αθήνα, Κατοικία, Οικογένεια*. Αθήνα: Εξάντας.
- Μαλούτας Θ., Οικονόμου Δ. (επίμ.) (1992) *Κοινωνική, δομή και πολεοδομική οργάνωση στην Αθήνα*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Μαλούτας Θ. (1998) *Διδακτικές σημειώσεις. Χώρος και ποσοτικές αναλύσεις: Παλινδρόμηση*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας: Βόλος
- Μπίρης Κ. (1995), *Αι Αθήναι*, Αθήνα: Μέλισσα (2η έκδοση).
- Οικονόμου Δ. (1987), *Η στεγαστική πολιτική στη μεταπολεμική Ελλάδα: Βασικές ερμηνευτικές υποθέσεις, πιστοδότηση της στέγης και πολιτική ενοικίων*. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 64:56-129.
- Οικονόμου Δ. (1988), *Σύστημα γής και κατοικίας στη μεταπολεμική Ελλάδα. Λειτουργικές ισοδυναμίες με το Κεϋνσιανό κράτος πρόνοιας, στο Μαλούτας Θ., Οικονόμου Δ. (επιμ.), Προβλήματα ανάπτυξης του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εξάντας.
- Οικονόμου Δ. (1990), *Σημειώσεις για το μάθημα: Εισαγωγή στην ανάλυση του χώρου και το σχεδιασμό Ι*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

- Παραδείσης Ν. (1997), *Αμπελόκηποι*. Αθήνα: Μικρός Ρωμηός.
- Πανταζής Π. (1995), *Διπλωματική εργασία: Σχήματα κοινωνικού διαχωρισμού. Η περίπτωση της Θεσσαλονίκης*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Τάτσης Ν., (1984), *Κοινωνιολογία Α'*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Τσουκαλάς Κ. (1986), *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Τσουγιόπουλος Γ. (1984), *Το ελληνικό αστικό κέντρο. Πρώτο μέρος: Μεθοδολογική προσέγγιση*. Αθήνα: ΕΚΚΕ
- Ψωινός Δ.Π.(1992) *Εφαρμοσμένη στατιστική*. Θεσσαλονίκη: Ζήτης (3η έκδοση).

Ξένη βιβλιογραφία

- Andrews F. (et. al.)(1981) *A guide for selecting statistical techniques for analyzing social science data*. Survey research center, Institute for social research, University of Michigan.
- Berry B. J. L.,(1973) *The human consequences of urbanisation*. London: MacMillan
- Berry W. (1985), *Multiple regression in practice*. Beverly Hills: Sage
- Cadwalleder M. (1996), *Urban geography. An analytical approach*. Upper Saddle River NJ: Prentice Hall.
- Carter H., (1982) *The study of urban geography*. London: Edward Arnold
- Cramer D. (-) *Intoducing statistics for social research*. London: Routledge
- Crompton R. (1993), *Class and Stratification*. Cambridge: Polity press
- Debnam G. (1984),*The analysis of power. A realist approach*. London: MacMillan.
- Dickens P., (1990) *Urban sociology*. New York: Harvester-Wheatsheaf
- Erikson R., Goldthorpe J. H. (1992), Individual or family ? Results from two approaches to class assignment. *Acta Sociologica*, 35:95-105.

- Erikson R., Goldthorpe J. H. (1993), *The Constant Flux. A study of class mobility in industrial societies*. Clarendon Press: Oxford.
- Erikson R. (1984), Social class of men women and families. *Sociology*, 18(4):501-514.
- Evans G. (1992), Testing the validity of the Goldthorpe class schema. *European Sociological Review* 8 (3):211-232.
- Evans G. (1996), Putting men and women into classes. An assessment of the cross-sex validity of the Goldthorpe class schema. *Sociology*, 30 (2):209-234.
- Fishman R. (1996), Bourgeois Utopias: Visions of Suburbia, in Fainstein S. and Campbell S. (eds.), *Readings in Urban Theory*. Oxford: Blackwell.
- Goldthorpe J. H. (1980), *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Goldthorpe J. H. (1983), Women and class analysis: In defence of the conventional view. *Sociology*, 17(4):465-488
- Goldthorpe J. H. (1984), Women and class analysis: A reply to the replies. *Sociology*, 18(4):491-499.
- Grimmer Software (1994), *Question for Windows. User's guide*. Asnieres, Statilogie.
- Hindess B. (1982), Power, Interests and the outcome of struggles. *Sociology*, 16(4):498-511.
- Johnston R.J., (1984) *City and Society: An outline for Urban Geography*. London: Hutchinson.
- Knox P. (1995), *Urban social geography. An introduction*. Essex: Longman (3rd edition).
- Laquerbe J.,(1967) La population des quartiers historiques a Montpellier. *Economie meridionale* 60(4):1-7
- Leake W.M. (1841), *The topography of Athens and the Demi*, London.
- Leontidou L. (1990), *The Mediterranean city in transition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mann M. (1986), *The sources of social power: Vol 1*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Mann M. (1993), *The sources of social power: Vol 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maloutas T. (1993), Social segregation in Athens. *Antipode* 25(3):223-239
- Moser C., Kalton G. (1971), *Survey methods in social investigation*. London: Heinemann Educational Books (2nd edition).
- Runciman W.G. (1990), How many classes are there in contemporary British society ?. *Sociology*, 24(3):377-396.
- Sayer A. (1985), The difference that space makes, in Gregory D., Urry J. (eds.), *Social relations and spatial structures*. London: MacMillan.
- Scott J. (1996), *Stratification and power: Structures of class, status and command*. Cambridge: Polity Press.
- Urry J., Gregory D., (eds.)(1985) *Social relations and spatial structures*. London: MacMillan.
- Wheler G. (1682), *A Journey into Greece*. London.
- White P., (1984) *The west european city: A social geography*. London: Longman
- Wrong D. (1988), *Power. Its forms, bases and uses*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Zipp J. F. Plutzer E. (1996), Wives and husbands: Social class, gender and class identification in the U.S. *Sociology*, 30(2):235-252

Υποσημειώσεις

¹ Την εικόνα αυτή παρουσιάζει σε χάρτη η Leontidou (1990: 80)

² Βλ. σχετικά το Οικονόμου Δ. (1988)

³ Βλ. Urry (1985: 29)

⁴ Βλ. Cohen I. στο Giddens A. (1987: 298)

⁵ Βλ. Cohen I. στο Giddens A. (1987: 285)

⁶ Βλ. Cohen I. στο Giddens A. (1987: 285)

⁷ Mann M. (1986).

⁸ Πρόκειται για τις απόψεις που αναφέρονται στην "αταξική κοινωνία" και την "εύπορη εργατική τάξη".

⁹ Scott J. (1996: 188)

¹⁰ λ. χ. Τσουγιόπουλος (1984), ΔΕΠΟΣ (1990)

¹¹ Σχετική συζήτηση δες στο Crompton R. (1993: 49 κ.ε.)

¹² Για διάφορες απόψεις επι του θέματος δείτε την υποσημείωση 10 καθώς και τους

Goldthorpe J. H. (1983), Zipp J. F., Plutzer E. (1996).

¹³ Βλ. σχετικά την επιχειρηματολογία των Erikson (1984), Goldthorpe (1980: 290), Erikson - Goldthorpe (1992)

¹⁴ Βλ. σχετικά και Runciman W.G. (1990: 384-385)

¹⁵ Γενικότερα το ζήτημα αυτό της μετάβασης απο τις αφαιρετικές κατηγορίες στην πραγματικότητα καθώς και η διάκριση της έρευνας σε εντατική και εκτατική αναλύεται απο τον Sayer A. (1992: 232 κ.ε.).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Πεδίον Άρεως
383.34 Βόλος

Τηλ. 0421/69.781-4
Fax: 0421/63793

Αγαπητοί ένοικοι,

το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας διεξάγει έρευνα των συνθηκών στέγασης σε μια πυκνοδομημένη περιοχή της Αθήνας (περιοχή Αμπελοκήπων).

Έπειτα από τυχαία δειγματοληψία επελέγη και η πολυκατοικία στην οποία διαμένετε και συνεπώς μέσα στις επόμενες 2 μέρες, σε κατάλληλη ώρα, θα σας επισκεφθεί ειδική συνεντεύκτρια η οποία θα σας ζητήσει μια σύντομη συνέντευξη.

Το απαιτούμενο χρονικό διάστημα είναι ελάχιστο, αλλά η βοήθεια που θα μας προσφέρει η συνεργασία σας είναι εξαιρετικά σημαντική.

Πιστεύουμε ότι με τη συνεργασία σας η έρευνα θα επιτύχει να αποδώσει με σαφήνεια τα προβλήματα και τις προοπτικές της περιοχής αυτής της πόλης.

Ο υπεύθυνος της έρευνας

Θωμάς Μαλούτας

Αν. Καθηγητής

Ε Ε Τε Τε Τε Τε Πλ Αρ Αρ

Q1 Κωδικός ερωτηματολογίου

Q2 Συνολικός αριθμός ορόφων του κτίσματος

-
- 3
-
-
- 4
-
-
- 5
-
-
- 6
-
-
- 7
-
-
- 8

Q3 Να σημειωθούν ποιές απο τις ακόλουθες χρήσεις υπάρχουν στο υπόγειο (ή ημιυπόγειο αλλά να σημειωθεί για ποιο πρόκειται)

-
- 1) Γραφεία-Διοίκηση
-
-
- 2) Λιανικό εμπόριο
-
-
- 3) Χονδρεμπόριο-Αποθήκες
-
-
- 4) Οχλούσα βιοτεχνία και συνεργεία
-
-
- 5) Μη οχλούσα βιοτεχνία
-
-
- 6) Αναψυχή-Ψυχαγωγία
-
-
- 7) Άλλη οχλούσα δραστηριότητα (ποιά)
-
-
- 8) Δεν υπάρχει καμία από αυτές

Q4 Να σημειωθούν ποιές απο τις ακόλουθες χρήσεις υπάρχουν στο ισόγειο

-
- 1) Γραφεία-Διοίκηση
-
-
- 2) Λιανικό εμπόριο
-
-
- 3) Χονδρεμπόριο-Αποθήκες
-
-
- 4) Οχλούσα βιοτεχνία και συνεργεία
-
-
- 5) Μη οχλούσα βιοτεχνία
-
-
- 6) Αναψυχή-Ψυχαγωγία
-
-
- 7) Άλλη οχλούσα δραστηριότητα (ποιά)
-
-
- 8) Δεν υπάρχει καμία από αυτές

Q5 Να σημειωθούν ποιές απο τις ακόλουθες χρήσεις υπάρχουν στον 1ο όροφο

-
- 1) Γραφεία-Διοίκηση
-
-
- 2) Λιανικό εμπόριο
-
-
- 3) Χονδρεμπόριο-Αποθήκες
-
-
- 4) Οχλούσα βιοτεχνία και συνεργεία
-
-
- 5) Μη οχλούσα βιοτεχνία
-
-
- 6) Αναψυχή-Ψυχαγωγία
-
-
- 7) Άλλη οχλούσα δραστηριότητα (ποιά)
-
-
- 8) Δεν υπάρχει καμία από αυτές

Q6 Κατάσταση πολυκατοικίας (με σύντομη αιτιολόγηση)

-
- 1) Πολύ κακή 1
-
-
- 2) Κακή 2
-
-
- 3) Μέτρια 3
-
-
- 4) Καλή 4
-
-
- 5) Πολύ καλή 5

Πρώτα θα ήθελα να σας ρωτήσω μερικά στοιχεία για όσους κατοικούν εδώ, στο διαμέρισμα αυτό.

Q7 Φύλλο ερωτωμένου

-
- 1) Άρρεν
-
-
- 2) Θήλυ

Q8 Στο διαμέρισμα αυτό μένουν:

- 1) Μόνο εσείς
- 2) Εσείς και ο σύζυγος χωρίς παιδιά
- 3) Εσείς, ο/η σύζυγος σας και τα παιδιά σας
- 4) Εσείς και τα παιδιά σας
- 5) Εσείς και κάποια άλλα άτομα με τα οποία δεν έχετε θεσμικά κατοχυρωμένη σχέση (π.χ ανύπανδρο ζευγάρι)
- 6) Κάτι απο τα προηγούμενα μαζί με συγγενείς (σημειώστε ποιό, πχ: 1)

Q9 Πόσα άτομα μένουν μόνιμα στο διαμέρισμα;

Q10 Πόσων ετών είστε;

Q11 Πόσων ετών είναι ο/η σύζυγός σας;
 Δεν υπάρχει

Q12 Σε ποιά χώρα γεννηθήκατε,

Q12-1 Σε ποιά χώρα γεννήθηκε ο/η σύζυγος σας;

Q13 Σε ποιά πόλη γεννηθήκατε;

Q14 Τι εθνικότητα έχετε;

Q15 Πότε ήρθατε στην Αθήνα;(+Αμπελοκ-κατοικια)

Q16 Πότε ήρθε στην Αθήνα ο/η σύζυγος σας;
 Δεν υπάρχει

Q17 Υπάρχουν στη γύρω περιοχή συγγενείς η συντοπίτες σας με τους οποίους διατηρείτε στενές σχέσεις:

- 1) Συγγενείς
- 2) Συντοπίτες
- 3) Τίποτα απο τα δύο

Θα ήθελα τώρα να σας ρωτήσω μερικά πράγματα για την πολυκατοικία στην οποία μένετε

Q18 Γνωρίζετε πότε κτίστηκε η πολυκατοικία αυτή; (ικανοποιητική και ακρίβεια πενταετίας πχ 1955-60)
(Προσοχή η περιοχή μπήκε στο σχέδιο εν μέρει το 1940 και το 1951)

Δεν γνωρίζω

Q19 Γνωρίζετε με ποιόν απο τους ακόλουθους τρόπους κατασκευάστηκε η πολυκατοικία;

- 1) Αντιπαροχή
- 2) Με χρήματα του ιδιοκτήτη του οικοπέδου
- 3) Απο τον εργολάβο, ο οποίος αγόρασε και το οικόπεδο και την έχτισε.
- Δεν γνωρίζω

Q20 Κατοικεί εδώ ο ιδιοκτήτης που έκανε την αντιπαροχή ή συγγενείς του;

- 1) Ναι
- 2) Όχι
- Δεν γνωρίζω

Q21 Σε ποιόν όροφο κατοικεί ο ιδιοκτήτης που έκανε την αντιπαροχή;
 Δεν γνωρίζω

Q21-1 Σε ποιόν όροφο κατοικούν συγγενείς του;
 Δεν γνωρίζω

Ας περάσουμε τώρα σε μερικά στοιχεία για το διαμέρισμά σας

Q22 Όροφος διαμερίσματος (εάν εκτείνεται σε 2 να σημειωθεί ο υψηλότερος)

☐	-1
☐	Ημιυπόγειο
☐	0
☐	1
☐	2
☐	3
☐	4
☐	5
☐	6
☐	7
☐	8

Q23 Μένετε εδώ με:

☐	1) Γ'νοίκιο
☐	2) είναι ιδιοκτησία δική μου ή μέλους του νοικοκυριού
☐	3) Μου έχει παραχωρηθεί δωρεάν για να μένω χωρίς να έχω την ιδιοκτησία

Q24 (Μόνο εάν είναι ιδιοκτήτης) Με ποιό τρόπο αποκτήσατε το διαμέρισμα;

☐	1) Αγορά
☐	2) Αντιπαροχή
☐	3) Κληρονομιά-Δωρεά-Προίκα
☐	4) Άλλο (αναλυτικά)

Q25 Ποιοί οι 3 βασικοί λόγοι που έπαιξαν σημαντικό ρόλο για να εγκατασταθείτε στην περιοχή;(Πίνακας1)

☐	1)
☐	2)
☐	3)

Q26 Ποιοί οι 3 βασικοί λόγοι που έπαιξαν σημαντικό ρόλο για να εγκατασταθείτε στο διαμέρισμα;(Πίνακας2)

☐	1)
☐	2)
☐	3)

Q27 Η κατοικία είναι (πολλαπλή απάντηση):

☐	1) Διαμπερής
☐	2) Σε γωνία
☐	3) Μόνο με πρόσωπο προς τα έξω
☐	4) Μόνο με πρόσωπο προς τα μέσα
☐	5) Ρετιρέ
☐	6) Οροφδιαμέρισμα

Q28 Πόσα τετραγωνικά μέτρα είναι το διαμέρισμα;

Q29 Πόσα δωμάτια εκτός απο την κουζίνα και το λουτρό έχει το διαμέρισμα;

Q30 Πόσα δωμάτια ύπνου έχει το διαμέρισμα;

Q31 Η κουζίνα είναι μικρότερη απο 4 τ.μ;

☐	1) Ναι
☐	2) Όχι

Q32 Η κουζίνα βλέπει σε φωταγωγό και μόνον:

☐	1) Ναι
☐	2) Όχι

Q33 Το λουτρό σας έχει ντούς η και μπανιέρα;

- 1) Μόνο ντούς
 2) Μπανιέρα

Q34 Το μπαλκόνι σας έχει φάρδος:

- 1) Λιγότερο απο 1 μέτρο
 2) Ένα εως δύο μέτρα
 3) Πάνω απο 2 μέτρα
 4) Είναι μέρος της ταράτσας
 5) Δέν έχει μπαλκόνι

Q35 Έχει το διαμέρισμα κλιματισμό;

- 1) Ναι
 2) Όχι

Q36 Δικαιούται το διαμέρισμα χώρο στάθμευσης στην πολυκατοικία;

- 1) Ναι
 2) Όχι

Q37 Τι θέα έχει το διαμέρισμα;

- 1) Μόνο η κατά το μεγαλύτερο κομμάτι σε δρόμο πλάτους κάτω απο 8μ
 2) Σε πάρκο, πλατεία ή άλλο ανοικτό χώρο
 3) Σε ανοικτό οριζοντα
 4) Σε αναβαθμισμένη θέα (αναλυτικά)
 5) Μόνο η κατά το μεγαλύτερο κομμάτι σε δρόμο πλάτους πάνω απο 8μ
 6) Σε άλλη θέα (αναλυτικά)

Q38 Πώς θα βαθμολογούσατε την κατοικία σας σε σχέση με τα ακόλουθα:

1 2 3 4 5 (1πολύ κακή, 2κακή, 3μέτρια, 4καλή, 5πολύ καλή)

	1	2	3	4	5
1) Θόρυβο από την υπόλοιπη πολυκατοικία					
2) Φωτισμό					
3) Αερισμό					
4) Θέα					
5) Θόρυβο από το εξωτερικό περιβάλλον					

Q39 Τι είδους θέρμανση έχει κυρίως το διαμερισμά σας;

- 1) Αυτόνομη κεντρική θέρμανση
 2) Κεντρική θέρμανση
 3) Ηλεκτρικούς θερμοσυσσωρευτές
 4) Σόμπα πετρελαίου-υγραερίου
 5) Κλιματισμό
 6) Άλλες ηλεκτρικές συσκευές
 7) Δέν έχει θέρμανση
 8) Άλλο

Q40 Στις κρύες περιόδους του χειμώνα, το διαμέρισμά σας θερμαίνεται ικανοποιητικά με το μέσον αυτό:

- 1) Ναι
 2) Όχι

Q41 Πώς βαθμολογείτε την κατάσταση της κατοικίας σας σε σχέση με τα παρακάτω

1 2 3 4 5 (5 πολύ καλη, 4 καλή, 3 μέτρια, 2 κακά, 1 πολύ κακή)

	1	2	3	4	5
1) Ηλεκτρική εγκατάσταση					
2) Υδραυλική εγκατάσταση					
3) Πατώματα					
4) Εξωτερικά κουφώματα					
5) Αποχέτευση					

6) Βαψίματα

Q42 Έχετε κάνει κάποια σημαντική επισκευή στο διαμέρισμά σας τα τελευταία 5 χρόνια:
(Σημαντική είναι μια επισκευή όπως βαψίματα δωματίων, αλλαγή πατωμάτων κλπ)

- 1) Ναι
 2) Όχι

Q42-1 Αν όχι γιατί;

- 1) Δέν χρειάστηκε
 2) Δέν μπορούσα να διαθέσω το ποσό που χρειάζεται

Q43 Έχετε πρόβλημα τρεχούμενου ζεστού νερού (π.χ κακή λειτουργία του θερμοσίφωνα);

- 1) Ναι
 2) Όχι

Q44 (Εάν είναι εννοικιαστής) Ποιό είναι περίπου το ενοίκιο σας κάθε μήνα;

Q45 Προγραμματίζετε να μετακομίσετε τα επόμενα 2 χρόνια;

- 1) Ναι
 2) Όχι

Q46 Προς ποιά περιοχή θα μετακομίσετε (και συνοικία);

Q47 Για ποιό λόγο θα μετακομίσετε;

Q48 Ποιά πιστεύετε ότι είναι περίπου η τιμή πώλησης του διαμερίσματος αυτού;

Δεν απαντώ

Θα ήθελα τώρα να ρωτήσω κάποια πράγματα για σας και το επάγγελμά σας

Q49 Ποιό είναι το επάγγελμά σας; (αναλυτικά)

Q49-1 Ποιό είναι το επάγγελμα του/της συζύγου σας (αναλυτικά);

Q50 Εργάζεστε στον ιδιωτικό ή στο δημόσιο τομέα;

- 1) Ιδιωτικό
 2) Δημόσιο

Q50-1 Ο/Η σύζυγός σας;

- 1) Ιδιωτικό
 2) Δημόσιο

Q51 Είστε εργοδότης, αυτοαπασχολούμενος ή μισθωτός;

- 1) Εργοδότης
 2) Αυτοαπασχολούμενος
 3) Μισθωτός

Q51-1 Είναι ο/η σύζυγος εργοδότης, αυτοαπασχολούμενος ή μισθωτός;

- 1) Εργοδότης
 2) Αυτοαπασχολούμενος
 3) Μισθωτός

Συ Ερ Q52 Πόσους εργαζόμενους απασχολεί ο εργοδότης;

☐	1) 1-5
☐	2) 5-10
☐	3) 10-20
☐	4) 20 και άνω

Q53 Σε περίπτωση που είστε μισθωτός/συνταξιούχος μισθωτός είστε;

☐	1) Υψηλόβαθμο στέλεχος (πχ Γεν διευθυντής)
☐	2) Μεσαίο στέλεχος (πχ προϊστάμενος τμήματος)
☐	3) Απλό στέλεχος

Q53-1 Ο/Η σύζυγος;

☐	1) Υψηλόβαθμο στέλεχος (πχ Γεν διευθυντής)
☐	2) Μεσαίο στέλεχος (πχ προϊστάμενος τμήματος)
☐	3) Απλό στέλεχος

Συ Ερ Q54 Η απασχόλησή σας είναι πλήρης, μερική ή ευκαιριακή;

☐	1) Πλήρης
☐	2) Μερική
☐	3) Ευκαιριακή

Q55 Πόσα απο τα μέλη του νοικοκυριού εργάζονται;

Q56 Απασχολείται κάποιο μέλος με δεύτερη εργασία;

☐	1) Ναι
☐	2) Όχι

Q57 Τί εκπαίδευση έχετε λάβει;

☐	1) Μεταπτυχιακή
☐	2) Πανεπιστημιακή
☐	3) Ανωτέρα (ΤΕΙ, κλπ)
☐	4) Μέση τεχνική (τεχνικά ΙΕΚ, σχολές ΟΑΕΔ κλπ)
☐	5) Μέση άλλη (λοιπά ΙΕΚ, σχολές)
☐	6) Λύκειο
☐	7) Γυμνάσιο
☐	8) Δημοτικό
☐	9) Λιγότερο
☐	10) Άλλο (αναλυτικά)

Q57-1 Ο/Η σύζυγος;

☐	1) Μεταπτυχιακή
☐	2) Πανεπιστημιακή
☐	3) Ανωτέρα (ΤΕΙ, κλπ)
☐	4) Μέση τεχνική (τεχνικά ΙΕΚ, σχολές ΟΑΕΔ κλπ)
☐	5) Μέση άλλη (λοιπά ΙΕΚ, σχολές)
☐	6) Λύκειο
☐	7) Γυμνάσιο
☐	8) Δημοτικό
☐	9) Λιγότερο
☐	10) Άλλο (αναλυτικά)

Q58 Ο τόπος εργασίας σας βρίσκεται;

☐	1) Στο ίδιο το διαμέρισμα
☐	2) Αλλού στην πολυκατοικία
☐	3) Αλλού στο τετράγωνο

- 4) Αλλού στους Αμπελόκηπους
- 5) Σε γειτονική περιοχή
- 6) Μακρύτερα

Q59 Ποιό απο τα ακόλουθα έχετε;

- 1) Ηλ. Σκούπα
- 2) Ηλ. Κουζίνα
- 3) Πλυντήριο
- 4) Ψυγείο
- 5) Πλυντήριο πιάτων
- 6) Φούρνο μικροκυμάτων
- 7) Έγχρωμη τηλεόραση
- 8) Βίντεο
- 9) Βιντεοκάμερα
- 10) Ηλεκτρ. Υπολογιστή
- 11) Φίλμνερ
- 12) Τηλέφωνο
- 13) Κινητό τηλέφωνο
- 14) Στερεοφωνικό συγκρότημα
- 15) Μηχανάκι
- 16) Αυτοκίνητο

Q60 Πόσο συχνά χρησιμοποιείτε αμειβόμενη βοήθεια για τις οικιακές εργασίες;

- 1) Δεν χρησιμοποιούμε
- 2) Καθημερινά
- 3) Συχνότερα απο 1 φορά την εβδομάδα
- 4) 1 φορά την εβδομάδα
- 5) 1 φορά το 15νήμερο
- 6) 1 φορά το μήνα

Q61 Τα ηλικιωμένα μέλη της οικογενείας κατοικούν:

- 1) Στο ίδιο το διαμέρισμα
- 2) Στην ίδια πολυκατοικία
- 3) Αλλού στο τετράγωνο
- 4) Αλλού στους Αμπελόκηπους
- 5) Σε γειτονική περιοχή
- 6) Μακρύτερα
- 7) Δεν υπάρχουν

Q62 Ποιός φροντίζει τους ηλικιωμένους της οικογενείας;

- 1) Δεν υπάρχουν
- 2) Ο ίδιος ο ηλικιωμένος
- 3) Άλλο μέλος της οικογενείας
- 4) Ιδιωτικός φορέας
- 5) Δημόσιος φορέας
- 6) Βοηθός που έρχεται στο σπίτι

1 2 3 Q63 Αναθέτετε την φροντίδα των προσχολικής ηλικίας (1-6 ετών) σε:

☐
☐
☐
☐
☐ | ☐
☐
☐
☐
☐ | ☐ 1) Δημόσιο παιδικό σταθμό
☐ 2) Ιδιωτικό παιδικό σταθμό
☐ 3) Σε βοηθό που έρχεται στο σπίτι
☐ 4) Σε άλλο μέλος του νοικοκυριού (μένει στο σπίτι)
☐ 5) Σε άλλο μέλος της οικογενείας (οχι στο νοικοκυριό)
☐ 6) Άλλο (αναλυτικά) <input style="width: 300px; border: 1px solid black;" type="text"/>
☐ 7) Δεν υπάρχουν παιδιά 1-6 ετών |
|--|--|--|

Q64 Τα σχολικής ηλικίας παιδιά (6-18 ετών) πηγαίνουν σχολείο σε:

1

2

3

- 1) Δημόσιο σχολείο
- 2) Ιδιωτικό σχολείο
- 3) Άλλο (αναλυτικά) ...
- 4) Δεν υπάρχουν παιδιά σχολικής ηλικίας (6-18 ετών)

1

2

3

Q65 Τα άνω των 18 ετών παιδιά είναι:

- 1) Φοιτητές ΑΕΙ
- 2) Σπουδαστές ΤΕΙ
- 3) Σπουδαστές άλλης σχολής (π.χ ΙΕΚ)
- 4) Δεν σπουδάζει
- 5) Άλλο
- 6) Δεν υπάρχουν παιδιά της κατηγορίας αυτής

Q66 Διαθέτει ιδιόκτητη παραθεριστική κατοικία;

- 1) Ναι
- 2) Όχι

Q67 Πόσο συμφωνείτε με τις ακόλουθες προτάσεις;

1 2 3 4 5

☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐
☐	☐	☐	☐	☐

- (4 συμφωνώ απόλυτα, 3 μάλλον συμφωνώ, 2 μάλλον διαφωνώ, 1 δεν συμφωνώ καθόλου)
- 1) Οι κάτοικοι των ρετιρέ έχουν καλύτερες συνθήκες ζωής
 - 2) Οι κάτοικοι των ρετιρέ είναι πλουσιότεροι
 - 3) Οι κάτοικοι στο ημιυπόγειο έχουν χειρότερες συνθήκες ζωής
 - 4) Οι κάτοικοι στο ημιυπόγειο είναι φτωχότεροι
 - 5) Αν κάποιος μένει σε ρετιρέ τότε η εικόνα του προς τους άλλους αναβαθμίζεται
 - 6) Αν κάποιος μένει στο ημιυπόγειο τότε η εικόνα του προς τους άλλους υποβαθμίζεται

Q68 Λαμβάνει το νοικοκυριό σας κάποιο βοήθημα ή επίδομα από την πολιτεία;
(Να γραφούν ονομαστικά όλα τα επιδόματα)

- 1) Δεν λαμβάνει επίδομα
- 2) Επίδομα

Q69 Λαμβάνει το νοικοκυριό σας τακτικά κάποιας μορφής ενίσχυση από τρίτους;
(Βοήθεια από φίλους, γνωστούς και συγγενείς σε τρόφιμα και χρήματα)

- 1) Ναι
- 2) Όχι

Q70 Έχετε εισόδημα από ακίνητα;

- 1) Ναι
- 2) Όχι

Q71 Σε ποια από τις ακόλουθες κατηγορίες εντάσσεται το συνολικό μηνιαίο εισόδημα όλου του νοικοκυριού από όλες τις πηγές:

- 1) Λιγότερο από 100.000
- 2) 100.000-150.000
- 3) 150.000-200.000
- 4) 250.000-300.000
- 5) 300.000-400.000
- 6) 400.000-500.000
- 7) 500.000-650.000
- 8) 650.000-800.000
- 9) 800.000-1000.000
- 10) πάνω από 1000.000
- 11) Δεν απαντώ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 (ΕΡΩΤ 26)

- 1 Καλός φωτισμός, αερισμός, προσανατολισμός, θέα.
- 2 Ευρυχωρία, επάρκεια εσωτερικών χώρων
- 3 Επάρκεια ελεύθερων-υπαίθριων χώρων (κήπος-πάρκινγκ)
- 4 Καλή διαρρύθμιση
- 5 Καλή κατασκευή
- 6 Καινούργια κατασκευή
- 7 Πλεονεκτική θέση κατοικίας στο κτίριο (άνω όροφος κλπ)
- 8 Τύπος της κατοικίας (διαμπερής, οροφδιαμέρισμα κλπ)
- 9 Καθεστώς ενοίκησης (παραχώρηση, ιδιοκτησία)
- 10 Χαμηλές στεγαστικές δαπάνες (ενοίκιο, κοινόχρηστα κλπ)
- 11 Καλοί γείτονες
- 12 Ικανοποιητική αισθητική, εμφάνιση κλπ
- 13 **άλλο (αναλυτικά)**

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΕΡ 25

~~ΤΜΗΜΑ ΣΤ~~

~~ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ~~

1. Ποιοι από τους παρακάτω λόγους έπαιξαν σημαντικό ρόλο για την εγκατάστασή σας στην περιοχή αυτή:
(Ως πέντε απαντήσεις)

Στην περιοχή αυτή έμεναν/μένουν γονείς	☐	01
Στην περιοχή αυτή έμεναν. μένουν συγγενείς, φίλοι	☐	02
Στην περιοχή αυτή έμεναν, μένουν συντοπίτες	☐	03
Η περιοχή αυτή εξυπηρετεί σε σχέση με τον τόπο εργασίας	☐	04
Η περιοχή αυτή εξυπηρετεί σε σχέση με τα σχολεία	☐	05
Η περιοχή αυτή εξυπηρετεί για τα ψώνια γενικά και τις διάφορες Υπηρεσίες	☐	06
Οι συγκοινωνίες στην περιοχή αυτή είναι καλές	☐	07
Η περιοχή αυτή είναι κοντά στο κέντρο της πόλης	☐	08
Η περιοχή αυτή είναι μακριά από το κέντρο της πόλης	☐	09
Η περιοχή αυτή έχει λιγότερη ρύπανση, θόρυβο, κτλ.	☐	10
Γνωρίζω καλά την περιοχή αυτή από παλιά	☐	11
Μου αρέσει ο χαρακτήρας της περιοχής αυτής	☐	12
Η περιοχή αυτή έχει πράσινο	☐	13
Το ύψος των ενοικίων/οι τιμές αγοράς είναι χαμηλό/ές εδώ	☐	14
Είχαμε εδώ οικόπεδο	☐	15
Είχαμε εδώ σπίτι	☐	16
Η περιοχή αυτή είναι εκτός δακτυλίου	☐	17
Στην περιοχή αυτή δεν υπάρχουν προβλήματα στάθμευσης ΙΧ	☐	18
Μόνο εδώ μπορέσαμε να βρούμε σπίτι/οικόπεδο	☐	19
Στην περιοχή αυτή βρήκαμε τον τύπο της κατοικίας που θέλαμε	☐	20
Κατά τη γνώμη μας, η απόκτηση κατοικίας στην περιοχή αυτή αποτελεί καλή επένδυση	☐	21
Άλλος λόγος	☐	22

Τριψήφιοι κωδικοί επαγγελμάτων της ΕΣΥΕ

1 ΜΕΛΗ ΤΩΝ ΒΟΥΛΕΥΟΜΕΝΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ: ΑΝΩΤΕΡΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΙΚΑ ΣΤΕΛΕΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

- 111 Μέλη των βουλευομένων σωμάτων και ανώτερα διοικητικά στελέχη της Δημόσιας Διοίκησης
- 112 Ανώτερα διοικητικά στελέχη των οργανισμών ειδικών συμφερόντων
- 121 Γενικοί διευθυντές και ανώτερα διευθυντικά στελέχη μεγάλων δημόσιων και ιδιωτικών επιχειρήσεων και οργανισμών
- 122 Διευθυντές παραγωγικών και λειτουργικών μονάδων μεγάλων επιχειρήσεων και οργανισμών του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα
- 123 Διευθυντές Υπηρεσιών Υποστήριξης
- 131 Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι σε μικρές γεωργοκτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις στη θήρα, τα δάση και την αλιεία
- 132 Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι σε μικρές εξορυκτικές και μεταποιητικές επιχειρήσεις
- 133 Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι σε μικρές κατασκευαστικές επιχειρήσεις
- 134 Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι σε μικρές επιχειρήσεις χονδρικού και λιανικού εμπορίου
- 135 Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι μικρών εστιατορίων και ξενοδοχείων

136 Διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι σε μικρές επιχειρήσεις μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών

139 Άλλοι διευθύνοντες επιχειρηματίες και προϊστάμενοι σε μικρές επιχειρήσεις

2 ΠΡΟΣΩΠΑ ΠΟΥ ΑΣΚΟΥΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ, ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

- 211 Φυσικοί, χημικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 212 Μαθηματικοί, στατιστικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 213 Πρόσωπα που αναπτύσσουν επαγγελματική δραστηριότητα στον τομέα της πληροφορικής
- 221 Αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι και συγκοινωνιολόγοι
- 222 Πολιτικοί μηχανικοί
- 223 Ηλεκτρολόγοι μηχανικοί, ηλεκτρονικοί μηχανικοί και μηχανολόγοι μηχανικοί
- 229 Άλλοι μηχανικοί
- 231 Βιολόγοι, γεωπόνοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 232 Ιατροί
- 233 Οδοντίατροι
- 234 Κτηνίατροι
- 235 Φαρμακοποιοί
- 236 Άλλοι επιστήμονες υγείας, εκτός νοσηλευτικής, π.δ.κ.α.
- 237 Νοσοκόμοι και μαιείς πτυχιούχοι Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ)
- 241 Διδακτικό προσωπικό Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ)
- 242 Διδακτικό προσωπικό Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΤΕΙ) και λοιπών Σχολών της τριτοβάθμιας τεχνολογικής, επαγγελματικής και εκκλησιαστικής εκπαίδευσης
- 243 Καθηγητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης
- 244 Δάσκαλοι δημοτικών σχολείων
- 245 Νηπιαγωγοί
- 246 Εκπαιδευτικοί ειδικής εκπαίδευσης
- 247 Διδακτικό προσωπικό ιδιωτικών φροντιστηρίων και ιδιωτικών επαγγελματικών και τεχνικών σχολών
- 249 Άλλοι εκπαιδευτικοί
- 251 Λογιστές και άλλα στελέχη επιχειρήσεων
- 261 Δικηγόροι και νομικοί σύμβουλοι
- 262 Εισαγγελείς
- 263 Δίκαστές
- 264 Συμβολαιογράφοι και άλλοι νομικοί π.δ.κ.α.

- 271 Αρχαιοθέτες, βιβλιοθηκονόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα στον τομέα της τεκμηρίωσης της πληροφόρησης
- 272 Οικονομολόγοι, κοινωνιολόγοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 273 Συγγραφείς, δημοσιογράφοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 274 Γλύπτες, ζωγράφοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 275 Συνθέτες, μουσικοί μονωδοί και προς αυτούς εξομοιούμενοι καλλιτέχνες
- 276 Χορογράφοι και χορευτές
- 277 Ηθοποιοί και σκηνοθέτες
- 278 Κληρικοί εν γένει
- 279 Διοικητικά στελέχη δημόσιου τομέα (Πτυχιούχοι ΑΕΙ)
- 3 ΤΕΧΝΟΛΟΓΟΙ, ΤΕΧΝΙΚΟΙ ΒΟΗΘΟΙ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ**
- 311 Τεχνολόγοι των επιστημών της φυσικής και της μηχανικής
- 312 Σχεδιαστές αρχιτεκτονικού σχεδίου κ.π.α.ε.
- 313 Τεχνολόγοι πληροφορικής εν γένει
- 314 Χειριστές οπτικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού
- 315 Αξιωματικοί μηχανικοί ναυσιπλοΐας
- 316 Αξιωματικοί κατασטרύματος και πλοηγοί πλοίων
- 317 Πιλότοι αεροσκαφών, ελεγκτές εναέριας κυκλοφορίας και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 318 Επιθεωρητές ασφάλειας και ποιοτικού ελέγχου
- 321 Τεχνολόγοι βιολογικών εν γένει επιστημών και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 322 Τεχνικοί βοηθοί ιατρικής και συναφών προς την ιατρική επιστημών, με εξαίρεση το νοσηλευτικό προσωπικό
- 323 Νοσοκόμοι, πτυχιούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών
- 324 Μαίες πτυχιούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών
- 331 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό της προσχολικής και της ειδικής εκπαίδευσης
- 332 Βοηθητικό διδακτικό προσωπικό π.δ.κ.α.
- 341 Πρόσωπα που αναπτύσσουν επαγγελματική δραστηριότητα στους τομείς των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και των πωλήσεων
- 342 Πράκτορες παροχής υπηρεσιών σε επιχειρήσεις και εμπορευματομεσίτες
- 343 Γραμματείς διοικήσεων, βοηθοί Νομικών και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 344 Υπάλληλοι-ελεγκτές στα τελωνεία, στις εφορίες και συναφείς δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμούς
- 345 Αξιωματικοί σωμάτων ασφαλείας και ιδιωτικοί αστυνομικοί (ντεντέκτιβ)
- 346 Κοινωνικοί λειτουργοί, πτυχιούχοι ΤΕΙ ή άλλων σχολών
- 347 Διακοσμητές, εμπορικοί σχεδιαστές (μοντελίστες) κ.π.α.ε.
- 348 Εκφωνητές, μουσικοί, τραγουδιστές κ.π.α.ε.
- 349 Επαγγελματίες αθλητές και προπονητές
- 4 ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ**
- 411 Στενογράφοι, δακτυλογράφοι και υπάλληλοι που χειρίζονται μηχανές με πληκτρολόγιο
- 412 Υπάλληλοι Λογιστηρίου και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 413 Υπάλληλοι καταγραφής υλικών και υπηρεσιών μεταφορών
- 414 Ταχυδρομικοί και υπάλληλοι διαλογής αλληλογραφίας
- 415 Υπάλληλοι βιβλιοθηκών και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 419 Λοιποί υπάλληλοι γραφείου
- 421 Ταμίες, ταμειολογιστές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 422 Πράκτορες στοιχημάτων και κρουπιέρηδες
- 423 Υπάλληλοι ταξιδιωτικών γραφείων και υποδοχής πελατών
- 424 Χειριστές τηλεφωνικών κέντρων
- 5 ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟΙ ΣΤΗΝ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΩΛΗΤΕΣ ΣΕ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΥΠΑΙΘΡΙΕΣ ΑΓΟΡΕΣ**
- 511 Ταξιδιωτικοί συνοδοί, φροντιστές και ξεναγοί
- 512 Εισπράκτορες μεταφορικών μέσων
- 513 Διαχειριστές, οικονομοί, αρχιθαλαμηπόλοι κ.π.α.ε.
- 514 Μάγειροι
- 515 Σερβιτόροι
- 516 Απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικής φροντίδας και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 517 Κομμωτές, κουρείς, αισθητικοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
- 519 Λοιποί απασχολούμενοι στην παροχή προσωπικών υπηρεσιών

- 521 Πυροσβέστες
522 Αστυνομικοί
523 Λοιποί απασχολούμενοι στην παροχή υπηρεσιών προστασίας
531 Μοντέλα επίδειξης μόδας (μαννεκέν) και άλλα μοντέλα
532 Πωλητές σε καταστήματα
533 Πωλητές σε υπαίθριους πάγκους και υπαίθριες αγορές
6 ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΓΕΩΡΓΟΙ, ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΟΙ, ΑΛΙΕΙΣ Κ.Π.Α.Ε
611 Καλλιεργητές δημητριακών και ρυζιού
612 Βαμβακοκαλλιεργητές
613 Καπνοκαλλιεργητές
614 Καλλιεργητές κηπευτικών, ανθέων και φυτωρίων
615 Λοιποί γεωργοί ειδικοί κυρίως σε μία ετήσια καλλιέργεια
621 Καλλιεργητές ελαιοδένδρων
622 Καλλιεργητές εσπεριδοειδών
623 Καλλιεργητές λοιπών σπυροφόρων δένδρων
624 Καλλιεργητές αμπέλων και σταφιδάμπελων
631 Γεωργοί πολυκαλλιεργητές
641 Αγελαδοτρόφοι
642 Προβατοτρόφοι και αιγοτρόφοι
643 Χοιροτρόφοι
644 Πτηνοτρόφοι
645 Λοιποί ειδικοί κτηνοτρόφοι π.δ.κ.α.
646 Κτηνοτρόφοι μικτών κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων
647 Ειδικοί γεωργοκτηνοτρόφοι μικτών εκμεταλλεύσεων
651 Δασοκόμοι, υλοτόμοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
661 Αλιείς θαλάσσης και εσωτερικών υδάτων
662 Ειδικοί στην ιχθυοκαλλιέργεια και στην καλλιέργεια άλλων υδρόβιων ειδών
671 Επαγγελματίες κυνηγοί και παγιδευτές θηραμάτων
7 ΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΙ ΤΕΧΝΙΤΕΣ ΚΑΙ ΑΣΚΟΥΝΤΕΣ ΣΥΝΑΦΗ ΤΕΧΝΙΚΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ
711 Μεταλλωρύχοι, λατόμοι κ.π.α.ε.
712 Λιθοκόπτες και λιθοξόοι
721 Κτίστες
722 Σκυροκονιαστές (μπετατζήδες) και τεχνίτες κατασκευής μωσαϊκών δαπέδων
723 Ξυλουργοί και μαραγκοί
724 Τεχνίτες ανέγερσης και συντήρησης κτιρίων και άλλων δομικών έργων π.δ.κ.α.
725 Αμμοκονιαστές (σοβατζήδες), γυψοτεχνίτες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
726 Υδραυλικοί και εγκαταστάτες σωληνώσεων
727 Ηλεκτρολόγοι εγκαταστάσεων και συναφών ηλεκτρολογικών εργασιών σε κτίρια
728 Άλλοι τεχνίτες αποπεράτωσης κτιρίων και άλλων δομικών έργων
729 Ελαιοχρωματιστές, βαφείς, στιλβωτές, καθαριστές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
731 Χύτες και κατασκευαστές τύπων (καλουπιών) και πυρήνων (καρδιολόγοι) μεταλλουργίας
732 Συγκολλητές και φλογόκοπτες μετάλλων
733 Τεχνίτες κατασκευής, εγκατάστασης και επισκευής ειδών από φύλλα μετάλλων (ελασματοουργοί-φανοποιοί)
734 Τεχνίτες μεταλλικών δομικών κατασκευών και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
735 Σιδηρουργοί, κατασκευαστές εργαλείων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
741 Μηχανικοί και εφαρμοστές αυτοκινήτων οχημάτων και μοτοσυκλετών
742 Μηχανικοί και εφαρμοστές κινητήρων αεροσκαφών
743 Μηχανικοί και εφαρμοστές γεωργικών ή βιομηχανικών μηχανημάτων
744 Ηλεκτροτεχνίτες, εφαρμοστές και συντηρητές ηλεκτρικών μηχανών και εξοπλισμού
745 Εφαρμοστές, μηχανικοί και συντηρητές ηλεκτρονικού εξοπλισμού
746 Εγκαταστάτες και συντηρητές τηλεγραφικού και τηλεφωνικού εξοπλισμού
747 Εγκαταστάτες και συντηρητές ηλεκτρικών, τηλεφωνικών και τηλεγραφικών γραμμών
751 Κατασκευαστές και επισκευαστές ωρολογίων και οργάνων ακριβείας
752 Κατασκευαστές και χορδιστές μουσικών οργάνων
753 Κοσμηματοποιοί και τεχνίτες πολυτίμων μετάλλων
754 Άγγειοπλάστες, τεχνίτες γυαλιού και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
755 Χειροτέχνες ξύλου, υφάσματος, δέρματος και συναφών υλικών

- 756 Τυπογράφοι και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
 761 Σφαγείς, επεξεργαστές αλιευμάτων κ.π.α.ε.
 762 Αρτοποιοί, ζαχαροπλάστες
 763 Παρασκευαστές γαλακτομικών προϊόντων
 764 Άλλοι τεχνίτες επεξεργασίας τροφίμων, ποτών και καπνού
 765 Τεχνίτες πρώτης επεξεργασίας καπνού και παραγωγής προϊόντων καπνού
 771 Επιπλοποιοί κ.π.α.ε.
 772 Τεχνίτες επεξεργασίας ξύλου, ρυθμιστές-χειριστές ξυλουργικών μηχανημάτων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
 781 Τεχνίτες υφαντουργίας κ.π.α.ε.
 782 Ράφτες και πιλοποιοί
 783 Γουνοποιοί κ.π.α.ε.
 784 Κατασκευαστές προτύπων (πατρόν) και κόπτες υφασμάτων, δέρματος και συναφών ειδών
 785 Γαζωτές, κεντητές κ.π.α.ε.
 786 Τεχνίτες ταπετσαριών κ.π.α.ε.
 787 Τεχνίτες βυρσοδεψίας και επεξεργαστές δορών, δερμάτων και γουνών
 788 Υποδηματοποιοί και κατασκευαστές ειδών κυρίως από δέρμα, με εξαίρεση τα υδύματα

8 ΧΕΙΡΙΣΤΕΣ ΣΤΑΘΕΡΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ, ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΑΡΜΟΛΟΓΗΤΕΣ (ΜΟΝΤΑΔΟΡΟΙ)

- 811 Χειριστές εγκαταστάσεων ορυχείων και εγκαταστάσεων επεξεργασίας μεταλλευμάτων
 812 Χειριστές εγκαταστάσεων μεταλλουργίας
 813 Χειριστές εγκαταστάσεων υαλουργίας, κεραμικής και συναφών βιομηχανιών
 814 Χειριστές εγκαταστάσεων επεξεργασίας ξύλου
 815 Χειριστές εγκαταστάσεων παραγωγής χαρτοπολτού, χαρτοποιίας και χαρτονοποιίας
 816 Χειριστές εγκαταστάσεων χημικής επεξεργασίας
 817 Χειριστές εγκαταστάσεων παραγωγής ενέργειας και συναφών εγκαταστάσεων
 818 Χειριστές βιομηχανικών ρομπότ
 821 Χειριστές εργαλειομηχανών παραγωγής και επεξεργασίας μεταλλικών προϊόντων
 822 Χειριστές μηχανών παραγωγής από τσιμέντο και από άλλα μη μεταλλικά ορυκτά
 831 Χειριστές μηχανών παραγωγής φαρμακευτικών προϊόντων, καλλυντικών και απορρυπαντικών
 832 Χειριστές μηχανών παραγωγής πυρομαχικών και εκρηκτικών
 833 Χειριστές μηχανών φινιρίσματος, επιμετάλλωσης και επίχρισης μεταλλικών προϊόντων

 834 Άλλοι χειριστές μηχανών παραγωγής χημικών προϊόντων
 835 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων από ελαστικό (καουτσούκ) και πλαστικό

 841 Χειριστές μηχανών παραγωγής προϊόντων ξύλου
 842 Χειριστές εκτυπωτικών μηχανημάτων, μηχανών βιβλιοδεσίας και μηχανών παραγωγής προϊόντων από χαρτί και χαρτόνι
 851 Χειριστές μηχανών προπαρασκευής υφαντουργικών ινών, υφαντικών και πλεκτικών μηχανών
 852 Χειριστές μηχανών αποχρωματισμού, βαφής και φινιρίσματος υφαντουργικών προϊόντων
 853 Χειριστές μηχανών πλυντηρίων, καθαριστηρίων και πρεσών σιδερώματος ενδυμάτων και ειδών νοικοκυριού
 854 Χειριστές μηχανών προπαρασκευής γούνας και δέρματος
 855 Χειριστές μηχανών υποδηματοποιίας, κατασκευής ειδών αποσκευής και παρόμοιων ειδών
 859 Χειριστές μηχανών υφαντουργίας και παραγωγής ειδών από δέρμα και γούνα π.δ.κ.α.

 861 Χειριστές μηχανών επεξεργασίας κρέατος και ψαριών
 862 Χειριστές μηχανών παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων
 863 Χειριστές μηχανών αρτοποιίας - ζαχαροπλαστικής και παραγωγής προϊόντων από δημητριακά και σοκολάτα
 864 Χειριστές λοιπών μηχανών παραγωγής τροφίμων π.δ.κ.α.
 865 Χειριστές μηχανημάτων ποτοποιίας και ζυθοποιίας
 866 Χειριστές μηχανημάτων επεξεργασίας καπνού και παραγωγής προϊόντων καπνού
 871 Συναρμολογητές-εφαρμοστές μηχανημάτων και μηχανών

- 872 Συναρμολογητές-εφαρμοστές ηλεκτρολογικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού
873 Άλλοι συναρμολογητές
874 Άλλοι χειριστές μηχανών π.δ.κ.α.
881 Μηχανοδηγοί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
882 Οδηγοί αυτοκινούμενων οχημάτων
883 Χειριστές μηχανοκίνητων αγροτικών και δασοκομικών μηχανημάτων και εξοπλισμού
884 Χειριστές χωματοσυγκόλλων μηχανημάτων και μηχανημάτων δομικών έργων
885 Χειριστές γερανών, γερανοφόρων οχημάτων, ανυψωτήρων και παρόμοιων μηχανημάτων
886 Ναυτικοί-πλήρωμα καταστρώματος και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
9 ΑΝΕΙΔΙΚΕΥΤΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ, ΧΕΙΡΩΝΑΚΤΕΣ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ
911 Πλανόδιοι πωλητές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
912 Στιλβωτές υποδημάτων και πρόσωπα που παρέχουν μικροϋπηρεσίες στο δρόμο
913 Οικιακοί βοηθοί, καθαριστές, πλύντες και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
914 Επιστάτες-διαχειριστές κτιρίων, καθαριστές παραθύρων και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
915 Αγγελιοφόροι, αχθοφόροι, θυρωροί και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
916 Συλλέκτες απορριμάτων, οδοκαθαριστές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
921 Ανειδίκευτοι αγροεργάτες, αλιευτές και ασκούντες συναφή επαγγέλματα
931 Ανειδίκευτοι εργάτες ορυχείων και κατασκευών
932 Ανειδίκευτοι εργάτες μεταποιητικών βιομηχανιών
933 Φορτοεκφορτωτές, λιμενεργάτες, αχθοφόροι κ.π.α.ε.

